MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

VIIEKÜMNE KOLMAS NUMBER : APRILL 2016

HIND 2€

9 772346 662013

#53 : 90NDAD

Esikaanel Triin Ruumet
Foto: Priit Mürk

TOIMETUSELT

KAASAUTORID

JUHTKIRI

„AGA MIKS 90NDAD?"

...kõlab ikka imestusega vanemate sõprade, tuttavate suust. „See oli ju kohutav aeg," ei suuda nad mõista noorema generatsiooni vaimustust sellest ajastust.

Piisab vaid külastusest mõnda vähegi põrandaalusemasse kultuurikantsi ning dressipüksid, nokamütsid ja ojadena voolav longero reedavad, et 90ndad on trendikas teema ja seni vaguralt nutifoni näppinud hipsterid on muutunud rahutuks ja igatsevad pöörasust. Kurat seda teab – äkki isegi lausa riigipööret! Mõne kergelt ärevusse sattunud intellektuaali rahustamiseks tuleb märkida, et ossidelt maha viksitud riietumisstiil ja kõnemaneer on (vähemalt selles ringkonnas) pelk kamuflaaž – eks igasuguse ärritava teguri pildiletoomine ole omamoodi protest valitseva (olu)korra vastu. Ossilik väljanägemine, käitumine ja kõnepruuk paistavad igatahes olevat piisavalt jubedad, et nendega sissejuhatuseks vähemalt tähelepanu äratada ja poleemikat tekitada.

Võib-olla mängib siin oma rolli see, et täisväärtuslik elu tundub paljudele kättesaamatu – paistab, nagu see langeks osaks vaid vähestele väljavalitutele. Võim on edumeelsete *yuppie*'de käes ja nn lihtrahva kannatused ei lähe kellelegi korda. Lekkinud Panama paberid on ainult üks näide sellest, et hästi poleeritud pealispinna all toimub endiselt samasugune kauboikapitalism nagu vanasti – kui mitte kordades hullemgi. Kui varem varastati üksinda (siit ka eesliide „kauboi-"), siis nüüd toimuvad pettused korporatiivsel skaalal. Illusioon ühiskonna arenemisest ja olukorra paranemisest on purunemas. Kui inimene 90ndatel varastas, siis ta vähemalt teadis, et on pätt, ja tol ajal seda isegi väga ei varjatud. Tänapäeval võib iga pätt ennast uhkelt ettevõtjaks nimetada ja pättus on nii tavaline, et teistel naha üle kõrvade tõmbamist peetakse ettevõtluse baasteadmiseks. Ise oled loll, kui ei tea, kuidas asju tegelikult ajada tuleb.

Istusime hiljuti sõbrannaga Nõmme rabas pingil ja jälgisime parajasti parte, kui ligi astus üks noor kutt, teatades, et tal on igav ja otsib seltsi. Meie arvamust asjast ära kuulamata haaras ta kilekotist pudeli roosa vedelikuga, millele oli kirjutatud Saku On Ice, ja läitis sigareti. Kaebas, et Saaremaal olevat üks ment, kellel ei jää ka midagi märkamata, ja saarel üldse narksi ei liigu. Tallinnas olevat palju lihtsam, kuigi probleem on selles, et eelmisel kuul kulus tal narko peale 1000 eurot. Meie avaldasime imestust, et see on suur raha. Tema omakorda tunnistas, et on papiga nii ära harjunud, et ei kujutaks enam teisiti ettegi. Õpetas veel, et pappi saab kokku ajada näiteks nii, et paned autoremonditöökojas rehvide hinnale 80 € otsa (*per* rehv muidugi ehk 4 x 80 – see on 320 € iga pahaaimamatu kliendi pealt) ja ega suurem osa nendest koduperenaistest või reklaami-hipsteritest ju ei oska aimata, palju üks rehv tegelikult maksta võib. Vot selline kergelt narkouimas noor mees jalutas pühapäeval Nõmme rabas, aga mis sa teed noh, kui kogu ümbritsev mentaliteet ongi „pappi kokku ajada" – eks igaüks siis vastavalt oma teadmistele ja võimalustele.

Samas on tunda, et inimestele käib selline elukorraldus vastu, ja nii põgenetaksegi paremal juhul rappa, halvemal narkouima. Või kas sel ongi lõpuks suurt vahet? Mõni põgeneb ka teise riiki, osad lähevad hoopis maale elama. Olgugi et pääsu ei ole eriti kuskil, on juba see pidev vajadus kuhugi põgeneda omaette märgiline. Taga targemana võib muidugi öelda ka, et maailm on täpselt selline, millisena sa seda näed – et inimene ise loob enda maailma ja selleks, et seda muuta, tuleb alustada iseendast, aga seda enam on see *comeback*'i tegev 90ndate faas – olgugi et oma olemuselt rõve ja destruktiivne – hea märk sellest, et senine ükskõiksus (või isegi poolehoid) valitseva korra suhtes on asendumas protestiga. Üks põlvkond on nüüdseks piisavalt kõrvetada saanud, et hakata lammutama midagi, mis ei tööta, ja ilmselt ongi nokamütsid ja dressipüksid selleks tegevuseks lihtsalt kõige asjakohasem rõivastus.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

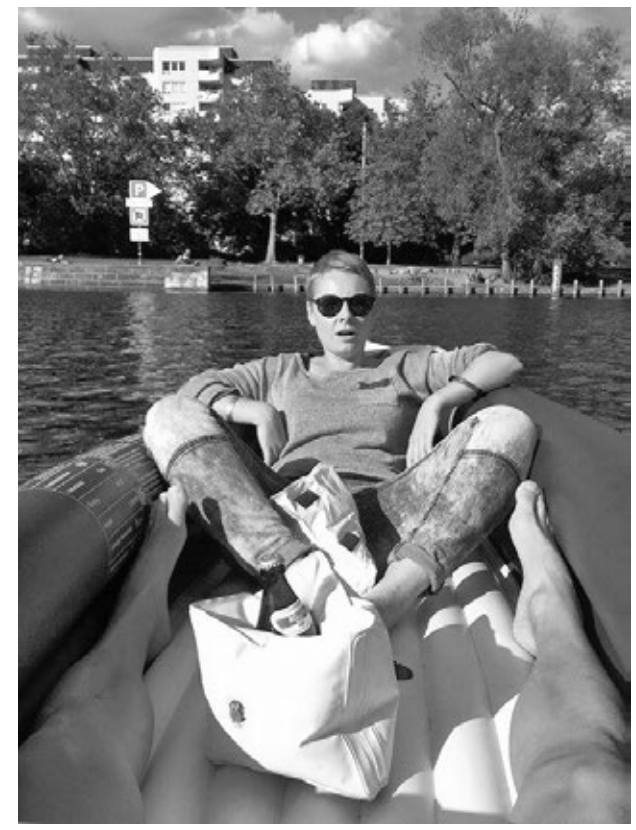

Foto: Märt Miljan

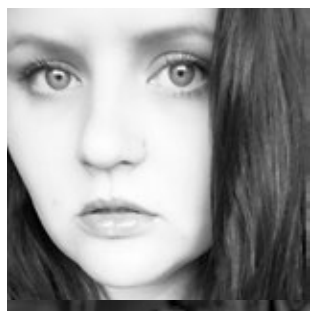

Andra Teede on kirjanik Tallinnast. Peab ennast kõige rohkem luuletajaks, aga kirjutab tegelikult enim telesse ja teatrisse. On lõpetanud EMTA lavakunstikooli dramaturgi erialal ja õppinud kirjandust Tartu Ülikoolis. Varsti saab valmis Andra seitsmes luulekogu, millel pole veel nime, aga on aina kindlam tunne, et tuleks rääkida rohkem sellest, kust me ikkagi tuleme. *Andra luuletus lapsepõlvest 90ndatel on kohe siinsamas kõrvallehel.*

Margus Kiis (snd 1975) on vana X-generatsiooni päss ajastust, mil KÕIK jõid *non-stop* Royali piiritust, mil KÕIK kimasid bemmidega ringi, mil KÕIK kuulasid lolli tümpsu, mil KÕIK käisid ringi, püstol püksis, mil KÕIK kandsid dresse, mil KÕIK käitusid nii idiootlikult, kurjalt ja pahatahtlikult. Praegusel ajal disainer, produtsent ja õpetaja. *Marguse arvamusloo viimasest võimsast kümnendist leiab lehekülgedelt 10–12.*

Mihkel Laar on Tartu Raatuse Kooli ajalooõpetaja. Vabal ajal tegeleb Eesti Rahva Muuseumi uue püsinäituse haridusprogrammide koostamisega ja üritab Eesti ajaloo keerukaimaid tahke mõistetavasse vormi valada. Usub, et ajaloos pole võimalik luua universaalset tõde, saab ainult anda tööriistad isikliku vaatenurga kujundamiseks. *Lk 13–14 küsib Mihkel, kas 1991. aastal Eesti Vabariik ise- või taasiseseisvus.*

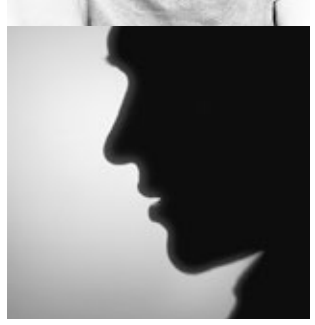

Prima Vista patroonist ei ole sel aastal palju teada, sest kirjandusfestival on ümbritsenud ta kiiva saladuslooriga. Tal on küll Facebooki leht, kuhu ta midagi postitab, ja see udune siluett siin kõrval, aga väga palju rohkem pole teada. Tundub, et tegemist ei olegi päris isikuga. *Aga tema tekste võib ometi lugeda ja lehenumbriga haakuvaist müstilistest üheksakümnendatest ta seekord (lk 23) juttu teebki.*

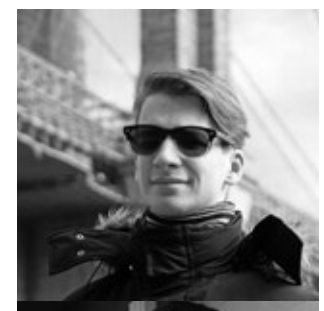

Juhan Raud sündis 1988. aastal, lõpetas 2012. aastal Tallinna Ülikooli kultuuriteaduse erialal ning omandas 2015. aastal Sussexi ülikoolis magistrikraadi filmiteoorias. Tema kirjutisi on ilmunud varem Sirbis, Eesti Ekspressis ja Loomingus, samuti on ta avaldanud tõlkeid leedu keelest. *Selles lehenumbris (lk 28–29) arutleb Juhan David Lynchi kultusseriaali „Twin Peaks" teemal.*

Kirill Havanski on lihtne ja rõõmus tüüp – talle meeldib burksi süüa rohkem kui nõusid pesta. Vabal ajal kuulab muusikat, jalutab ringi, süveneb (taktitundeliselt) asjadesse ja inimestesse, käib lavakas ja triblab näppudega plaatide vahel. Mõnikord mõtiskleb elu veidrate juhtumite üle, näiteks siis, kui spontaanselt tuleb täiesti reaalne ja liiga eeskujulik kana maitse suhu, kuigi kana pole nädal aega saanud. Siis on korraga veider ja hea olla. See ongi tema arust elu. *Kirilli arvustust Animal Collective'i plaadi „Painting With" kohta loe muusikarubriigist (lk 31).*

Tõnis Jürgensi lühikokkuvõte Endast: „See, kelle eest põikan mõnikord toidupoes kuhugi teise vahesse. Või lähen natuke varem bussi pealt maha. Kelle tõttu, ai, jätan seekord vetsu minemata. Või saadan sõnumi, et ei saa, olen haige. Ja pärast kahetsen. Aga ikkagi, parem karta, sest kuidassulläinudon ei hüüa tulles. Ja, noh, niimoodi mul ongi läinud. [umbmäärane pomin]. Kas tohib nüüd maha istuda?" *Filmirubriigis (lk 32) vaatleb Tõnis tšehhi animatsiooni pioneeri Karel Zemani, kelle elutööd tänavusel HÕFFil esile tõstetakse.*

Kaija-Luisa Kurik on Eesti Kunstiakadeemia taustaga Manchesteri arhitektuurikooli doktorant. Igavese üliõpilasena on ta sattunud õpingutel nii Belgiasse, Hollandisse kui ka Texasesse. Kirjutab tühjadest ruumidest, muutuvast ja paindlikust linnaruumist ja on alati huvitatud sellest, kuidas elu linnas võiks olla õiglasem, mitmekesisem ja inimsõbralikum. *„Kosmopoliidi" rubriigis (lk 35) on seekord Kaija-Luisa tekst Manchesterist, Austinist ja kodutusest.*

Andra Teede

ema poolt elame juba kümme põlve pealinnas
ja väga raske on nii öelda kust ma pärit olen
ma olen pärit üheksakümnendate leivasabast
ja kanada sugulaste saadetud pakkidest
sellest päevast kui sain selga oma esimese
värviliste trukkidega nailonist jope
ma olen pärit soomest toodud pildiga kilekotist
mida pesti ja volditi pärast turulkäiku
nii et ei saanud enam lõpuks arugi kas see
punane laik oli jõuluvana või maasikad

ma olen pärit mamma õpetusest
panna üks taskurätik radikale kuivama kuni
teisesse nuuskad ja enne uinumist suhkrutükk
suhu siis kestab magus maitse hommikuni
igavesest kokkuhoiust ja ettevaatamisest
nii et hakkasin ise ka lõpuks oma lapsekäega
köögilaua taha leivakoorukesi koguma
sest äkki tuleb tõesti jälle sõda
aga sõda ei tule tulevad vaaraosipelgad

igasugused raamatud räägivad sellest
mida tähendab eestlasele tema mets ja tema maa
aga minu mets on nõukogude arhitektuuriimed
tallinna mäed kus elas terve suguvõsa ja
kõik inimesed keda ma tundsin ja
algas ja lõppes terve maailm trollibussid
mis ei haisenud veel kuse järele ja
kus ei maganud veel narkomaanid
kus ma nägin oma esimest liputajat
ja sain kuukaardi kaudu oma esimese iseseisvuse
ikarused veebruarikuus kui ilma kindata sõrmed
nakkusid jäätunud toru külge siis kui
kindad olid jälle kadunud ja
kindad olid mul alati kadunud
selle eest ma muidugi mammalt sain

ühe naabripoisi isa lasti meil maja ees maha
see oli täiesti tavalisel päeval
ja teise oma läks lõpuks ikkagi vanglasse
kolmanda oma vilgub vahel petisena pealtnägijas
ja mina võtsin seda nagu loteriid ja lootsin
et meil peab mingit õnne ikka olema kui
kellelgi teisel seda õnne siin tallinna mägedel ei ole
meie õnn oli kassipoegades keldris soojatoru all
ja metsikus võõrasema lilles mis kasvas garaažide vahel
raamatulõhnas riiulis ja selles päevas
kui vanaisa mulle mõned laulud õpetas

seda maailma kust ma tulen ei ole enam olemas
ongi hea sest kõik vihkasid seda
vahel tuleb mõni tema lõhn vastu
kui prügikast on pesemata või keegi sööb keeduvorsti
või rongijaamas on troinoi pudel katki läinud
aga need on ikkagi erandid

inimesed kelle algus ja ajalugu algab metsast
võivad alati metsa tagasi minna sest
metsa kaitstakse ja hoitakse
aga minu trollibussid on vanarauaks veetud
minu ikarusi pole enam muuseumis ka mitte
ja polegi enam kuskile tagasi vaadata
ainult edasi terve elu elad ainult edasi
kuhu sa nii jõuad

kuhu sa nii jõuad oma kokkuhoidlikkusega
kuhu sa lähed oma kasukaretseptidega
oskad noa ja kahvliga sekundiga kilu fileerida
aga mis sul sellest päris maailmas kasu on
mida sa teed oma ajalooga
ja kes neid laulegi enam laulab
standardid tõusevad ja vanem rahvas on läinud
ja need kes läinud ei ole
need jooksevad niisama laiali

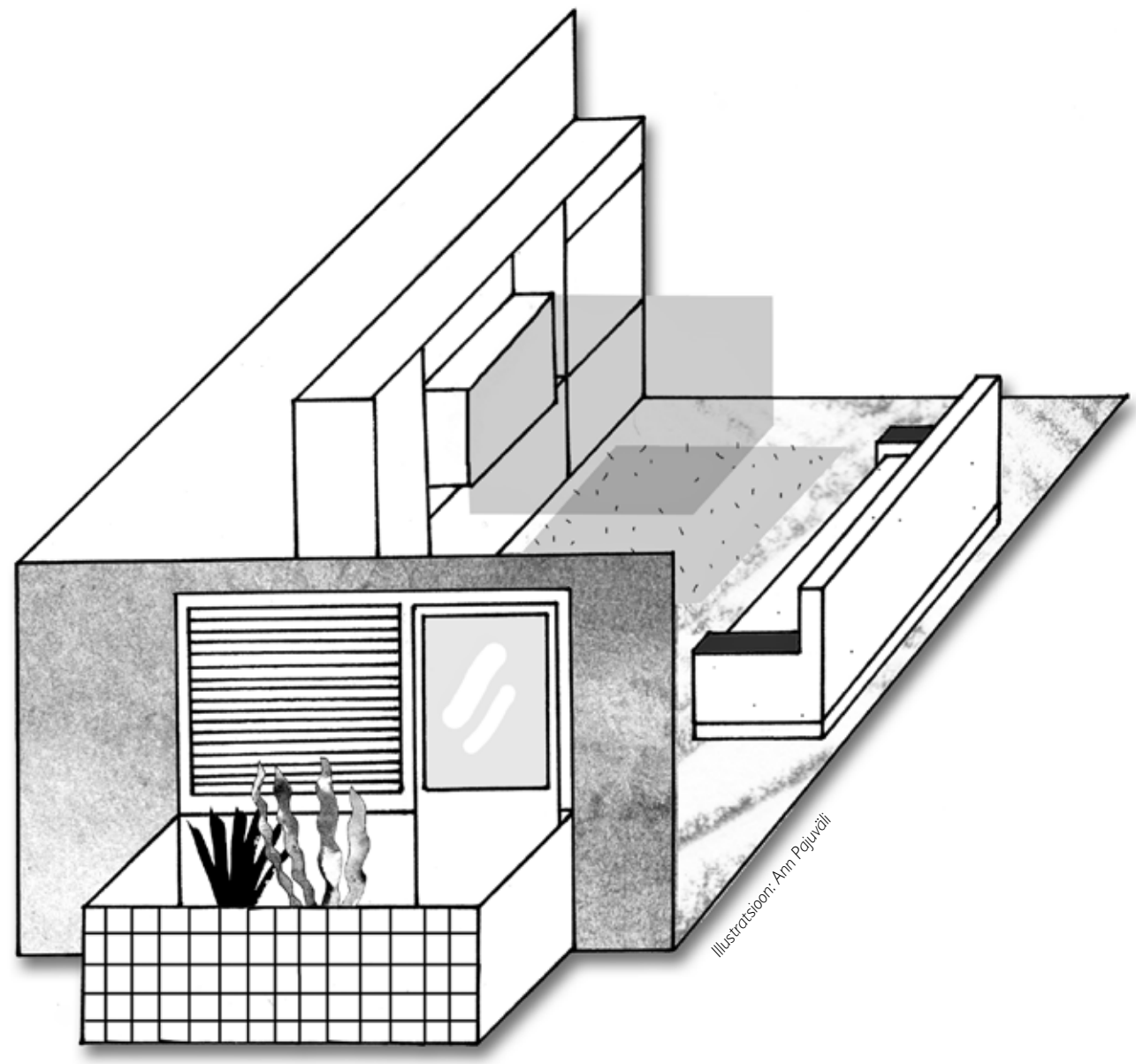

Illustratsioon: Ann Pajuväli

Helen Tammemäe peatoimetaja helen@muurileht.ee
Henri Kõiv tegev- ja sotsiaaliatoimetaja henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus disaini- ja muusikatoimetaja mariliis@muurileht.ee
Piret Karro keskkonna- ja kultuuritoimetaja piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv kirjandus- ja uudistetoimetaja maia@muurileht.ee
Sille Pihlak arhitektuuritoimetaja sille@muurileht.ee

Laura Porovart filmi- ja teatrireporter laura@muurileht.ee
Pille Sepp keeletoimetaja pille@muurileht.ee
Liisa Lahtmets turundus- ja müügijuht liisa@muurileht.ee
Peeter-Marko Mikk levi peeter@muurileht.ee
kujundus/küljendus Madis Katz, Anastassia Šarõmova
illustraator Vahram Muradyan
fotograafid Renee Altrov, Priit Mürk, Tõnu Tunnel, Janis Kokk, Aleksander Kelpman

KOLLEEGIUM: KAISA EICHE, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, HELENA LÄKS, ELLEN MURULA, MARTIN OJA, MAARJA PÄRTNA, BERK VAHER, VERONIKA VALK, KEIU VIRRO · VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL, AS POSTIMEES, TELLISKIVI LOOMELINNAK · TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

@Muurileht

MÜÜRILEHT

Ma tahan sind,
Telli
Müürileht!
sa vajad mind,
milleks meile
küll see mäng

Vaata:
muurileht.ee/tellimine

ELEKTROONILINE PÄRIMUSMUUSIKA VILJANDIS

Viljandi folk laseb end veel oodata, aga ehk aitab ärevalt kalendrit seiravate ja murumütsidelt tolmu pühkivate fännide ootust pisut leevendada 16. aprill, mil Viljandi Pärimusmuusika Aidas toimub teist korda Elektroonilise Pärimusmuusika Festival. Moodne tehnoloogia kohtub traditsioonidega ning muusikat lubatakse ambientsetest helirännakutest kuni biidisebassise tantsumuusikani nii laivis (Uus Energia, pUULUUp, Lauri Täht + Karoliina Kreintaal) kui ka DJde vahendusel (Aroop Roy, Raul Saaremets, Heidy Purga, Harl:Etno). Lisaks muusikale pakub festival ka teemakohaseid loenguid, õpitubasid, valgusinstallatsioone ja visuaalset programmi. Näiteks saab loeng/DJ-setis tutvuda Vaiko Epliku kümne lemmikuga pärimusmuusikaplaatide hulgast, DJ MÖLS korraldab miksimise töötuba ning Tartu Aparaaditehase eksperimentaaltootmise osakond aitab huvilistel ehitada rütmimasinaid (viimasel osalemise eelduseks on eelregistreerimine ja 35 euro eest pääsme lunastamine). Lisainfo: *folk.ee*

NAISED, GEID, STAARID JA HITID – KUNSTIKEVAD TALLINNAS

Kevadsuvine kunstihooaeg on alanud, mistap saab lõpuks oma šikimad näituseavamise *outfit*'id välja otsida ja mööda galeriisaale patseerima minna, sest Tallinnasse tulevad staarid, hitid, kaunitarid ja auhinnagalad.

Tallinna Kunstihoones on märtsi keskpaigast kuni 1. maini avatud eesti maalikunsti *grand old man*'iks nimetatud Tiit Pääsukese ja nüüdisaegse rahvusvahelise kunsti tõusva tähe Kris Lemsalu ühisnäitus „Kaunitar ja koletis", mis *match*'ib hästi 13. aprillil Rundumi prooviruumis avatava stsenograafi Ann Mirjam Vaikla groteski olemusele keskenduva ruuminstallatsiooniga „Beauty On". Vaikla esimene isikunäitus kompab tuttavliku ja tundmatu, häiriva ja nauditava, inimliku ja ebainimliku, tõelise ja fantastilise, koomilise ja jubeda, üleva ja madala piirimail.

Alates 14. aprillist võib Okupatsioonide Muuseumis näha juba enne avamist küllalt furoori põhjustanud ja mullusel Veneetsia biennaalil menu nautinud Jaanus Samma näitust „NSFW. Esimehe lugu", mis jutustab fiktiivse ooperi vormis loo edukast kolhoosiesimehest hüüdnimega Esimees, kes mõisteti 1960. aastate keskpaigas homoseksuaalse tegevuse tõttu vangi. Kuni 5. maini on Vaal galeriis avatud Rebeka Põldsami kureeritud näitus „Ära ole see, kes sa oled – ole ilus", kus küsitakse, mida naised tahavad, ent vastuses kõheldakse, kas see ikka on ilus näolapp igas olukorras.

Alates 15. aprillist on EKKMis avatud eesti nüüdiskunsti staaride võistunäitus Köler Prize 2016, mis päädib auhinnagalaga 27. mail. Ning pika jalutuskäigu võib lõpetada Kadrioru pargis parte imetledes ja vesteldes kultuurselt näitusest „Kumu hitid", kus on pandud välja küll absoluutselt kõik tähed eesti kunstitaevas.

JAZZ(IPILLER)KAAR TELLISKIVIS

Kahekümne seitsmes Jazzkaar rõõmustab huvilisi 22. aprillist kuni 1. maini, vallutades seekord Vaba Lava ning Punase Maja Telliskivi Loomelinnakus. Lisaks jõuab Jazzkaar n-ö koju kätte ka viljandlaste ning tartlaste juurde, sest neiski linnades toimuvad paralleelsed minifestivalid.

Festivali avapäeval võime kuulda Vabal Laval energilist džässi ja klassika piiril opereerivat UK kollektiivi Hidden Orchestra. 23. aprillil astub üles norra ühemehebänd Bernhoft, kes paistab laivides silma erilise atmosfääri loomisega, jõudes selleni muu hulgas erinevate instrumentide (klahvpillid, kitarr, pedaalid ja hääl) vaheldamise, otsesalvestamise ja luupimise kaudu. Peaesinejate seast leiame näiteks ka salapärase Sardiinia maski taha peituva saksa pianisti Lamberti, kelle triot (lisaks talle Sebastian Borkowski klarnetil ja Jason Liebert tromboonil) 26. aprillil Vabal Laval kohata võime. Eksootilisemaid helisid pakub 29. aprillil jaapani ja uusmeremaa juurtega Mark de Clive-Lowe, kes astub üles koos Londoni neosouli laulja Tawiah'ga.

Aga mõistagi jätkub esinejaid lisaks nimetatutele veel omajagu ning uute kontserdikavade ja plaatidega on välja tulnud ka paljud eesti muusikud – Kadri Voorand Quartet, Maarja Nuut, Peedu Kass Momentum ja Trump Conception esitlevad neid just iga-aastasel džässipeol.

Jazzkaare klubiõhtud reedel ja laupäeval kutsuvad nautima mõnusat meeleolu ja nakatavaid klubirütme. Lisainfo: *jazzkaar.ee*

Jose James. Foto: Janette Beckman

Alates 14. aprillist saab Okupatsioonide muuseumis näha Jaanus Samma näitust „NSFW. Esimehe lugu"

Foto: Aljona Eesmaa

APRILL

STONER-MUUSIKA FESTIVAL APRILLIKIVI tähistab oma esimest pooljuubelit, lubades torti ja küünlaid, aga mõistagi – ja peamiselt! – ka pidu ja muusikat. Kahepäevane festival laotab end Genialistide Klubisse 22. kuni 23. aprillini, esinejate nimekiri lubab Sunnatat Poolast ning Woodrue'd Soomest, aga ka meie oma kodumaiseid kollektiive Talbotit, Shelton Sani, Phloxi, Hello Killut jne. Piletid on üleühepäevase festivali kohta ootamatult soodsad (6/10 €), lisainfot saab Aprillikivi V Facebooki lehelt.

„SKAALA SURM" lahkab tiksumist. Üksikisiku kestmist tühikäigul. Tegemist on Nero Urke ja Riina Maidre lavastusega Kanuti Gildi SAALis. Selle kunstilise eneseväljenduse eesmärk, ütlevad tegijad, on rajada halle varjundeid elimineerides teed ning luua ruumi tõmbe- ja tõukejõudu kogevale teadvusele! Seda kogevat teadvust saab taotlema minna juba esietendusele 21. aprillil. Neil, kel on soovi osaleda pärast etendust ka vestlusel autoritega, soovitame teatrisse minna järgmisel õhtul. Lisainfo: *saal.ee*

HAAPSALU ÕUDUS- JA FANTAASIAFILMIDE FESTIVAL kutsub „Eesti mudapealinna", kus *horror*'i-entusiaste kostitatakse volbriöö ümbruses (29. aprillist 1. maini) koletu meelelahutusega. HÕFF on seadnud ülimaks eesmärgiks keskenduda pigem sõltumatule ja *art-house horror*'ile, selle asemel et näidata Hollywoodi peavoolu õudus- ja fantaasiafilme. Lisaks põhiprogrammile pakub HÕFF, nagu ikka, ka friigifilme, aga ka näiteks Karel Zemani filmide retrospektiivi, volbriöö *special*'it (Juan López Moctezuma „Alucarda – pimeduse tütar", 1977), eesti animatsioone, Méliès d'Argenti lühifilmide võistlusprogrammi ja palju muud. Mõistagi ei puudu HÕFFi kavast ka peod ja möllud. Lisainfo: *2016.hoff.ee*

Kaader fimist „Teekond lõunasse"

RECORD STORE DAY on kutsutud ellu selleks, et tähistadagi sõltumatutes plaadipoodides üle maailma sõltumatute plaadipoodide kultuuri! Alates 2008. aastast tänini seda iga aprilli kolmandal laupäeval ka tehakse. Nii tasub sel aastal 16. aprillil silmad-kõrvad lahti hoida, sest ka kolm Tallinna plaadipoodi on Record Store Day võrgustikuga liitunud: Terminal, veebipood World Clinic ja BiiT. Lisaks nimetatutele tähistab plaadipoepäeva ka Lasering. Lisainfo: *recordstoreday.com* ja plaadipoodide Facebooki lehed

LINNAFESTIVAL UIT kuulutas välja installatsiooniprogrammi avatud konkursi teemal „Kohtumine võõraga". Argitoimetusi tehes möödume tihti inimestest, keda me ei tunne, ning põrkume ja seisame nendega lähestikku, sedastab UIT, ning teeb nüüd ettepaneku nende võõrastega kontakti astuda. Ülesande vormiline pool on vaba, kuid arvestama peaks sellega, et teos oleks eksponeeritav Tartu avalikus ruumis (vähemalt) nelja festivalipäeva vältel. Oma projekti esitamiseks on aega 1. maini. Lisainfo: *uit.ee*

RAAMATU JA ROOSI PÄEVA tähistamisega 23. aprillil – Shakespeare'i ja Cervantese surma- ning näiteks Nabokovi ja Manuel Vallejo sünnipäeval – tavatseb Prima Vista end meelde tuletada, et tartlased end mai alguses toimuvale kirjandusfestivalile häälestama hakkaksid. Raamatu ja roosi päeval jagatakse raamatupoodides roose ja raamatuid ning ühtlasi kuulutatakse välja Esimese Sammu kirjandusauhinna laureaat. Lisainfo: *kirjandusfestival.tartu.ee*

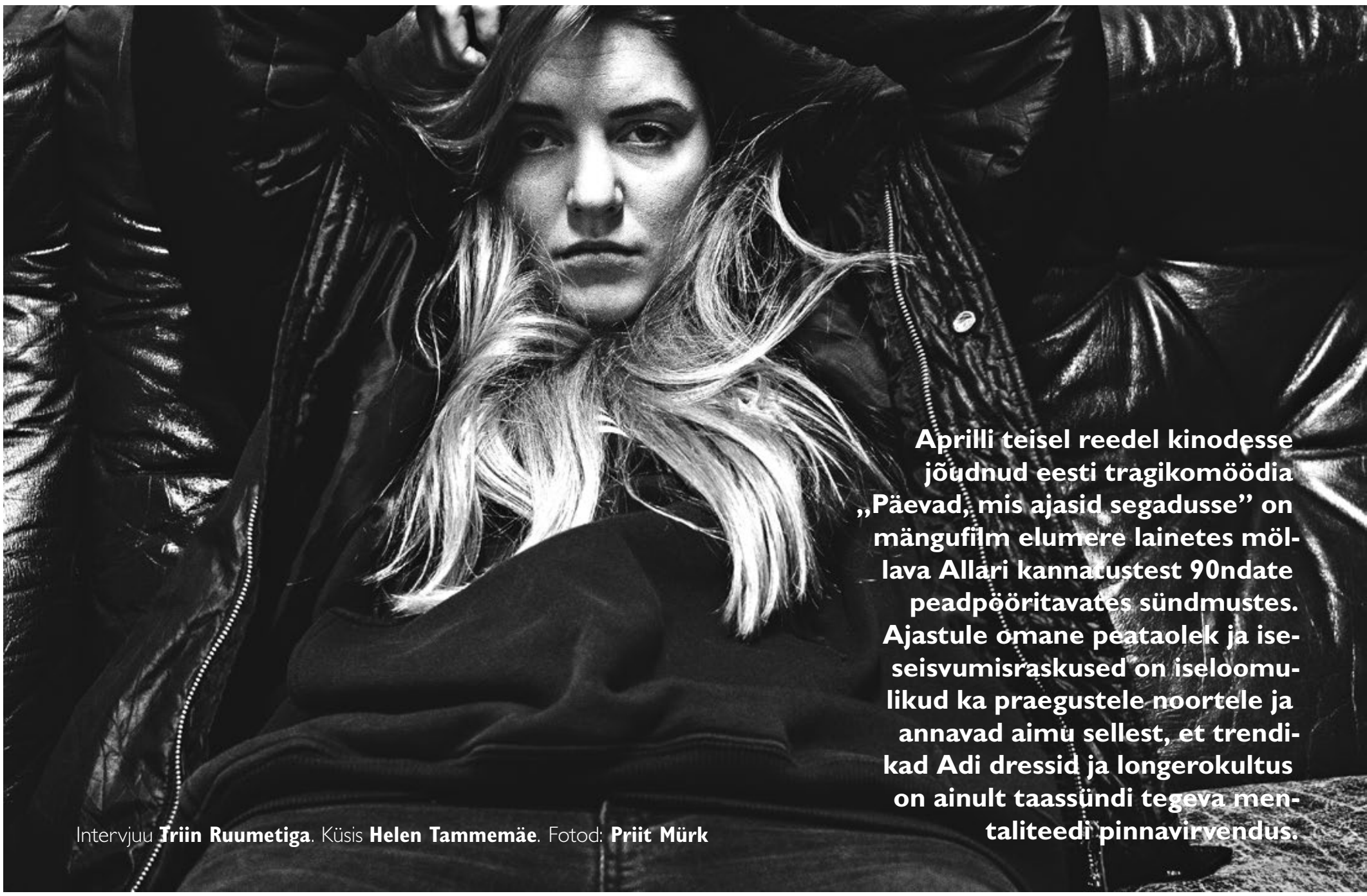

Aprilli teisel reedel kinodesse jõudnud eesti tragikomöödia „Päevad, mis ajasid segadusse" on mängufilm elumere lainetes möllava Allari kannatustest 90ndate peadpööritavates sündmustes. Ajastule omane peataolek ja iseseisvumisraskused on iseloomulikud ka praegustele noortele ja annavad aimu sellest, et trendikad Adi dressid ja longerokultus on ainult taassündi tegeva mentaliteedi pinnavirvendus.

Intervjuu **Triin Ruumetiga**. Küsis **Helen Tammemäe**. Fotod: **Priit Mürk**

TEE LÄBI ENESE EHK LUNASTUS EESTI 90NDATE MOODI

Kui me Triinuga Vanalinna Hariduskolleegiumi kümnenda klassi kunstiharu esimesel koolipäeval tutvusime ja juhuslikult pinginaabriteks saime, üritasin mina olla punkar ja Triin tegeles parajasti gootifaasi läbielamisega. Selle ligi tosina-aastase sõpruse järel oleme koos palju läbi ja üle elanud ning kogu selle aja jooksul olen ma Triinu juures alati hinnanud ennekõike tema elutervet oskust kõigist probleemidest huumoriga üle saada. Aga kui Triin midagi tõsiselt võtab, siis see on filmikunst, ning olles näinud kõrvalt tema esimese täispika filmi saamislugu, tegime köögilaua ääres juttu muu hulgas BFMist ja Jüri Sillartist; tunnetest ja peopanemisest; muruniidukitest ja samsara*'st ning tagatipuks ka lootuse leidmisest.*

Minu jaoks tuli üllatusena, kui sa otsustasid minna pärast gümnaasiumi lõppu Balti Filmi- ja Meediakooli filmi õppima. Kuidas sul selline idee tekkis?
See idee tuli kuidagi ise – üks asi viis teiseni. Ma olen käinud terve elu kunstiringides ja esialgu tahtsin tegelikult minna EKAsse maali õppima, sest ma kujutasin ette, et olen maalikunstnik, aga kuna ma sain sisse tasulisele kohale (ja EKAs on iseenesest palju tasuta kohti), siis tundus, et järelikult mingi vaib minus ei klapi selle asjaga. Ja siis vaatasin, et oo, äkki läheks hoopis BFMi?! Mul ei olnud mingit eluaegset plaani, et lähen filmi õppima ja minust saab filmikunstnik, aga ma ei ole seda otsust kunagi kahetsenud.

Maalilisusel on su filmikeeles sellegipoolest jätkuvalt suur roll – lõuend ja värv on lihtsalt asendunud digitaalsete vahenditega. Ma tunnen nüüdiskunsti puhul sageli, et see ei paku mulle mingit esteetilist naudingut. Kuidas sinu suhe esteetikaga on?
Mulle ei meeldi ilutsemine või õilmitsemine – puhtalt stiihiast nõretav hillitsus, aga eks esteetika ole palju laiem mõiste. Ma arvan, et kaader peab juba ise midagi terviku kohta ütlema – jutustama oma vahenditega lugu. Paljud sisukad linateosed kaotavad minu jaoks oma võlu, kui kaadrid on pelgalt aknad, mille kaudu näidatakse, mida tegelased teevad. Siis tekib küsimus, et milleks teha filmi, kui selle kõik saaks ka lihtsalt kirja panna. Elu on ikka kunstiteos – võib-olla tasuks kõike mängulisemalt võtta! Kui elu on kole ja sa näed seda koledat elu kuidagiviisi tõstetud vormis, siis ma usun, et nauding, mis sellest tekib, muudab ka elu enda vähem koledaks.

Kes või mis sind esteetiliselt kõige enam mõjutanud on?
Mulle meeldivad utreeritult ilusad asjad, teisalt ka groteskselt labased asjad. Eriti hea on, kui need kaks asja eksisteerivad ühes tervikus koos. Stilistiliselt läheb mulle väga korda Lars von Trier, kes on üks mu suurimaid lemmikuid, samuti meeldivad Pasolini, Caravaggio, Jaan Toomik, Edvard Munch ja muidugi ka Gaspar Noé. Viimane lemmikfilm ongi „LOVE". See oli ikka totaalne *love*. Samal ajal armastan ma ka Onu Bellat ja Smilersit. Nende muusika on ühendanud minu meelest eespool nimetatud elemendid.

Kirjandusest saan ma palju inspiratsiooni, kui on selline tunne, nagu on olemas näiteks Jüri Üdi luules või selles, kuidas Vennaskond seda kasutanud on. Mind puudutab selline kerge ilus, kole, melanhoolia, joovastumine – mingi sügavam tunne.

Aga kuidas on praeguses eesti filmikunstis seis selliste sügavamate tunnete kujutamisega?
Ma arvan, et seis läheb paremaks, sest varsti hakkavad mu kursakaaslaste filmid üksteise järel välja tulema. Aga siiamaani on mind kõnetanud viimasest ajast ikkagi Veiko Õunpuu teosed – mulle väga meeldis, mis tunde jättis minusse „Püha Tõnu kiusamine".

Kui rääkida tunnetest, siis sa oled nimetanud seda musta auku, mis Eestis pimedal ajal ja depressiivsetes ilmastikuoludes üsna vältimatu on, vajalikuks šamaanihaiguseks ja mulle tundub, et tänu sellele suhtumisele elad sa ka need talved siin kuidagi üsna elutervelt üle. Kuidas see sul õnnestub? Mis sind siin kõledas ja sopases konnatiigis hoiab? Miks sa ära ei kipu siit?
Ma olen olnud siit ära, aga äraolemise ajal sai mulle selgeks, et minu koht on siin. Järelikult on siin mulle midagi olulist, mis kinni hoiab. Mulle meeldib Eestis. Kuna nali on minu jaoks väga tähtis, siis ma ei kujuta ausalt öeldes ette, et ma väga pikalt sellest kodumaisest huumorist eemal tahaksin olla. *(Lustakalt)* Eks põhjakonn tahab ikka olla kõledas ja sopases tiigipõhjas ja teiste põhjakonnadega vaikselt krooksuda.

Sa mainisid siin korra juba oma kursakaaslasi – te olite kadunud Jüri Sillarti viimane kursus ja õppisite tema käe all. Mulle on kõrvaltvaatajana alati tundunud, et teie kamp moodustab lausa mingi eesti filmikunsti uue laine. Kuidas sa seda põhjendaksid?
Ühe tundlaga reaalsuses ja teisega kosmoses oleva inimesena arvan, et see ei olnud juhus, et me sinna kõik ühel ajal õppima sattusime. Aga ratsionaalne pool minus ütleb, et see on iseloomude kokkusobivus ja sünergia. Jüri kutsus seda jumalikuks sädemeks – kunstiteose loomisel peab tekkima jumalik säde. Tema seda meile nii-öelda kanaldaski.

Meil ei olnud tavalised koolitunnid. Oli ikka nii, et said korralikult sõimata, kui hiljaks jäid. Ei tekkinud sellist tunnet, nagu läheks loengusse, vaid me läksime ikkagi oma asja ajama sinna kooli.

Mulle tundub, et meie kursust ei ühenda nii väga pragmaatiline ja struktuurne, vaid rohkem selline hingeline ja abstraktsem lähenemine filmikunstile. Sillart õpetas meid tegelema asjadega kujundlikult mingi abstraktsiooni kaudu. Näiteks üks ülesanne, mille ta meile andis, oli leida päikese hääl – *vox solaris*. Mingid sellised asjad, et kuidas sa kujundit tekitad. Sillart ütles selle kohta tegelikult veel vene keeles „obrast", et see võtab kujundi kõige paremini kokku – nii head sõna selle kohta eesti keeles tema sõnul ei ole.

Mida ülikool ja filmiõpingud sulle andsid, mida sa iseseisvalt poleks tõenäoliselt saavutanud?
Filmi üksi ei tee. Kõik meie kursuse inimesed mängivad üksteise kujunemisloos suurt osa. Kõige olulisem, mille ma koolist kaasa saanud olen, on minu meeskond. Leidsin põhimõtteliselt juba esimeselt kursuselt oma südamesõbrad, kellega me hakkasime koos asju tegema; kellega meil tekkis sarnane käekiri ja õppisime üksteist usaldama. Me oleme koos kasvanud – need inimesed ongi kindlasti kõige olulisem võit minu jaoks.

Teiseks anti meile palju võimalusi praktiliselt käpp valgeks teha. Kõigil pole nii hästi läinud. Mulle meeldib, kui teooria rakendub kiirelt praktikas, põhi tuleb alla või nii.

Su film ongi veidi nagu su kursusetöö. Räägi pisut oma meeskonnast ja nendest inimestest lähemalt.
Minu kõige vanem ja suurem sõber selles filmimaailmas on kaameramees Sten-Johan Lill, kes oli ka minu esimese tummfilmi operaator, ja me võtsime juba esimesel kursusel ning esimese filmi ajal käest kinni. Me moodustame selles asjas justkui ühe aju, mis minu meelest peakski nii olema. See loobki võimaluse selleks, et pildikeel on ühtne. Samuti minu ihuprodutsent Maie Rosmann-Lill, kes võttis mu juba esimesel kursusel oma tiiva alla.

Lisaks veel monteerijad Hendrik Mägar, kes oli peamonteerija, ja Marta Pulk, kes oli ka mu esimene assistent ja kellega me elasime võtete ajal ühes toas. Hommikul ärkasime üles ja hakkasime koos militaarlaule laulma, et kuidagi lainele saada. Ta aitas mind ka emotsionaalses mõttes läbi nende raskete võtete. Võtted ise olid ilmselt kõige lahedamad üldse, aga see ei tähenda, et need kerged oleksid olnud.

Meie meeskonnas oli ka teisi BFMi inimesi. Nt meie kunstnik Matis Mäesalu. Samuti minu kursavend, helirežissöörist geniaalne Matis Rei, kes võitis hiljuti ka tudengi-Oscari. Esimest korda tegin koostööd ka heliloojate Hendrik Kaljujärve ning Karl Saksiga – iga kell teeks uuesti! Ma väga armastan nende *darkness*'i. Kokkuvõttes inimestega vedas.

Seda juttu, et need olid ühed eesti filmiajaloo meeleolukaimad võtted, olen ma kuulnud ka teiste asjaosaliste käest. Mis teil seal siis täpselt juhtus?
Meil juhtus selline müstiline X-faktor – ma ei oskagi seda kuidagi seletada *(lõkerdab naerda)*. Lihtsalt inimesed mõjusid üksteisele kuidagi nii, et jube hästi oli noh! Me olime Lõuna-Eestis ja ei saanud kuskile ära ja ei tahtnudki saada. Mina ei tahtnud sealt ära tullagi lõpuks! Reaalne maailm tundus kuidagi nõme ja hoomamatu pärast seda kõike.

Hakkasime kõik seal kohe mingit 90ndate elu elama ja meie elukeskuseks oli saun – põhivärk, kõik tahtsid kogu aeg sauna saada! Loomulikult tegime kõvasti tööd ka, aga ma arvan, et puhkepäevadel ongi väga oluline ülesanne inimesi omavahel ühendada. See saunalaval viheldud ühtsus- ja meeskonnatunne kandub lõpuks võtteplatsile üle kõik.

Kas teil tekkis mingeid intriige või draamasid ka võtete jooksul?
Põhiline intriig tekkis mu enda lollusest. Kui me Triinu Baaris filmisime, läksin ise ka peast natukene meeletuks ja seal olid mingid autod, millele ma inimesed kallale lasin. Ma ei saanud aru, et tegelikult need on kellegi teise autod ja neid ei maksa mõlkida. Aga eks kala hakkabki peast mädanema ja sealt saavad kõik probleemid alguse.

Mingeid suuri intriige minu teada muidu ei olnud. Võib-olla kusagil oli, aga ma ei pannud tähele. Ma mäletan, et kui me ühe spordibaasi saunas millegipärast raudkapid sisse tagusime, siis kartsin küll, et sellest tuleb mingi jama, aga kuidagi Jumala abiga lahenes vist seegi ilma suurema draamata. Ma elasin oma pinged inimeste suhtes ka vist sissepoole. Väiksemad nagistamised nagistasime ära omavahel. See on normaalne. Nii käibki.

Kogu su filmi tegevustik toimub 90ndatel ja sellest ajastust on saanud justkui meie generatsiooni salafetiš. Mida sa sellest ise mäletad?
Mul tuleb meelde külm talv, kui ma lähen emaga lasteaeda ja lumi krudiseb ta tikk-kontsade all; see, kuidas ma ennast tunnen; see, kuidas kõik on kõhe, aga samas väga lootusrikas. Ma mäletan seda tunnet – meil oli maja taga lasteaed, ma olin alati esimene laps, pime hommik, tähed säravad. Vaatan, kuidas ema suur blond (veel 80ndatest jäänud) merelainesoeng lahkub, kuidas nutt tuleb mu kurku. See kõik kestis päevani, mil ma vahele jäin ja teised mind mõnitama hakkasid – jätsin päevapealt maha selle hala.

Ma mäletan, kuidas isa istus köögis ja tegi suitsu, vaatas mulle pikalt otsa ja ta pilk ütles palju. Need on sellised pildid. See, kuidas meil oli sõprus-naabripere; kuidas meil olid igal nädalavahetusel korteripeod ja Boney M. lõugas ja köögis tantsiti ümber elektripliidi. Lapsi ja pidu ei eraldatud omavahel, mis oli iseenesest tore, ja võib-olla tuleb sellest ka mu melulembus ja kohati ilmselt ka muusikamaitse. Mina näiteks siiralt rõõmustan, kui kusagil mängib Sõnajalgade „Tulge kõik"!

Mida sa sellest ajast taga igatsed? Oskad sa seda kirjeldada?
Kuna ma olin põhiliselt pätakas sel ajal, on need igatsused tekkinud vast minu mälupiltide ja teiste inimeste memuaaride põhjal. Aga ilmselt ma igatsen ikka 90ndate *party*'t – vabadust, seda, et oli *c'est la vie* ja veits *dark* ka samal ajal. Ma igatsen seda 90ndate minnalaskmist – millegipärast paneb see mu hingekeeled võbelema. Kui ma oleksin olnud sel ajal täiskasvanum, siis võib-olla ei tekitaks see kõik minus säärast romantilist igatsustunnet. Öeldakse ju, et igatsus on ilusam kui armastus. See mõttekäik sobib iseenesest ka kõnealusesse kümnendisse... Tahad, aga ei saa!

Me oleme palju arutanud, et selge on see, et sellest pidutsemisest loobumine on võimatu ja samas ka ebaatraktiivne mõte. Kuidas sulle tundub, kas pidutsemise kõrval on võimalik saavutada ka mingit sisemist rahu ja harmooniat?
Mina arvan küll, et muidugi on võimalik. Igale inimesele sobivad erinevad lahendused. Ma usun, et mõnele ei sobigi liiga radikaalne lähenemine – kas minna valgustumise teed või

jätkub >

siis minna reivile. See oleneb täiesti indiviidist. Mina isiklikult arvan, et ma pean leidma mingi sünergia nende vahel.

Milleks selline totaalne minnalaskmismeeleolus peopanemine üleüldse vajalik on?
Allar (*filmi peategelane* – H.T.) ütleb, et „mõtlen, et sünnid, siis on pidu, siis vahepeal on mingid kuradi muud peod ja siis sured ära ja siis on jälle üks kuradi pidu". See on natukene irooniline steitment ka, see on kaheti mõistetav. Ühest küljest, mida meil siin nii väga pidutseda on, ja teisalt, miks mitte – mingil määral sa tähistad sellega oma elu. Näiteks sünnipäevad – minu jaoks on minu sünnipäev väga oluline päev, millega ma tähistan oma eksistentsi.

Ma arvan, et peol ja peol on ka vahe. Olen viimasel ajal mõtlema hakanud, et võiks pidutseda üldse kaks korda aastas: üks võiks olla sünnipäev ja teine vabalt valitud oluline kuupäev, kas siis aastavahetus või mingi muu pidu. Isiklik ideaal oleks selline, et ülejäänud aja oleks *zen*, aga neil kahel korral pidutseks täiega.

Kui jätame korraks kujundid kõrvale, siis millest su film räägib?
Mu film räägib kõige laiemas plaanis lootusest või selle puudumisest – oleneb, kuidas keegi seda näeb. Kui kunstiteosed jagunevad üldiselt kolme kategooriasse – need räägivad kas usust, lootusest või armastusest (või nende puudumisest) –, siis see film räägib küll väga konkreetselt lootusest.

Mis sinus endas selle filmi tegemise protsessi käigus, selle nelja aasta jooksul muutunud on?
Nüüd ma oman selgemat ettekujutust, mida filmitegemine tegelikult tähendab. Ega sellest enne aru ei saa, kui pika filmi ette võtad. Ma hakkasin asjaga pihta 22–23-aastaselt – see on selline aeg, mil inimene teeb üldse mingi pikema sammu. Naiivsust on vähemaks jäänud ja enesekindlust on kõvasti juurde tulnud. See aeg on mulle näidanud ja andnud kõvasti lootust, et asjad on siin elus võimalikud. Kui sul on südames tung midagi teha, siis tuleb lihtsalt järjekindlalt raiuda, kui sa oled veendunud, et asi seda väärt on.

Tee selle kahe punkti vahel on olnud väga ülendav ja samal ajal okkaline. Aga oluline ongi teekond, mitte tankimine.

Küllap jagavad 90ndad ka just seda vaibi, et see on natukene nagu teismeeast väljakasvanud eluahastuses inimese segadus, samal ajal on silme ees siiski selge iseseisvumislootus. Ma näen, et see ajastu ja filmi teema on omavahel tugevas sümbioosis.
Siin on kindlasti peidus ka isiklikku iseseisvumisraskust ja heitlusi. Eriti mentaalses mõttes – sa saad aru, et asjad hakkavad liikuma siis, kui võtad vastutuse enda elu eest.

Kuna sinu käest küsitakse kogu aeg, kuidas on olla naisrežissöör, siis ma pigem küsin niipidi, et kas naiseksolemine on sulle kuidagi raske?
Naiseksolemine on minu jaoks ajaga lihtsamaks muutunud – mida aeg edasi, seda enesekindlam ma oma soos olen, aga see ei ole alati sugugi lihtne olnud. Kui ma laps olin, siis mingil perioodil ma näiteks keeldusin tüdrukute riideid kandmast. Hiljem, kui mängu tulid poisid, püüdsin ma ennast oma soos mugavamalt tunda. Ilmselt on see minu õppetund siin elus, et kuidas selle soorolliga hakkama saada. Aga aina toredamaks läheb – ma olen aktsepteerinud, et ma olen naine, ja arvan, et mul on selle võrra palju huvitavam.

Kuidas sulle Eestis tundub – kas soorollid on kuidagi liiga konservatiivsed või ei aktsepteerita erinevaid naiseksolemise võimalusi?
Ma arvan, et kõik on isiklik vastavalt sellele, kuidas sa ise need piirid sead. Selles ringkonnas, kus ma liigun, ei ole minu meelest erilisi soorolliprobleeme, aga tegelikult ma ei tea, mis minust selles vallas palju kaugemal toimub. Kui mul oleks rohkem kokkupuudet, siis võib-olla ma arvaksin teistmoodi. Aga mind ennast need probleemid väga ei piina.

No igal juhul ei ole sa selline stereotüüpne naine, kes unistaks unelmate printsist ja majast äärelinnas...
Tegelikult ma ikka unistan sellest unelmate printsist. Ma arvan, et see on väga okei asi, millest unistada, aga võib-olla mu ettekujutus sellest printsist ei ole nii klassikaline. Igale printsessile kulub üks paras prints ära.

Sa oled võtnud elu *samsara* kirjeldamiseks kasutusele nn muruniiduki metafoori – äkki sa seletaksid ka Müürilehe lugejatele, mida see endast täpsemalt kujutab?
Muruniiduk muutus minu jaoks Sisyphose kiviks, mida ta mäest üles veeretab. Ma saan aru, et muru kasvab ja seda on vaja niita, aga millegipärast on see muutunud minu jaoks sellise mõttetuse *samsara* kujundiks. Mul ei ole midagi äärelinnas elamise vastu ja muruniitmine võib olla äärmiselt meditatiivne, aga probleem algab sealt, kus inimesed ei oska enam omavahel siiralt suhelda ja muruniitmise teemadel peetakse maha ääretult pikki dialooge.

Mind ajab samuti tihti marru, kui ma näen üle pika aja endale olulist inimest ja tahaksin rääkida tähendusrikastest asjadest, kuid jutt kisub vägisi mingitele minusse mittepuutuvatele olmeprobleemidele.
Ma arvan, et inimesed kardavad iseennast ja kardavad teisi ja see on väga mugav viis, kuidas mitte tegeleda sellega, mis kuskil pinna all peidus on. Selleks et nende valusate asjadega mitte tegeleda, räägitakse pealiskaudsetel teemadel. Näiteks kas või sugulaste sünnipäevad, kus inimesed saavad napsu alla ja sädemest võib väga kiiresti leek üles tõusta. Ma arvan, et suure kummarduse selle eest võime teha ka nõukogude ajale, mil ei olnud väga popp ennast avada. See on jätnud mulle mulje, et inimestel on pinna all nii valus, et nad ei julge vahel muust rääkida kui muruniitmisest, et mitte seda kaant avada. Keegi meist pole oma olemuselt väikekodanlik. Me oleme kõik müstilised ja sügavad olevused. Paljud lihtsalt mängivad karpmajamängu.

Mis teemadega sa järgmiseks tegeleda tahad?
Ma arvan, et kuna ma olen oma lootuse leidnud ja maskuliinse tahu välja elanud, siis nüüd tahaksin oma tšikiliku poolega tegeleda. Mu järgmine film on tüdrukutest ja kõigest sellest, millest elu end veel vahepeal inspireerida lasknud on. Aga kõiki minu asju jääb ilmselt ühendama idee vabanemisest.

Kas soovid veel midagi lisada?
Ma tahaksin tuua siia ühed kaunid laulusõnad 90ndatest, mis võtavad ilusa kujundina kokku selle, millest on minu film, mida tunneb minu hing ning mis illustreerib väga kenasti seda 90ndate magusat pimedust, kas tohib?

No ikka võib.

Päiksekiirtes kulda näen.
Iga puudutus, su käe soojus
põletab ja halvab see, mida tean.
Ei eal kohtu me.

Siiski rahu võin leida taas,
kui algab päev, mis valu ehk endaga viib.
Kuigi pime ja külm on see, mis ees meid ootab.
Tee läbi enese.

Tormituuli saatev raev.
Unelmate uppuv laev.
Milleks kõrgelt igavikku me
oma tunded nüüd viskame?

Siiski rahu võin leida taas,
kui algab päev, mis valu ehk endaga viib.
Kuigi pime ja külm on see, mis ees meid ootab.
Tee läbi enese.

< *eelneb*

KOHVIK · CAFÉ MUST PUUDEL

APRIL MUSTAS PUUDLIS:

15.04 HALLO PIDU
16.04 VIRMALISED
22.04 MUSTA PUUDLI SÜNNIPÄEV
23.04 SATURDAY NIGHT SOUL
29.04 REGGEDISKO
30.04 MOJO
06.05 SÄMPLER
07.05 KALAMARI UNIOON

KOHVIK
MUST PUUDEL
MÜÜRIVAHE 20
TALLINN

22.04
@Sinilind

Yo! HOOV

Vol:50!

TOMMYBOY
40 juubelikontsert

KAASAS CHALICE **X** ABRAHAM **X** GENKA **X** REKET **X** J.O.C **X** KOZY **X** TYPICALFLOW **X** DANNY DELUXE **X** SPOOM **X** NOIZMAKAZ **X** DON DIISEL **X** DJ KAYOT **X** TARRVI LAAMANN **X** DJ PHILGOOD **X** MAGNUM P.I.

UKSED **23.00** | **+18** | **PILET:** FB KOGU ÖÖ **6** / ILMA **8**

NEW ERA

TUBORG MUSIC

VIIMANE VÕIMAS AASTAKÜMME

Tekst: **Margus Kiis**. Illustratsioon: **Vahram Muradyan**

90ndad tõid endaga vabaduse – see oli aeg, mil kõik sai uue hingamise ja asju hakati tegema ühtäkki teistmoodi kui varem. Reegleid ei olnud või nendest astuti lihtsalt üle ja inimesed ei varjanud suurt midagi. Meeletute 90ndate tagaigatsemine peegeldab vajadust muutuste järele – Eesti vajab umbes sama pööraseid uuendusi kommunikatsioonis ja ajakirjanduses, poliitilisi ümberkorraldusi ning vabameelset mentaliteeti, nagu võisime näha esimestel iseseisvumisaastatel.

Ma olin 14, kui üheksakümnendad algasid, ja 24, kui need lõppesid. See tähendab, et see kümnend oli minu jaoks igal juhul väga eriline. Aga eriline aastakümme oli see tegelikult kõigile toona elanud inimestele, kogu maailmale. Mõned on ka öelnud, et see oli „viimane võimas aastakümme" üldse („the last great decade").

Miks siis nii totaalselt teistsugune? Esiteks oli see 20. sajandi viimane kümnend, viimased aastad enne millenniumi, enne ulmelist aastat 2000. Teiseks, see oli esimene kümnend pärast 20. sajandi suure dominandi Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kadumist. Ainult üks selle sajandi aastakümme varem, 1900–1910, ei saanud tunda nõukogude korda. Nüüd oli maailm järsku üpris ootamatult vaba NSVList ja situatsioon oli muidugi väga uus. Kolmandaks, see kümnend jätkas 20. sajandi kiire tehnilise arengu trendi, 90ndad tõid kõigile (mitte ainult vähestele spetsialistidele, väljavalitutele või friikidele) kasutamiseks sellised nähtused nagu internet ja mobiiltelefonid. Jah, tõesti.

Ja muidugi, see oli taasiseseisvunud Eesti esimene kümnend. KÕIK oli väga uus ja huvitav. KÕIK.

Müüdid

Olen kuulnud hiljem 90ndate kohta igasugu müüte. Näiteks, et toona oli elu väga halb. Et kõik olid väga vaesed. Et vohas meeletu korruptsioon. Et gangsterid möllasid tänaval. Et inimesed käisid veidralt riides. Et inimesed muud ei teinud, kui jõid piiritust. Et mingit kultuuri polnud. Et muud muusikat ei eksisteerinud kui vaibakloppimine. Et kõik tegid äri. Et kogu selle aja oli peaminister Mart Laar. Jne. Pean siiski mütoloogе kurvastama – see ei vasta enamasti tõele.

Peamised sündmused 1990ndatel

1990ndate alguses kuulus Eesti veel Nõukogude Liidu koosseisu, kuigi suund iseseisvumiseks oli kindel. Kahjuks polnud toona võimalik ennustada, kuidas see iseseisvumine peaks reaalselt teoks saama. Nõukogudemaa oli küll kriisis, kuid sõjavägi oli tal tugev ja võimusüsteem paigas ning Gorbatšov oli lääneriikides igati tunnustatud liider. Külm sõda lõppes 1989. aastal, Gorbi oli eriti just mujal maailmas populaarne ning ta oli lasknud ennast äsja NSVLi esimeseks presidendiks määrata.

Eestis valiti igati demokraatlikult 1990. aasta kevadel parlament ehk Ülemnõukogu ja ÜN valis peaministriks Rahvarinde juhi Edgar Savisaare, kes oli ka valimiskampaania ajal ajakirjanduse (mis oli juba toona tema suhtes üllatavalt vaenulik) käest tümitada saanud. Nii et tema valimine oli isegi üllatav. 8. mail kuulutas uus valitsus välja Eesti Vabariigi, s.t Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigiga oli lõpp (seega peaks ka seriaal „ENSV" üsna varsti oma otsa leidma) ja sinimustvalge kuulutati riigilipuks. Järgnes pingeline aasta, sest ei Nõukogude Liidu keskvalitsus ega ka iseseisvumisvastane organisatsioon Interrinne polnud selliste arengutega otse loomulikult rahul. Väga vaimustunud polnud ka seni absoluutset võimu nautinud Eestimaa Kommunistlik Partei, mis tegutses pigem aga salakavalalt, varjatult. Eestlased polnud niikuinii omavahel ühtsed, väga kaugel sellest. Järgmine tähtis moment ongi aga kuulus 19.–20. august 1991, mil Nõukogude Liidu keskvalitsus n-ö kukutas Mihhail Gorbatšovi (pani ta häärberisse luku taha), üritas kehtestada NSVLis eriolukorda ning saatis tankid „korra taastamiseks" mitmel pool liidus tänavatele. Õnneks oskas demokraatlikult valitud Venemaa president Boriss Jeltsin momenti ära kasutada, võitis kesksete sõjaväelaste poolehoiu ja kuulutas Venemaa iseseisvaks. Venemaa tuules sai ka Eesti Ülemnõukogu Eesti iseseisvuse taastatuks kuulutada. Aga kuigi justkui tühi kest, eksisteeris NSVL veel aasta lõpuni ja tunnustas alles septembris Eesti Vabariigi iseseisvust. See oli väga suur kergendus, sest NSVLi väed, mitukümmend tuhat hambuni relvastatud sõdurit, olid endiselt Eestis ja kui oleks väga tahetud, oleks võidud see habras iseseisvus ka kergesti lõpetada. Meil vedas – ei tahetud. Tõrvatilgaks meie meepotis olid aga süvenevad majanduslikud probleemid, mis maksid 1992. aasta veebruaris Savisaarele ka peaministriameti. Uueks peaministriks sai senine majandusminister Tiit Vähi. Eestis kehtis veel ka Nõukogude rubla, mille eest lihtinimesed ei saanud tegelikult õieti midagi osta. Olid eraldi valuutapoed, kus müüdi konverteeritava valuuta eest peamiselt kodutehnikat. Paljud ärimehed teenisid aga konverteerimatu rubla ja valuutadega mängides suuri summasid.

1992. aasta juunis sai see jama otsa, sest kasutusele võeti igati täisväärtuslik Eesti kroon. Iga 10 rubla eest 1 kroon. Aga ka siin olid omad piirangud. Kui pankades asunud sularahaarved konverteeriti täielikult, siis sularaha vahetati iga isiku kohta vaid 1500 rubla eest. Seda oli väga vähe, sest toona oli enamiku kuupalk juba üle 3000 rubla. Nali oli siin selles, et väga paljude vanema generatsiooni esindajate säästud olid sularahas kodus „sukasääres". Õite paljud jäid sellest nüüd ilma.

Sama aasta sügisel toimusid esimese riigikogu ja presidendi valimised. Valimiskampaania kujunes väga vihaseks, suure eelarve ja laia joonega paistis silma Mart Laari juhitud parempoolsete erakondade koondis nimega Isamaa, mis lõpuks ka võitis. Nende kandidaat Lennart Meri valiti pärast mitut vooru presidendiks. Isamaa moodustas koos sotsiaaldemokraatide ja Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Parteiga koalitsiooni.

Mart Laaril oli suurepärane maine välismaal, kuid kordades kehvem kodus, kus ta pidi tegema olulisi reforme, mis kippusid aga noorepoolse valitsuse ülima enesekindlusega segatud oskamatuse tõttu halvasti välja kukkuma. Igatahes olid järgnevad aastad põnevad, kuid ka väga heitlikud. Perioodi iseloomustasid mitmete pankade häving (ikka nii, et sinna konto teinud rahvas kaotas oma varanduse), kriminaalide ülbitsemine (mille politsei küll viimaks ära lõpetas), nõukogude ajast jäänud varanduste erastamine ning müümine ja rahvale jagatud nn kollased kaardid – erastamisväärtpaberid. 1994. aasta kevadesse jäi ka Mart Laari valitsuse üks suurimaid saavutusi – kokkuleppeni jõudmine Venemaaga tolle vägede väljaviimiseks Eestist. Nagu arvata võis, tekitas see protsess, millele aitas jõudsalt kaasa toonane sarmikas USA president Bill Clinton, Eesti poliitikute seas palju kemplemist ning vaidlusi. Võõrad väed lahkusid viimasena Balti riikide seas just Eestist. Eesti oli nüüd täiesti vaba. 1994. aastal läks Laar ka oma kamraadidega lõplikult tülli ning ta umbusaldati kohalt maha. Asemele pandi sotsiaaldemokraat Andres Tarand, Indreku ja Kaarli isa, muhe pehme loomuga kähehäälne „papi", kes oli riigi juht valimisteni 1995. aasta kevadel. Siis sai suurelt võimule monstrum nimega Koonderakond ja Maarahva Ühendus. Peaministriks sai Tiit Vähi, kes oli olnud sel kohal juba aastal 1992.

Vähi oli pragmaatiline majanduskeskne peaminister ja vaatamata paarile partnerivahetusele (algul Keskerakond, siis alles moodustatud Reformierakond, siis mitte keegi) oli periood kuni 1998. aastani stabiilne ning majandus ja heaolu tõusid oluliselt. Siis sattus Vähi skandaalidesse seoses erastamisega (ta erastas endale osavalt terveid tehaseid) ja andis oma ameti üle kavalalt naeratavale, kuid väheütlevale Mart Siimannile. Lisaks kõigele algas Venemaal majanduskriis, mis lõi valusalt mitmeid idanaabriga äri ajavaid Eesti suurfirmasid. Tekkinud närvilises õhkkonnas Koonderakond hääbus. Maarahva Ühendusest sai Rahvaerakond. Sotsiaaldemokraadid moodustasid ebamäärase partei nimega Rahvaerakond Mõõdukad. Stabiilselt tugevaks jäi aga Reformierakond. Opositsioonis karastunud Keskerakond kasvatas järjest populaarsust. Tuhast tõusis Isamaaliit eesotsas Mart Laariga, kes ehitas 1999. aasta riigikogu valimiste kampaania üles karmile Edgar Savisaarele vastandumisele. Keskerakond küll võitis valimised, kuid Laar pani Mõõdukate ja Reformierakonnaga kokku nn Kolmikliidu, mis moodustas ka valitsuse. Ees ootasid paljude skandaalidega pikitud neli aastat, aga need jäid juba 90ndatest välja.

See oli siis Eesti 90ndate tavaajalooline taust, mida peab arvestama, kui sellest kümnendist rääkida. Sellised asjad toimusid, kuigi inimestel oli oma elu ja palju teha.

„KÕIK OLI VÄGA UUS JA HUVITAV. KÕIK."

jätkub >

„8. MAIL KUULUTAS UUS VALITSUS VÄLJA EESTI VABARIIGI (...) JA SINIMUSTVALGE KUULUTATI RIIGILIPUKS."

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Arhitektuur Disain Kunst Teadus

Dekaanide valimised

- **Disainiteaduskonna dekaan**
- **Vabade kunstide teaduskonna dekaan**
- **Kunstikultuuri teaduskonna dekaan**

Dekaan juhib teaduskonna tegevust, kannab vastutust teaduskonna sisulise ja organisatsioonilise arengu, maine ning rahaliste vahendite kasutamise eest.

Nõuded kandidaadile:
- vähemalt magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon, kunstikultuuri teaduskonnas vähemalt doktorikraad või sellele vastav kvalifikatsioon;
- juhtimiskogemus;
- pedagoogiline kogemus kõrgkoolis.

Lisaks kandidaat:
- tunneb nüüdisaegseid õppevahendeid, õpikeskkondi ja õppemeetodeid;
- omab sügavaid teadmisi teaduskonna valdkonnast;
- tunneb kõrgharidust reguleerivaid olulisi õigusakte;
- valdab eesti ja inglise keelt väga heal tasemel;
- soovitavalt valdab veel üht võõrkeelt suhtlustasemel.

Esitatavad dokumendid:
- kandideerimisavaldus;
- haridust tõendav dokument;
- vormikohane *curriculum vitae*;
- oma nägemus dekaanina töötamise ja teaduskonna arengu kohta.

Tööle asumine alates 29.08.2016

Materjalid esitada hiljemalt reedel, 6. mail 2016 kell 16.00 Eesti Kunstiakadeemia personaliosakonda (ruum 540, Estonia pst 7, 10143 Tallinn) või digitaalselt allkirjastatult e-postile personal@artun.ee märgusõnaga „Konkurss“.

Täpsema teabe ning CV vormi saab Eesti Kunstiakadeemia kodulehelt www.artun.ee/dekaanid või kirjutades e-posti aadressil personal@artun.ee või telefonil 626 7306.

Tahaks välja tuua mõningad märksõnad, mis iseloomustasid 90ndaid Eestis, aga on sageli ära unustatud, kui sellest ajast juttu tuleb.

Vabadus. Äärmiselt tähtis. 90ndatel olid inimesed väga vabad. Vabadusjoovastus oli suur. Võis rääkida kõike. Võis kirjutada kõike. Võisid minna kuhu iganes (muidugi, piirid tulid ette, aga mis nendest – läksid üle). Võisid olla kes iganes. Vähemustesse suhtumine oli 90ndatel üllatavalt tolerantne. Mitmed homoseksuaalid tulid kapist välja ja Eestil oli mitu mustanahalist staari. Kohati oli paljudel tunne, et võib ka kõike teha. Muidugi ei võinud. Aga mulje oli. Seda vabadust hakati siiski üsna kibekähku piirama.

Ausus. Ausus ja siirus on 90ndate märksõnad. Seoses üldise vabadusega olid inimesed ausad ja poosetasid vähe. Olid see, kes sa olid. Olid vaene intellektuaal, siis olid. Olid loll jõmm, siis olid häbenematult loll jõmm. Oli sul raha, siis näitasid seda välja, kui ei olnud, siis ei eitanud seda. Inimesed ei varjanud suurt midagi. Räägiti ära kõik see, mida tänapäeval peetakse piinlikuks või varjamisväärseks. Kui keegi oli töötanud prostituudi või pornostaarina, siis sellest räägiti ise ajakirjanduses. Kui küsiti, siis vastati, nii nagu oli. Isegi poliitikud olid toona kordades siiramad kui praegu, kuid nad õppisid lõpuks, et see ei tasu ära.
90ndate siirust sümboliseeris hästi Kurt Cobain, kes ei poosetanud kunagi, rääkis intervjuudes kõik südamelt ära ja ka tegutses nii, nagu õigeks pidas. Kuni ta ausalt ka enesetapu tegi.

Teedel hääletamine. Tänapäeval peaaegu välja surnud komme. See tähendab siis maantee ääres käega vehkimist, et sind peale võetaks. 90ndatel üldlevinud. Nii reisiti ringi nii Eestis kui ka kogu Euroopas, vahel ka muudel kontinentidel. Noored kadusid nädalateks, kuudeks, mõned isegi aastateks ja kuna neil polnud toona reeglina ei netiühendust ega mobiiltelefoni, ei teadnud vanemad ega omaksed sageli midagi. Maanteedel hääletamine oli omaette dadaistliku suhtlemise vorm, sest võisid sattuda kokku kellega iganes.

Au pair. Paljud neiud käisid välismaal lapsehoidjaks. Eriti Saksamaal. Teeniti raha ja vaadati ilma. Mõni jäigi sinna. Olid ka võimalused minna maasikakorjajaks, talutööliseks. Ja mõneks muuks ka.

Kommunikatsioonitehnoloogia areng. 1990. aastal kasutati Eesti ajakirjanduses esimest korda sõna „internet” ning Tartu Ülikoolil õnnestus luua ühendus ülemaailmsete arvutivõrkudega, kuid 90ndatel arvutivõrgu kaudu suhtlemine alles arenes. Üldlevinuks, tavainimesele igapäevaseks muutus internet alles kümnendi lõpus, aga seda juba järsult, plahvatuslikult. Seega oli suurem osa 90ndatest siiski veel internetieelne ajastu. See tähendab, et suheldi endiselt palju otse, kirja ja lauatelefoni teel. Samamoodi olid alles arengujärgus personaalkompuutrid. Neid kasutati, aga mitte veel väga tänapäevases võtmes. 90ndatel peamiselt mängimiseks. Isegi tekstitöötluseks kasutati arvutit enamasti vaid spetsiifilistes asutustes, ajalehetoimetustes jms. Kompuutergraafika oli pikka aega väheste tegevus. Videomontaažist ei osanud unistadagi. Küll aga ennustati, et internet hävitab varsti kõik muud elektroonilised meediad ja tarbimisharjumused.
Sama lugu oli mobiiltelefonidega. Pikka aega olid moblad vaid rikaste lõbu, plahvatuslik levik algas kümnendi lõpus. Kuidas küll nii hakkama saadi, ei kujuta tänapäeval enam hästi ette. Aga midagi tegemata ei jäänud. Äärmiselt oluline vahend tol ajal oli kserokoopiamasin. Sellega sai teha peaaegu kõike. Ning SAT TV kanalid tõid kogu maailma su tuppa.

MTV. Ehk siis täpsemalt Music TV Europe. See oli 90ndatel hoopis teistsugune kui tänapäeval. Praegu on MTV totakate *reality show*'de kanal, mille vahele natuke ka muusikat lastakse. Toona olid põhisisuks muidugi muusikavideod ja temaatilised muusikasaated, kuid väga eriliseks tegid MTV tema sürreaalsed vaheanimatsioonid, veidrad sketšid (näiteks Denis Leary sarkastilised haugatused mingi tühermaa taustal), sõgedad multifilmid („Beavis and Butt-Head”), üleüldse pöörane kujundus. Ei usuks, kui ei mäletaks ja neidsamu klippe YouTube'ist vaadata ei saaks.

Kassetid. 90ndate peamine infokandja oli kassett. Muusikat kuulati MC-kassetilt ja filme vaadati VHS-kassetilt. Esimest osteti, aga ka lindistati teiste kassettide pealt ning sageli ka raadiost. VHSe renditi videolaenutustest, mida oli igal pool. Uued menufilmid tulid sageli kinoga paralleelselt kohalikku videopunkti. Ninahäälne mees luges monotoonselt eestikeelset teksti peale. Tartus oli spetsiaalne väikeste telekatega saalidega videovaatamisasutus Thalia, mille mahajäetud omapärane hoone on siiamaani Aleksandri tänaval alles.

Ajakirjanduse ülemvõim. 1990ndatel oli ajakirjanduse tähtsus väga suur, sest tänapäevast sotsiaalmeediat veel polnud, aga inimesed janunesid vaba info järele. Ajakirjandusväljaandeid oli suur hulk ja ajakirjanikud olid staarid (mõni peab end selleks siiamaani). Nii ajalehtede kui ka ajakirjade diapasoon oli seinast seina. Kümnendi alguses oli ka väga kunstipäraseid ja kummalisi väljaandeid (nagu Kostabi), mis küll hiljem kadusid. Kiiresti ilmusid nii mitmed uued raadiojaamad kui ka telekanalid, näiteks Kanal 2, RTV ja EVTV, kaks viimast ostis TV3 varsti ära. Kõike loeti, kuulati ja vaadati, kuna polnud internetti, mis tähelepanu endale tirinuks. Ajakirjanduse võim läks väga suureks ja kõike, mida sealt loeti, kiputi võtma puhta kullana, mis ei pruukinud seda aga olla.

Erastamine ja erastamisväärtpaberid, „kollased kaardid”. 90ndate algusest peale oli oluliseks teemaks erastamine. NSVLi aegadest oli Eestisse jäänud siiski märkimisväärsel hulgal ettevõtteid, maad ja muud varandust. Leiutati süsteeme nende võimalikult õiglaseks jaotamiseks Eesti rahvale. Otse loomulikult tekitas see ka rohkelt võimalusi korruptsiooniks. Mart Laari valitsuse ajal töötati välja erastamisväärtpaberite skeem. Igale täiskasvanud inimesele anti teatud hulk (tavaliselt tööstaaži järgi) osakuid, mille eest ta sai erastada näiteks oma eluruumi, maad või mõne ettevõtte. Erastamisväärtpaberid olid vormistatud kollast värvi blanketile, seetõttu hakati neid nimetama kollasteks kaartideks. Neid ühikuid sai müüa ja talletada panka rahana. Kohe hakkas pihta ka erastamisväärtpaberitega skeemitamine ja spekuleerimine. Ärimehed ostsid lihtinimestelt odavalt väärtpabereid, et ise suurettevõtteid tasku panna. Poliitikud jäid peamiselt vahele kallite korterite omastamisega. Tolle aja noored, kellele anti täisealiseks saamisel mingi hulk osakuid „avansina”, said erastada endale eluruumi – see oli suur eelis, mida pole hiljem olnud.

Kultuur. Vastupidi siin-seal levinud müütidele oli 90ndate kultuurielu rohke, vohav ja metsik. Kuna nõukaajal oli kultuur mitmelt poolt piiratud, siis see purskas lausa paisu tagant vabanenuna. Tehti kõike ja tagasi ei hoidnud ennast keegi. Väga suurt rolli mängis USA miljardäri George Sorose fond, mis finantseeris Ida-Euroopa kultuuri suurte summadega. Selle eest osteti eelkõige tehnikat. Sorose fondi abiga tõusis muide väga jõuliselt Jugoslaavia maade kultuur, mis sai sõna otseses mõttes maailmakuulsaks. Aga eesti kunst ja muusika suutis teha esimesed hüpped mujale maailma. Sealt üritati ahmida kõike, mis oli seni tundmata, ja seda järele teha. Vähemalt katsetada. Muidugi, palju asju jäi pooleli ning veelgi rohkemate tegemiseks ei leidunud raha (eriti filmide jaoks). Kuid tahtmine oli suur. Kõik see oli loomulikult tsiviliseerimata, oskamatu ja sageli ka labane, kuid ikkagi ehe ja värske. Ja vaba.

Tartu. 90ndad olid Tartu viimane tõeline hiilgeaeg. Päriselt. Tartu Ülikool oli veel Eesti ainuke korralik *universitas*. Tartu kunstikool oli *cool*'im kui kunstiakadeemia. Tartus asus Postimehe tõeline peakorter, siin tegutsesid mitu tähtsat ajakirjandusväljaannet (Kroonika kaudne eelkäija Liivimaa Kroonika, praeguse Õhtulehe üks eelkäija Kuller jts). Toona oli Tartu kõvem kultuurikeskus kui Tallinn. Paljud tuntud inimesed, kes ennast põlisteks tallinlasteks nimetavad, elasid toona hoopis siin. Kõikvõimalikes kohtades tehti kõiksugu üritusi ja ettevõtmisi. Iga vähegi suurem ruum sobis klubiks. See kõik hakkas ära vajuma aastal 1998, kui Postimees viis peakorteri Tallinna, Kuller lõpetas tegevuse ja paljud tegijad lahkusid linnast. Hiljem üritati korduvalt tõusu, kuid ikka ja jälle on järgnenud tagasilangus.

1990ndatest võiks rääkida paljugi veel, kuid ütleme ausalt – oleks liiga kaua heietama jäänud. Labane nostalgia. Buhahahaaa.

< *eelneb*

EESTI VABARIIGI ISE- VÕI TAASISESEISVUMINE?

Kumb on õige? Kas neil kahel on mingi vahe ja kas selle erinevuse mõistmine on üldse vajalik? Neile küsimustele pole võimalik anda õiget vastust. Küll aga saab esitada mõned suunised sel teemal mõtlemiseks.

Mihkel Laar

Selleks et mõista Eesti iseseisvumist 1991. aastal, tuleb alustada tunduvalt kaugemalt ja vaadata seda, kuidas iseseisvus kaotati ja kuidas ning miks on seda üritatud erinevatel aegadel taastada. Jätan vahele 1918. aasta 24. veebruaril alguse saanud 22 aasta pikkuse Nõukogude okupatsiooniga lõppenud perioodi ja hüppan kohe teise maailmasõja juurde ja sealt edasi 1980. aastate Nõukogude Liitu laiemalt ning lõpetuseks tuleb vaatluse alla 1991. aasta suvi Eestis. Igat lugu annab jutustada erinevalt ja see siin on ainult üks võimalik nägemus. Paljud olulised teemad, sealhulgas 80ndate sündmused Eestis, on jäänud kirjeldamata.

EESTI VABARIIGI OKUPEERIMINE JA ESIMENE PÜÜE ISESEISVUS TAASTADA

Soovitan kõigil huvilistel vaadata parimat 90. aastate visuaalset ja sisulist vormi edasiandvat lühidokumentaali „Riik hammasrataste vahel", mis räägib teisest maailmasõjast ning võtab suurepäraselt kokku Eesti olukorra 1939. aastal. Meid ohustas ühelt poolt kurjakuulutav Nõukogude Liit ja teiselt Natsi-Saksamaa. Erinevate protsesside tulemusel, mis siinkohal pikemalt kirjeldamata jäävad, õnnestus Nõukogude Liidul Eesti Vabariik iseendaga liita, meetod oli seejuures sisuliselt nagu hiljuti Krimmis nähtud rohelised mehikesed.

Kõige olulisem on aga see, et rahvusvahelise õiguse järgi kvalifitseerub Nõukogude Liidu käitumine Eesti Vabariigi suhtes agressioonina, mille tulemusel Eesti Vabariik 17. juunil 1940 okupeeriti. Seepärast on ka kõik järgnevad Eesti aladel langetatud otsused õigustühised. 1940. aastal tunnustasid Eesti liitmist Nõukogude Liiduga vaid Saksamaa, Rootsi ja Soome! Juhtivad lääneriigid pole Eesti annekteerimist kunagi tunnustanud ning sõjajärgselt säilitasid nad endi territooriumil Eesti Vabariigi diplomaatilised esindused. Ameerika Ühendriikide puhul ka näiteks seal varjus olnud Eesti kullavarud. Sellest ka järeldus, et teatud mõttes pole Eesti Vabariigi iseseisvus ametlikul tasandil kunagi lõppenud, ja seega on raske kõneleda *taas*iseseisvumisest kui sellisest.

Esimene tõsisem iseseisvuse taastamise katse pärineb igatahes juba 1944. aasta septembrist, kui presidendi kohusetäitja ehk viimane ametis olnud Eesti Vabariigi peaministri Jüri Uluots määras Saksa vägede Eestist lahkumisel tekkinud vaakumit kasutades 18. septembril ametisse Otto Tiefi juhitud valitsuse. „Sakslased taganevad Eestist. Aeg on tegutseda! Koguge kokku valitsuse liikmed ning asuge tegevusse." Tolleks hetkeks olid teise maailmasõja sündmused jõudnud punkti, kus Natsi-Saksamaa häving oli juba põhimõtteliselt kindel, küsimus seisnes üksnes selles, millal ja kuidas see juhtub. Pealetungiva Punaarmee ja taanduvate sakslaste vahel õnnestus Eesti Vabariigi valitsusel Toompeal uuesti sinimustvalge lipp heisata, trükist ilmus Riigi Teataja, raadio kaudu deklareeriti erapooletust käimasolevas sõjas ja hakati organiseerima relvastatud vastupanu. Plaan nägi ette riigivõimu ülevõtmist Tallinnas, seadusliku valitsuse moodustamist ja abipalvega lääneriikide poole pöördumist. Sooviti luua olukord, kus Nõukogude Liidu võimalik rünnak toimuks juba iseseisva Eesti Vabariigi vastu, mis annaks lääneriikidele niimoodi põhjuse sekkumiseks. Pealinna kaitseks õnnestus koondada Soomest naasnud Eesti vabatahtlike pataljon ja Johan Pitka korraldatud relvaüksus, ent nende jõust jäi pealetungivate Punaarmee tankide vastu väheks. 22. septembri hommikupoolikul tungisid Punaarmee eelüksused Tallinnasse.

Eesti Vabariigi valitsus oli selleks ajaks Tallinnast lahkunud ning suundunud lääneranniku le. Suuremal osal selle liikmetest ei õnnestunud kodumaalt lahkuda. Välismaale jõudnud moodustasid seal Vabariigi Valitsuse eksiilis, mis hoidis omal kombel Eesti riigi järjepidevust kuni iseseisvuse taastamiseni 20. augustil 1991. Siia jäänud valitsuse liikmete ülesandeks oli kohaliku vastupanuliikumise organiseerimine. Rahva seas valitses 1944. aasta sügisel uskumus, et Nõukogude okupatsioon on ajutine, ning oldi veendumusel, et lääneriigid ei loovuta Baltikumi võitluseta. Sellele lootusele lisasid kindlasti kaalu lääne raadiojaamade kaudu Eestisse edastatud üleskutsed vastupanu iga hinna eest jätkata. Ometigi õnnestus Nõukogude julgeolekuorganitel arreteerida üllatava kiirusega pea kõik Eestisse jäänud Vabariigi Valitsuse ja Rahvuskomitee liikmed ning likvideerida, vähemalt mõneks ajaks, põrandaalune vastupanukeskus.

Nõukogude Liidule hiljem suurt peavalu põhjustanud möödalaskmiseks oli aga kogu esialgse jõu suunamine n-ö ametliku vastupanu hävitamisse. See tähendab, et tähelepanuta jäid tuhanded end metsadesse varjama asunud mehed ja naised, kelle esmane soov oli peita end oodatava kokkupõrkeni lääneriikide ja Nõukogude Liidu vahel. Sõja lõppedes fookus küll muutus. Kõige paremini on sõnastanud metsavendade tegevuse ilmselt Alfred Käärmann: „Ja mis siis ikkagi oli see jõud, mis meid, viimaseid metsavendi, sundis edasi varjama? Ma vastan: teadmine, et nii kaua, kui elu sees, relv käes ja Eestimaa pind jalge all, pole häda veel midagi. Teadmine, et neil, kes kätte langenud, on veel halvem. Teadmine, et Siberitee on alati lahti, teed tagasi aga enam ei ole! Teadmine, et piinadest vaenlase kätte sattumisel päästab kuul oma relvast."

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti iseseisvumise poole on erinevad huvigrupid nii kodus kui ka võõrsil püüelnud juba selle kaotamisest peale. Esialgne siht oli pakkuda kohe-kohe läänest saabuvale valgele laevale soodsat maabumispinnast. Külma sõja puhkedes ning lootuse vaiksel hääbumisel eesmärgid ja vahendid küll muutusid, aga unistus iseseisvast Eesti Vabariigist polnud kuhugi kadunud.

TINGIMUSED ISESEISVUSE TAASTAMISEKS

Seetõttu loodeti Eestis, et vabanemine saab toimuda ainult kommunismi üldisel kokkuvarisemisel Kesk- ja Ida-Euroopas lääne abiga. Nii see tegelikult ka läks, ainult et selleks kulus oluliselt kauem, kui eeldati. 1980. aastate keskpaigaks oli aga aeg käes.

Selleks et me kõik samal leheküljel oleksime, seletan lühidalt, mida kujutas enesest külma sõja üks osapool – idablokk. Tegemist oli Nõukogude Liidu ja sellesse kuuluvate riikide (näiteks Eesti, Läti, Leedu) ja lihtsalt kommunistlike riikide (näiteks Ida-Saksamaa, Poola, Tšehhoslovakkia) liiduga. Nende ametlikuks kooseluvormiks oli moodustis nimega Varssavi Lepingu Organisatsioon (VLO), mis oli laias laastus vaste lääneriikide NATOle. Nõukogude Liit on teoreetilisel tasemel võrreldav tänapäeva Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide ristsugutisega, kus kõik osapooled peaksid olema võrdsed. Praktikas olid aga asjad hoopis teistpidi. Ühelt poolt seetõttu, et liidu suurim ja tugevaim liige oli Venemaa, ja teisalt, kuna kõik otsused pidid käima läbi partei keskuse, mis asus juhtumisi Moskvas. Seega vajasid sisuliselt

20. augusti hilisõhtul 1991 kuulutas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 69 poolthääle ja mitte ühegi vastuhäälega välja Eesti riikliku iseseisvuse. Fotol (tagant ettepoole) Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel, asetäitja Marju Lauristin ja juhataja Ülo Nugis. Foto: ajaluguavabsilmad.weebly.com

jätkub >

LANGUAGE WEEKLY OF ESTONIA, LATVIA, LITHUANIA PUBLISHED IN TALLINN

The Baltic INDEPENDENT

Volume 3 October 16 – 22, 1992 No 132

Young conservative nominated as new PM

INCREDULITY AND muted criticism greeted the nomination of 32-year-old historian Mart Laar as Estonia's prime minister. President Lennart Meri announced his choice on October 8, rejecting older and more experienced candidates in favour of the leader of the ruling Fatherland coalition.

AND WHAT NEXT? Mart Laar, a 32-year-old historian, may become the youngest premier Estonia has ever had.

In this issue
- Pragmatism and guile: profile of Estonia's new president, Lennart Meri, page 8
- Latvia's environment, a comprehensive survey for the UN, page 6
- Narva wants the best of two worlds, page 6
- Latvia survives another government crisis, page 7
- Leading articles, First Hand, page 2
- Baltic Press Review, page 9, foreign news, page 8
- Tallinn Jazz festival, page 10
- Sports news, page 12

Plus: our new column, Visitors' Guide, and Restaurant Review, page 11

Next week
Ex-Soviet tourists mean trouble for Finland: a report from Helsinki

In brief
New constitution

End of occupation

Mart Laar napilt aasta pärast Eesti taasiseseisvumist The Baltic Independenti esikaanel, kus imestatakse tulevase peaminstri nooruse üle – kõigest 32!
Foto: Jens-Olaf Walter (CC)

kõik liiduvabariikide otsused kooskõlastust pealinnaga. VLO liikmetega oli olukord natukene teine. Vähemalt vormiliselt ei olnud tegu ainult võrdsete, vaid ka iseseisvate riikidega, kes ei pidanud Moskva käsku justkui kuulama. Praktikas tähendas sellise *status quo* kahtluse alla seadmine tanke linnatänavatel. Parimateks näideteks on siin Ungari ülestõus ja Praha kevad.

Samas vaevles Nõukogude Liit pidevate sisemiste probleemide küüsis. Peamiselt tulenesid need sellest, et suurem osa ressurssidest suunati sõjatööstusesse ning muud elutähtsad, igapäevaelu normaalseks toimimiseks vajalikud valdkonnad jäid seetõttu katmata. Olukorda ei muutnud kuidagi paremaks ka plaanimajanduse äärmiselt ebaefektiivne olemus.

Edgar Savisaar pärast peaministriametist vabastamist 1992. aastal Toompealt lahkumas. Ent ta tuli tagasi.
Foto: Jens-Olaf Walter (CC)

Ameerika Ühendriigid kulutasid külma sõja ajal sadu miljoneid dollareid, et selgitada välja Nõukogude Liidu majanduslik seis. See osutus võimatuks, kuna kõnealune süsteem ei allunud ühelegi tuttavale loogikale. Seega on tegelikult võimatu Nõukogude Liidu olukorra kohta 1980. aastate keskel midagi kindlat väita. Meil lihtsalt puuduvad selleks vajalikud andmed ning võimekus seda vähest, mis olemas on, hinnata. Ilmselt on kõige tõesem (ehk tegemist pole otseselt vale väitega), et Nõukogude Liit vaakus oma sisemise raskuse all.

Sellises olukorras astus Nõukogude Liidu etteotsa nooremat põlvkonda esindav Mihhail Gorbatšov, kes mõjus oma 55 eluaastaga talle eelnenud gerontide paraadis poisikesena. Süsteemi ravi käigus, milleks Gorbatšov pakkus välja „muutmise ja avalikustamise", tappis ta hoopis patsiendi. Ajalootunnist on need protsessid tuntud ka „glasnosti" ja „perestroikana". Pulsi peatumiseni läks veel siiski mõni aasta aega. Seniks tõi Moskva keskvõimu nõrgenemine Nõukogude Liidus kaasa eraldumistendentsid Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. Näiteks Poola, Ida-Saksamaa ja Tšehhoslovakkia vabanemine kommunistlikust süsteemist ning Saksamaa ühinemine NATOga näitasid ülejäänutele eeskuju Nõukogude Liidust lahkumiseks. Varem jõuliselt mahasurutud iseseisvuspüüded hakkasid lõpuks vilja kandma. Sellises olukorras juhtus Nõukogude Liidu vabariikides kaks asja. Esiteks tekkisid kõikjal rahvuslikult meelestatud liikumised, mida režiim enam kontrollida ei suutnud või soovinud. Eesti puhul olgu nendeks näiteks öölaulupeod, fosforiidisõda, Balti kett jne. Teiseks hakati Moskva julgeolekustruktuurides mõtlema tugevamalt Gorbatšovi plaanidest erineva alternatiivi peale. Selleks pidi olema mingisugune uus moodustis, mis poleks enam päris Nõukogude Liit, aga miski, mis liiduvabariike ikkagi koos hoiaks.

Laias laastus oli 80. aastate lõpuks ja 90. aastate alguseks olukord liiduvabariikides väljunud täielikult Moskva kontrolli alt. Iseseisvunud Kesk-Euroopa riigid andsid siinsetele iseseisvuspüüetele ainult hoogu juurde. Üksteise järel astusid Eesti, Läti ja Leedu samme autonoomia või osalise iseseisvuse väljakuulutamiseks. Seejuures rippus kirvena õhus ka eespool nimetatud uue liidu võimalus. See, kes Eestist tolle koolkonna pooldajateks olid, jäägu kodurahu nimel lugeja enda nuputada. Julgeolekuorganite salaplaan moodustab järgmise osa konteksti ja sellest pikemalt peaaegu kõige lõpus.

Poliitika, iseseisvus ning sinimustvalgete lippudega marssimine tõstsid küll 1991. aasta suvel paljude eestlaste eneseteadvust ning andsid lootust, et peagi tärkab parem elu, aga kõhtu neist tegevustest ükski kahjuks ei täitnud. 25. juulil 1991 avaldatud statistikaameti elukalliduse ja hinnaindeksi bülletäänist selgus, et rahalised kulutused esmatarbelistele elatusvahenditele olid võrreldes 1989. aasta IV kvartaliga kasvanud 240% ehk 3,4 korda. Täpsemalt olid toidukaupade hinnad tõusnud keskmiselt 4,4, tööstuskaupade hinnad 2,7, teenuste hinnad 2 ja köögiviljade hinnad 13,4 korda!

Nõukogude Liidu lagunemiseni olid jäänud veel mõned kuud ning ka Eesti iseseisvuse küsimus rippus lahtiselt õhus. Esimesed eksperimendid peagi koitva vaba turumajanduse ja demokraatiaga tekitasid vastakaid arvamusi.

1991. AASTA SUVE SÜNDMUSED EESTIS

1991. aasta suveks olid Kesk-Euroopa iseseisvuspüüdlustest indu saanud Eesti poliitikamaastikul kahe peamise suuna esindajateks Edgar Savisaare loodud Rahvarinne ja Tunne Kelami juhitud Eesti Kongress. Esimesed lähtusid tolleaegse Nõukogude Liidu ja Eesti igapäevapoliitikast, arvestamata, et Eesti on olnud kunagi iseseisev Euroopa riik, mis sündis 24. veebruaril 1918. Miks peab kogu aeg seda vana asja meelde tuletama? Eesmärgiks oli uus iseseisev Eesti Vabariik koos 1944. aasta ENSV piiridega, koos Nõukogude Liidu majandussidemete, turu ja Moskva ning Peterburiga.

Eesti Kongress oli aga 1990. aasta 24. veebruaril Eesti rahva algatuse korras valitud esinduskogu, mille eesmärk oli Eesti Vabariigi taastamine õigusliku järjepidevuse alusel. See tähendab, et riigiga jätkatakse sealt, kus see 1940. aastal pooleli jäi. Peamine tunnus, millele Eesti Kongress soovis iseseisvuse rajada, oli Eesti Vabariigi kodanikkond ja geneetiline jätkumine läbi Nõukogude okupatsiooni aja. Selle jaoks korraldati ka 1991. aasta suvel Eesti Vabariigi kodanikele isikutunnistuste väljaandmine.

Seega taandusid kõik vastuolud savisaarlaste ja kelamlaste vahel ühele tunnusele: esimesed tahtsid „uut", teised aga „vana" Eesti Vabariiki.

Iseseisvumise tõukeks sai Moskvas toimunud Riikliku Erakorralise Seisukorra Komitee korraldatud augustiputš. Selle organiseerinud seltskonna motiiviks oli rahulolematus perestroika ja Nõukogude Liidu lagunemisega. Just nende plaan oli Nõukogude Liidu asemel vormiliselt uue, sisuliselt siiski vana ühenduse loomine. 19. augusti varahommikul teatasid Nõukogude Liidu meediakanalid uskumatust uudisest: Moskvas on alanud riigipööre! Eriolukorra Komitee teatas, et Gorbatšov on haigestunud ega suuda oma ülesandeid täita, mistõttu on nimetatud komitee koondanud võimu enda kätte. Vihjega muu hulgas Baltikumis toimuvale lubati taastada Nõukogude Liidus rahu ja kord. Tallinna lennuväljal maandus 19. augustil Nõukogude Liidu transpordilennuk dessantväelastega. Punaarmee siinsetest baasidest asusid Tallinna poole teele tankikolonnid. Samal ajal andis eestimeelse kaitseliidu juhatus korralduse siirduda Tallinnasse tähtsamate objektide kaitsele. Muu hulgas alustati Toompea kindlustamist. Olukord oli pinev. Erakorralise Komitee liige Fjodor Kuzmin teatas Eesti NSV Ülemnõukogu esimehele Arnold Rüütlile, et nüüd kuulub temale, Kuzminile, kõrgeim võim Baltikumis. Eesti alad olid tollel hetkel veel vormiliselt osa Nõukogude Liidust, kuigi reaalselt oli siin võimul juba pooldemokraatlikult valitud valitsus ning maa oli paljuski täidetud Eesti Vabariigi kodanikega. Lihtsalt vormiline iseseisvus oli veel välja kuulutamata. Olukord oli võrreldav 1944. aasta sügisega: Tallinnas hakatakse kuulutama välja Eesti Vabariiki ja Punaarmee tankid liiguvad seda takistama.

Toompeal olid puhkenud iseseisvusküsimuses tulised vaidlused juba augusti alguses. Rahvale tundus, et poliitikud ei suudagi milleski kokku leppida ning võimalus iseseisvus taastada lastakse käest. Lõpuks on vene tankid kohal ja ongi lõpp. Vaieldi tegelikult tähtsate küsimuste üle, mis määrasid, milliseks peab Eesti saama. Poliitikute pikk kaklus frustreeris rahvast. Mehed oleksid Toompeal ilmselt veel pikalt arveid klaarinud, kui asjasse poleks sekkunud kolm naist, kes keskendusid hoolimata sellest, et nad vaidlusi tähtsaks pidasid, ikkagi lahendusele. Nendeks silmapaistvateks naisteks, kes esindasid tollases Eesti poliitikas peamisi võistlevaid pooli, olid Marju Lauristin, Liia Hänni ja Sirje Endre. Kui mehed kokkuleppele ei jõudnud, tegid naised seda kiiresti, ning 20. augusti õhtul aastal 1991 kuulutas Eesti juriidilisest järjepidevusest lähtudes oma iseseisvuse taastatuks.

Ka seekord jõudsid Nõukogude tankid Tallinnasse. Teletorni ja raadiomaja kaitseks kogunesid tuhanded eestlased. Verevalamiseks siiski ei läinud – riigipöördekatse Moskvas kukkus läbi. 22. augustil tunnustas Eesti iseseisvust esimesena Island ja sealt järgnevate päevade ning nädalate jooksul ülejäänud maailm. Märkimist väärib ka iseseisvust teisena tunnustanud riik, aga see jäägu koduseks uurimiseks. Kokkuvõttes polegi niivõrd oluline, kes või mida Toompeal otsustas ja kas Eesti ise- või taasiseseisvus. Imet tegi ikkagi eesti rahvas, keda tuleks näha selle loo kangelastena.

Lennart Meri, kellest sai 1992. aastal – pärast kaht aastat välisministrina Edgar Savisaare alluvuses – Eesti president kuni aastani 2001.
Foto: Jens-Olaf Walter (CC)

< eelneb

NOORTEAJAKIRJANDUSE KULLAFOND

Mariliis Mõttus

Kui kultuslik noorteajakiri Noorus 90ndate lõpus hingusele läks, jäid alles kaks raskekaallast Meie Meel ja Xpress, millesse – olgugi et nüüdseks on mõlemad samuti lõpetanud – on salvestatud tuhandete lehekülgede kaupa kultuurilugu. Käisime arhiivides aastakäike 1997–1998 sirvimas ja veendusime, et põhiteemadeks olid tol ajal narkootikumid, seks, reiv ja popmuusika.

kõi
ine
a tä
võ
tad

gu ja
e otsustada, saab
ngis abi arvutilt,
lja sobivaima. Või-
utavad ka emad ja
vanaemad.

„Täna müügil, homme konfiskeeritud," kõlas 1997. aastal Eesti Ekspressi Kirjastuse poolt kohalikule ajakirjandusmaastikule toodud ning algselt Rein Kase juhitud noorteajakirja Xpress reklaamloosung. Paralleelselt kündis Eestis sama põldu 1946. aastal ilmuma hakanud pioneeriorganisatsiooni häälekandja Säde õigusjärglane, juba 1991. aastal alustanud Meie Meel, mille peatoimetajaks oli Mare Vetemaa.

Ma ei ole kindel, kui paljud meie lugejaist kõnealuseid väljaandeid üldse mäletavad, mõni teist polnud tollal veel ehk sündinudki, kuid 19 aastat hiljem 1997. ja 1998. aasta Xpressi ja Meie Meele vanu numbreid sirvides meenub mulle üsna eredalt, kuidas ma kaheksa-aastaselt neidsamu lehekülgi lappasin ja hiljem kääridega kõigi Spice Girlsi artiklite kohale haigutavad augud jätsin.

Kuigi noortelehed olid 90ndatel, mil internet veel teosammul liikus, lisaks raadiole ja MTVle (kellele see rõõm kaabeltelevisiooni kujul osaks langes) üks peamisi allikaid, kust oma popmuusikadoos kätte saada, polnud staarid ning lust ja lillepidu ainsad teemad, millele ajaleht/ajakiri üles ehitada. Kui Meie Meel oli võtnud ettevaatlikuma tooni, pühendades erikülgesid muu hulgas loodusele, tehnoloogiale, müstikale, ajaloole (isiklik lemmik oli „Raudrüütli-eri", ilma naljata), avaldades pehmemas vormis pihtivaid lugejakirju ja lastemõistatusi stiilis „kes laskis esimesena mäest alla?", ning juhtus ka seda, et Manowari ja Bon Jovi plakatite kõrval sai seinale panna nunnu bernhardiini või poni, siis Xpress andis julgelt ruumi ilustamata narkojutule, seksile, tänavavägivallale ja sellistele artiklitele nagu „Taadiga voodis", sest kuidagi oli vaja ju oma reklaamloosungile vastav staatus välja teenida.

Erinevalt Spice Girlsist on minu alateadvus need viimased artiklid kuskile arhiiviriiulitele asetanud või siis reivikultuur ja *black metal* ei pakkunud tollal veel piisavalt huvi.

KAAGVEREST KADAKA TURUNI

Xpressi sünnist 1997. aastal toimetajapulti asunud ning 1998. aastal pärast Rein Kase surma ajakirja peatoimetajaks saanud Marek Kallini sõnul võtsid nad algusest peale suuna, mis oleks pisut provokatiivsem ja äkilisem. Maailmaparanduslikuks sotsiaalprojektiks olemist Xpress endale eesmärgiks ei seadnud, pigem taheti kirjutada noori huvitavatel ühiskondlikel teemadel, mis polnud varem laiemat kajastust leidnud. Nii laskutigi igas numbris sügavamalt mõnda sotsiaalmaigulisse teemasse ja seda muidugi korralikus 90ndate kastmes.

Meieni tuuakse lugu 90ndatel Kadaka turu ja Viru tänava vallutanud Bulgaaria piraatplaadiäri õitsengust, vestlus *skinhead*'idega, kes lugejale oma subkultuuri tutvustavad, ja veriste piltidega illustreeritud artikkel vägivallast Eesti tänavatel. Kadri Kõusaar teeb ühes 1998. aasta numbris külaskäigu Kaagvere eriinternaatkooli, Kersti Järve kirjutab eheda loo tänavalaste karmist saatusest ning artikkel „Kes on kes noortevanglates" kirjeldab elu Maardu noorte eeluurimisvanglas ja Viljandi noortevanglas, seletades muu hulgas lahti, keda nimetatakse sealses hierarhias torpeedodeks, allalastuteks, fraieriteks, kukkedeks jne.

„Ajakiri on noortele vanuses 14 kuni 25 eluaastat ja kõigile vaimult nooruslikele inimestele, ühendades väljakutsuva ja lööva pildimaterjali sisuka, kuid samas kergestiloetava tekstiga. Leht räägib teemadel, mis ei pruugi politseile meeldida,"[1] ütles Kallin 1997. aastal lehe ilmumise eel ning naerab nüüd isegi määratud sihtgrupi vanusele tagasi vaadates, viidates sellele, et 14-aastane Xpressi sisu arvestades ikka päris õige valik polnud.

Kummastavalt mõjub ka see, kui mingil hetkel hakkab Xpressi ühe osana ilmuma „Tüdrukute Xtra", mis tekitab alaealiste peksulugudelt huulepulkadele ja põsepunadele üleminekul eriti veidra kontrasti.

Ka Meie Meel oli võtnud südameasjaks noortele elluastujatele käe õlale panna, fokuseerides tähelepanu näiteks depressioonile, hasartmängusõltuvusele, vastates murelike lugejate kirjadele või pakkudes karjäärinõu. „Vastupidi käskimisele-keelamisele, mida noor kuulis koolis ja kodus, tahtsime olla toetavad sõbrad, teda ära kuulata ja koos arutleda," kommenteerib lehe lähenemist Meie Meele kunagine toimetaja Üllar Ende.

PÄKAPIKUDISKO VÕIDUKÄIK

Enamjaolt kulgesid mõlemad väljaanded siiski rõõmsamates toonides ehk nüüd on aeg rääkida popmuusikast. Võib oletada, et tolle aja noorte 90ndatega seotud mälestustes hüppab laval endiselt boa ja hõbedase superliibuva kostüümiga Maria Rahula, soengumoes kangastuvad Black Velveti poiste blondidesse juustesse niidetud pruunid triibud ja omamoodi ikoonistaatust omab Jaagup Kreemi enda kõrval ka tema teksavest.

Just need on ühed vähestest artistidest, keda toonane noorteajakirjandus igal võimalusel esikaanele paigutas või erinevatel viisidel kajastas, kuid tähelepanu pälvisid ka A-Rühm („Läbi roppuste tähtede poole", „P**** need narkootikumid"), Hendrik Sal-Saller (viinast, naistest ja muust), Koit Toome („Koit Toome hädas fännidega"), Maarja-Liis Ilus, telesaatejuht Mart Mardisalu, Artur Abdul bändist Noisy Nation, X-Plode (milles lõi laineid kurikuulus Joel De Luna), hunnik eesti *girl power*'it, kelle kultushitte võib leida erinevate suve-, sügis-, talve- ja kevadhittide seeria väljalasete hulgast, ja paljud teised, kes praeguseks avalikust sfäärist õhku on haihtunud. Meie Meele ja Xpressi vahel oli juba siingi märgatav lõhe, sest esimese kaanestaaride hulgas figureerisid ka näiteks Jaan Toomik, Leelo Tungal, Marite Kallasma ja Toomas Savi, kui Xpress naljalt luuletajaid-poliitikuid kaanele ei pannud.

Selle kõige juures katsetati ka erinevaid formaate. Xpressist võis leida näiteks mälumängu „Tähtede sõda", kus astusid vastamisi kolm enamasti meelelahutusmaailmas leiba teenivat kuulsust, kes pidid vastama küsimustele stiilis „nimeta teletupse", „kas Leonhard Lapin on kettaheitja?", „kes on raamatu „Mäeküla piimamees" autor?" jne. Nii said omavahel rinda pista Mart Sander, Mart Poom ning Martti Meumers bändist Noorkuu, kuid ka Villu Tamme, Kojamees ja Tõnu Trubetsky.

Huvitav katsetus oli ka „Täheankeet", kus kuulsustelt küsiti ankeediformaadis küsimusi, näiteks „mis sa arvad Jaagup Kreemist?", „aga Linnar Priimäest?", „kas sa oled hea ujuja?" jne. Sõna said teiste seas Koit Toome, Martin Müürsepp, Hendrik Sal-Saller, Maria Rahula, Beavis ja Butt-Head ning Jeesus Kristus isiklikult.

Meie Meel lähenes asjale traditsioonilisemas võtmes: üks kaanelugu, mis oli jaotatud persooni erinevaid tahke avavateks alalõikudeks (hiljem lisandus sinna ka ankeet), lühiintervjuud, välismaa artiste tutvustavad lühiartiklid ja uudised („Tic Tac Toe on nüüd Tic Tac Two", „James Bond on 35-aastane" jne).

Kui Meie Meelest erilist klatšijuttu ei leidnud, siis Xpressis oli selle jaoks 3–4-leheküljeline rubriik „Faktid, skandaal ja laim", mille eriliselt üle võlli keerlev kirjaviis pani pidevalt kulmu kergitama ja kahtlema, kas toimetus mitte oma kujutlusvõimet täistuuridel tööle pole pannud. Nii saime näiteks teada, et „nina võib takistada Michael Jacksoni Tallinna kontserti", „Whitney Houstoni koerakuut maksab 1 704 000 krooni (120 000 dollarit)" ja „Madonna piinab last" ehk sunnib oma beebit Beverly Hillsi tervisekeskuses keha vormimas käima. Lisaks selgub, et Lady Gaga polnud teps mitte esimene, kes oma sugu tõestama on pidanud, sest ühes uudises tuleb välja, et „Gwen „No Doubt" Stefani on mees!". Guugeldamise rõõm faktide kontrollimiseks jääb teile.

90NDATE PEOSKEENE

Ei tasu ka unustada, et 90ndatel tegi esimesi samme kohalik *underground*. Kuigi Meie Meel oli lisaks popile pigem roki- ja *metal*'i-meelne ning sealtki käisid läbi näiteks Ja-

Kas oskad pidutseda?

TEST

1. Paar fotol on tantsides väga hoogu sattunud. Kas sa lased end kaasa haarata?
A. Sõltub tujust.
B. Kui muusika on hea, võin kõik enda ümber unustada.
C. Nad ainult esinevad.

2. Tutvuse loomiseks on kõikvõimalikke moodusi. Millise sina valiksid?
A. Ajalehe.
B. Interneti.
C. Raadio.

3. Sõbrad räägivad peol filmist, mida sina näinud ei ole. Kuidas käitud?
A. Kuulan kannatlikult pealt, ükskord nad vahetavad ju ikka teemat.
B. Esitan filmi kohta küsimusi, et arutlusest aru saada ja vestluses osaleda.
C. Püüan osavalt jutu teisele teemale juhtida.

4. Oled kutsutud stiilipeole, kus tuleb end ebamaiseks olendiks riietada. Mida sa selga paned?
A. Riietan end 21. sajandi dändiks.
B. Marsi-mehikese rohelise kostüümi.
C. Kostümeerin end hirmsaks kummituseks.

5. Oled nädalalõpul üksi kodus. Mis sul plaanis on?
A. Lähen kinno.
B. Romantiline õhtu koos sõbra/ sõbratariga.
C. Kutsun sõbrad külla ja panen vägeva peo püsti.

6. Reivil tutvusid kena poisi/tüdrukuga. Peo lõppedes...
A. ...lepid kokku järgmise peo asjus.
B. ...mõtled: mis silmist, see südamest.
C. ...suudled teda ja loodad, et ta ütleb sulle midagi ilusat.

7. Sulle öeldakse, et näed hea välja. Kuidas reageerid?
A. Lähen näost punaseks ja muutun häbelikuks.
B. Olen meelitatud isegi siis, kui kompliment on ilmne liialdus.
C. Olen pahane, see on lihtsalt norimine!

8. Oled ainuke, kes on peole tulnud šikis riietuses. On sul piinlik?
A. Võtan asja huumoriga.
B. Sellist stiilivääratust ei juhtu mul kunagi.
C. Jah, mul on tunne, et kõik vaatavad mind – tahaksin pugeda kõige pimedamasse nurka.

9. Sul ei lähe armuasjus just kõige paremini. Mida sa kurvastuse vastu ette võtad?
A. Minuga ei juhtu seda kunagi.
B. Kuulan lemmikmuusikat.
C. Helistan sõpradele.

10. Pidu on täies hoos, kui äkki läheb elekter ära. Mida teed?
A. Pärast esimest ehmatust pidutseme pimedas edasi.
B. Kasutan võimalust, et oma kallimale läheneda.
C. Lähen koju.

PUNKTID

	A	B	C
1.	3	6	0
2.	3	0	6
3.	0	3	6
4.	6	0	3
5.	0	3	6
6.	6	0	3
7.	3	6	0
8.	3	6	0
9.	6	0	3
10.	6	3	0

TULEMUSED

0-27 punkti
Kas oled mõnikord imestanud, miks teistel on peol lõbusam kui sinul? Asi on selles, et oled liiga tagasihoidlik ja passiivne. Selleks et sõandaksid end vabalt tunda ja midagi vaimukat öelda, on sul vaja tugevat julgustust. Tavaliselt jääd kõrvalseisjaks, kes teisi nende laheda käitumise pärast kadestab. Ometi pole sul sugugi raske head kontakti leida. Haara kordki initsiatiiv enda kätte!

30-42 punkti
Sa ei ole seltskonnas just keskne kuju, ent kõidad oma loomuliku sarmi ja veetlusega. Kui aga peaksid ootamatult tähelepanu keskpunkti sattuma, tunned end ebakindlalt ja tõmbud kähku varju. Sellest on kahju, sest sul on häid omadusi, mida esmapilgul ei näe. Kuna oled hea kuulaja, on sinuga mõnus suhelda. Ära muretse, et sulle ei ole antud annet inimeste meeleolu määrata. Oled hea nii, nagu oled. Püüa ainult oma tugevaid külgi rohkem esile tuua. Ole kuraasikam!

45-80 punkti
Sul on peol alati edu, ilma et peaksid selleks eriti pingutama. Üsna kindel, et oled esimeste seas, keda olengule kutsutakse. Su leidlikud ideed ja temperament muudavad iga peo säravaks. Sinu edu tagatiseks on ühelt poolt sarmikas olek, teisalt julgus. Pole ime, et sind kadestatakse. Väike soovitus: võiksid teadlikult aeg-ajalt paariks minutiks tagasi tõmbuda, et lasta ka teistel särada.

miroquai ja The Prodigy, siis üldiselt klubimuusikale suurt rõhku ei pandud.

Xpressis oli Raul Saaremetsal oma rubriik „Groove", kus tutvustati 90ndate kõvemaid kodu- ja välismaiseid produtsente, uusi reliise ning tulevasi pidusid ja tehti ring peale värskematele (alternatiivsematele) muusikauudistele (sh „*Gabber* teeb paksuks"). Enamik nimesid, mis tollal läbi kippusid vilksama, figureerivad peoplakatitel siiani: Aivar Tõnso, Rhythm Doctor, Neuronphase, Orav, Drummie jne. Lisaks leiab kaks suuremat artiklit: Saaremetsa ülevaate Londoni ööelust ning USA musakultuuri reisiloo.

Maa alt viis meid kommertsklubide maailma Marek Kallini artikkel „Klubimaania Eestimaal", kus käiakse üle Tallinna, Tartu ja Pärnu diskoteekide plussid ja miinused piletihindadest külastajateni välja. Ühes 1998. aasta numbris leidus aga Erik Morna ülevaade diskokultuuri (siinkohal siis mitte tolle päkapikuvariandi) hiilgusest:

„Võite ette kujutada, missugust ägedat kraami kandsid teie vanemad. Neid nimetati disko-teksa-põlvkonnaks, kuna nii disko kui ka teksad olid võrdselt trendikad, ohtlikud ja keelatud. Küsige vanu pilte vaadata! Kui ei anta, püüdke ette kujutada, et kõik normaalsed, trendikad inimesed nägid välja umbes nagu Üllar Jörberg praegu."

TABU

Xpressi teemadekäsitlusse süüvides hakkavad paratamatult jooksma paralleelid tänapäevase tabukultuuri eesistuja Vice'iga. Kui Vice laseb narkosõltlastel rääkida sellest, kui palju neil oma „hobi" peale kuus raha läheb, või saadab oma ajakirjanikud LSD-tripi all lõbustusparki ja moe-*show*'le, siis Xpress käsitles narkoteemat samuti üsna julgelt ja tihedamini kui kohalik meedia (Nihilist muidugi välja arvata) seda praegusel ajal ette söödab, mis tõstatab mõnel määral ka küsimused, kas me oleme astunud sammu tagasi konservatiivsema ajakirjanduse poole ning miks räägitakse narkootikumidest peaasjalikult suunal „ravikanep" ja „narkosurmad". Ühtegi ajakirjanikku minu märgatud artiklites küll eksperimendi käigus kanepit suitsetama ei pandud ja Dekolteesse *ecstasy*'t nuiama ei saadetud, ent leidus nii-öelda sissejuhatusi klubidroogidesse ja nendega kaasnevatesse kõrvalmõjudesse.

Esimesest numbrist leiab rubriigi „Xtaas" alt kaks artiklit: „Bad trip" ja „Ketamiin, tõusev trend klubimaailmas". Viimane neist seletab, mida too hobuseuimastina kasutatav droog endast õigupoolest kujutab ning esimeses kirjeldab üks pühapäevatarvitaja oma viltu läinud esmakogemust ketamiiniga:

„Mõtlesin, et igaks juhuks tuleks korraliku tripi jaoks suurem annus võtta. Alles pärast kuulsin, et ketamiini ei maksa neelata. Puistasin neli-viis kapslit peo peale, viskasin korraga suhu ja loputasin paari purgi longeroga alla." /.../

/.../ „Siis nägin seinale paistvas päikeselaigus maast laeni ulatuvat ristilöödud meest. Mingit risti ei olnud, ta oli otse naeltega seinale taotud ja ma tundsin enda randmetes puurivat valu. Muide usklik ma ei ole." /.../

Järgmine kohtumine narkoteemaga toimub Xpressi kolmandas numbris, kus on kõne all *ecstasy* levik Inglismaal ja selle seostamine erinevate klubimuusika žanrite tekkega: *„1989: 786* ecstasy *konfiskeerimist politsei poolt (39 000 doosi). Reivide ajastu algus. Juunis kogunevad tuhanded White Walthami lennuväljal toimuvale reivile – tabloid The Sun oigab, et „terve lennuväli on kaetud fooliumnutsakutega". /.../* Lehe teisel küljel ootab meid aga graafiline seletus *ecstasy* mõjudest kehale.

1998. aasta esimene number juhib meid, tõsi küll, juba narkootikumide tekitatud sotsiaalprobleemidesse. Artiklis „Uimastid on kohal ja neid tuleb aina juurde" räägib toonane Wismari haigla peaarsti asetäitja dr Jaanus Mumma avameelselt Eesti narkosõltlaste tüüpidest, kuhu on torgatud otsa väljavõtted diplomitööst „Narkomaania kui sotsiaalne probleem", kus sõna saavad narkomaanid ise, kuid eeldan, et ka too ausa ülestunnistuse lugejateni toomine oli omal ajal üle verstaposti hüppamine. Uurides tollaselt Xpressi toimetajalt ja ajakirjanikult Marek Kallinilt, milline oli ühiskonna reaktsioon sellistele artiklitele, vastab Kallin minu üllatuseks, et mingit olulist vastureaktsiooni ega poleemikat tema igatahes ei mäleta ning jamasid neil sisu pärast ei tulnud.

Narkootikumide kõrval on muidugi omal kohal ka alkohol. Xpressist võib näiteks leida artikli „Seitse kuradit", kus saab taaskord sõna Jaanus Mumma ning ka Wismari haigla psühhiaater Lily Kanter ja politsei juhtivinspektor Vilve Milli, kes räägivad noorte alkoholitarbimise kultuurist. Artikli lõppu on lisatud soovitused, „kuidas juua mõistlikult ja kuidas ravida pohmelli", ning vahele on pikitud kommentaarid noortelt endilt.

Kadi (18): Mu 7-aastane onutütar tunneb kõik Eesti õllemargid ära. Onu kõrvalt on õppinud.

Marko (16): Põhiliselt joome poistega. Oma tuttavaid tüdrukuid leiduks küll, kes tuleks peole, aga meil ei jätku neile alkoholi. Põhiliselt peavad ju poisid neile välja tegema, tüdrukud ei osta. Raha lihtsalt ei jätku nende jaoks. Soorollid on igatahes paigas.

Kuigi vähe, leidub narko- ja alkojutte ka Meie Meele kaante vahel, kus ühes loos on küsitletud Lasnamäe, Kopli ja Pirita noori teemal, mida nad arvavad narkootikumidest.

Kirsti (13): Ei ole kokku puutunud ja suhtun halvasti. Kes selle küll välja mõtles ja milleks?

Eneli (19): Kindlasti proovin kunagi ära. Kahjulik, kahjulik... No ja siis? Paljud asjad on kahjulikud, siiski ei keelata. Suits, alkohol...Usun, et Hollandis, kus mingi narkots on legaliseeritud, pruugitakse vähem. Pole nii huvitav kui meil, kus kõik on keelatud. Ah, suva…

Nagu eespool mainitud, siis mis oleks üks noorteajakiri ilma seksita, ja Xpress näitas siin jällegi kõike, mida näidata andis. Suur seksiküsitlus ja „Interneti punaste tulede rajoon" olid alles jäämäe tipp.

Seksuaalvähemuste temaatikat samas ajakirjast väga palju ei leia, kuid peidus see samuti polnud. Näiteks Raul Saaremetsa Londoni-artiklis on püütud pildile transvestiidid, üks neiu räägib oma kogemusest sellega, kuidas tema peika osutus tegelikult hoopis tüdrukuks jne. Kallin ütleb, et avalikku homofoobiat stiilis „annan peksa" tollal tema mäletamist mööda väga polnud, kuna keegi oma seksuaalsust siis eriti ei demonstreerinud: „Muidu oli selle suhtes ikkagi selline rullnoka *attitude*."

Meie Meelestki leiab seksijutte pea igast numbrist, aga seda rohkem lugejakirjade näol ehk „Aega veel on" või „Miks vanemad ei räägi minuga seksist?". „Alkoholist ja narkootikumidest oli vist tõesti Meie Meeles vähe. Küllap tarvitati neid ka 20 aastat tagasi, aga probleem ei olnud vist verinoorte seas nii suur. Meeles on see, et seksuaalteemade käsitlemine oli algul raske. Saime nii mõneltki lapsevanemalt-õpetajalt kurja kirja. Kusjuures esimene lugu oli nii „süütuke", põhines ühel prantsuse raamatul, kus jagati seksuaalteavet 7–8-aastastele. Olid ajad!" ütleb Ende tabuteemade kohta.

„HEI, KÕIK BACKSTREET BOYSI FÄNNID!"

Ehk on aeg liikuda ühe kõige veidrama osa juurde, milleks on lugejakirjad ja tutvumiskuulutused.

Xpressi lugejakirjade rubriik kujunes pigem toimetuse ärapanemiseks ja pullitegemiseks ning selle tooni võtsid pealtnäha üle ka lugejad ise, teades ilmselt, et ega tõsiseid vastuseid sealtpoolt ei tule.

Tervist!
Mind sundis kirjutama Xpressis (5/97) ilmunud plaadiarvustus ja just see artikkel kus tituleeriti „Spiceworld" kuu albumiks. Muud ei oska selle peale öelda kui WHATTA FUCK???????? Kuidas saab selline, täiesti väärtusetu muusika olla valitud kuu parimaks albumiks? Hoopis suurem väärtus on näiteks The Ganja Kru „New Frontiers EP-l" või „Speed Garage Classics'il". „Spiceworld" võis küll olla oodatud plaat, aga seda tunnustust ta väärt ei ole. Ja fakt on ka see, et nende bitchide populaarsus langeb kohutavalt. Nad ei tee ju ise mitte ühtegi lugu!!!
Diggital
Tallinn, ESTONIA

Toim:
Rahune maha, vana. Kui sa pole võimeline midagi muud peale speed-garage'i ja drum'n'bassi nautima, siis on meil sinu piiratusest sügavalt kahju. Ja „Speed Garage Classics" on kõige juustum vastava stiili kogumik. Kui tahad korralikku UK garage'i kuulata, siis hangi Tuff Jami „Underground Frequencies". Lõpuks loe arvustus uuesti läbi, äkki avastab su puritaaniaju mõne huumorikübekese.

Meie Meele puhul tekitas suurt elevust üle mitme lehekülje laiutav kuulutuste rubriik, sest oli ju aeg, mil jututoad olid veel lapsekingades, rate.ee sünd oli alles nelja aasta kaugusel ning Tinder oleks üldse *sci-fi* staatuses olnud. Nii ei jäänudki muud üle, kui saata üksteisele kirju! Jah, neidsamu, ümbrikus ja puha, ning miskipärast osutus enamik neist, mis minu silme alt läbi käisid, oma siiruses üsnagi geniaalseteks, mitmel aadressiks ka näiteks Rummu vangla.

„Hei, kõik 13-14 aastased poisid – tähelepanu! Kaks Tallinna kaunitari upuvad kooliigavusse! Kõigile, kes meid päästa suudavad, autasuks kirjavahetus, millist te kelleltki teiselt iialgi saada ei või!" /.../

„Tere, kõik lumevangis igavlevad tüdrukud! Haarake nüüd pastakas pihku ja saatke paar rida 19-aastasele lapilisele poisile. Pilt ei tee paha."

Xpress jõudis tegutseda 2000. aasta lõpuni ning selleks ajaks oli sellest saanud lihtsalt X, kus juhtis vägesid Lea Larin. Ajakirjade Kirjastuse toonane meediadirektor Tiina Kruus tõi ajakirja sulgemise põhjuseks, et „noorteväljaandel on ennast raske majandada, sest reklaami on vähe ning sihtgrupi ostujõud on madal. Samas on kvaliteetse ajakirja tootmiskulud suured"[2]. Kuu aega hiljem tabas sama saatus ka Meie Meelt, millest oli omakorda saanud nimevahetuse tulemusel vahepeal mm, ning põhjus täpselt sama kui Xpressil[3]. Sellest hoolimata on raamatukogudes ning mõnel ehk vajunud sahtlipõhjagi unustusse tuhandeid lehekülgesid 90ndate ehedust, olgu see nii absurdne kui tahes.

[1] *Alustab uus noorteajakiri Xpress. – Õhtuleht, 21.07.1997.*
[2] *Uuest aastast suletakse noorteajakiri X. – Delfi, 17.10.2000.*
[3] *Noorte ajaleht lõpetab ilmumise. – Eesti Päevaleht, 27.01.2000.*

Kirjandus

Meie Meel, 1997–1998. Tallinn: AS Meie Meele Kirjastus.
Xpress, 1997–1998. Tallinn: OÜ Ajakirjade Grupp.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Jungle'i pioneer Congo Natty Bashmentil

Mõned inimesed teevad muusikat, et ära elada, aga Rebel MC ehk Congo Natty jaoks on tema kunst elu. 15. aprillil astub see mees üles Bashmenti megaüritusel Kultuurikatlas.

Londonis resideeriva ning juba 1980ndatest tegutseva Natty iseäralikku loomingut on vorminud lapsepõlv Suurbritannia mustade kogukonnas, 90ndate briti *underground*-klubimuusika, rastafaride vaated ning legendaarsed *reggae*-artistid ja sellest sai väidetavalt alguse ka kogu Ühendkuningriigi vallutanud *jungle*'i liikumine. 1990ndate lõpus ja järgmise kümnendi alguses süvenes mees järjest enam rastafarianismi ja selle ajalukku ning pühendus vähem muusika produtseerimisele. Rebeli jaoks oli elumuutev 2007. aasta reis spirituaalsele kodumaale Etioopiasse. Ta naasis innustatu ja sihikindlana, et muuta maailma, mille oli selja taha jätnud. Nüüd ongi mees tagasi, et jagada enda annet oma loomingu ja erinevate plaadifirmade muusika kaudu.

Lisaks Nattyle astuvad Kultuurikatlas üles UK *jungle*-muusika artist Iron Dread, läti DJ-duo Crystal Sound System ning kohalikud I-FI Soundystem, Etnokonservid, Finest Soundsystem, Maailmamustrid jt.

Congo Natty. Foto: Spencer Murphy

Lekker Dancenightil annab *live*'i Soichi Terada

15. aprillil saab tervitada lisaks Congo Nattyle veel üht legendi, jaapani *house*'i suursaadikut Soichi Teradat, kelle juhtimisel toimub järjekordne Lekker Dancenight.

Terada elektronmuusika vaimustuses lasub osaliselt süü tema isal, kelle elektroonilistele orelitele produtsent juba noorena käed külge pani. Edasi tulid katsetused *dnb*, *downtempo*, eksperimentaalse muusika, *house*'i ja *techno*'ga, oma plaadifirma Far East Recording ning heliribad erinevatele videomängudele, millest kuulsaim on Ape Escape. Eelmisel aastal pani plaadifirma Rush Hour Terada enda ning mõned koos hea sõbra Shinichiro Yokotaga tehtud klassikud kogumikplaadile „Sounds From the Far East", tänu millele seisabki muusik nüüd õige pea meie ees.

Lisaks Teradale astub DJ-setiga üles Rush Houri leibeli all pesitsev hollandi produtsent Interstellar Funk, kelle käes vormuvad üheks *house*, *techno*, *new wave* ning ette tuleb ka näiteks *afrobeat*'i. Sooja teevad Lekkeri residendid.

Top Billin: For The Hood

Top Billin, Helsingi plaadifirma, mis on iseloomustanud end sõnadega „We live in the club, we die in the club" ning kellele ei ole võõras ükski muusikažanr, rõhuga sõnadel „bass" ja „techno", kolib 16. aprillil Kultuuriklubisse Kelm, tuues endaga kaasa doosi värsket muusikatoodangut.

Nime For The Hood kandva peosarja seekordse episoodi käigus esitletakse kuldsete kätega soome *trap*-artisti Stick uut EPd „Triumph", millel teeb vokaaliga kaasa Londoni duo Kito & Reija Lee. Lisaks Stickile astuvad puldi taha Paul Oja ja Top Billin Soundsystem ning oodata võib Londoni ja LA puudutusega *trap*'i ja bassimuusikat.

KIBE pidu Et.no//Techno

Maailm võnkus ja virvendas
Valgus sähvis edasi-tagasi
Sa ei kuulnud oma sõbra sõnu
Ainult linnukeste sirinat
MUusSsikat
SINILINNUKE SIRISTAB
SiRIsTAB
23. aprillil Sinilinnus: meisterjaan,
Paula Uspenski,
Henry Savi jt

Volbriööl kohtuvad Õnne 14 ja Vaibla

30. aprillil, volbriööl toimub Tartu Kirjanduse Majas kogu maja täitev pidu, kus alumisel korrusel asuva Arhiivi hõivab juba mõnda aega tartlaste meeli lahutanud peosari Vaibla ning ülemise kaks aastat Tartu ööelu teeninud Õnne 14.

Õnne 14 residendid Ants Siim ja Villu Päärt on kutsunud seekord külla diskoraudvara Berk Vaheri ning bändi NimmerSchmidt liikme Andero Nimmeri, lubades vana head eklektilist souli, *funk*'i, diskot ja *ska*'d ning sekka lõbusat eesti vana kooli diskot ja estraadigi. Niisiis võib juhtuda, et volbriööl eksib James Browni ja Michael Jacksoni vahele Uno Loopki ära.

TOETA MENTALITEETI, MILLESSE USUD.

VORMISTA ENDALE TELLIMUS VÕI OLE MEILE TOEKS ÜHEKORDSE TOETUSEGA AADRESSIL

MUURILEHT.EE/TELLIMINE

SIIS, KUI KUNST VEEL KEDAGI HUVITAS

Äsja möödunud kümnenditel Pärnus lokanud kunstiavangardist koostatud raamatu „Plahvatus Pärnus" mahukas arhiiviosa näitab ilmekalt, kui osavalt kunstnikud avalikkusega manipuleerisid ning kuidas kunsti mõju ulatus galeriiseinte vahelt väljapoole.

Piret Karro

Kui lüüa praegu lahti näiteks Pärnu Postimehe veebiväljaanne, saame lugeda puu otsast alla toodud kassist ja Kihnus kraavi sõitnud autost, ajaleht ise soovib aga teada, kas lugeja on seoses suveajale üleminekuga väga unine või ainult veidi. Esimene kunstihuvilisi köitev pealkiri jõuab silmi pärast mõningast kerimist: „Peldikus avati kolmetunnine maalinäitus". *(parnu.postimees.ee, 28.03.2016)*

KAHEKSASADA EEKI TAKSO PÄRNUST TALLINNA

Viimane näituseuudis läheb juba veidi sellesse suunda, mis Pärnus alates Sütevaka Humanitaargümnaasiumi kunstiosakonna avamisest 1993. aastal toimuma hakkas. Rael Arteli koostatud arhiivikogumiku „Plahvatus Pärnus" lehekülgedelt saame lugeda ajaleheartiklit „Leonardo da Vinci loomingu ülevaatenäitus Pärnus", milles ajakirjanik tunnistab, et selle pealkiri on siiski kerge liialdus, aga Sütevaka gümnaasiumi alustav kunstiosakond on piisavalt hullumeelse idee elluviimine, et miks mitte suurelt unistada. (Artel, Rael 2015. Plahvatus Pärnus, lk 52)

Kunstiartiklid 1990ndate algul kultuuri- ja päevalehtedes, nagu Kultuurimaa, Pärnu Postimees ja Sõnumileht, paistavad silma koduse keelekasutusega, kus lugejale peab küll aeg-ajalt selgitama, kellele ja milleks kunsti tehakse, aga enamasti annavad kuraatorid ja kunstnikud üsna otsekoheselt aru, mis asja nad *performance*'ite ja festivalidega ajavad.

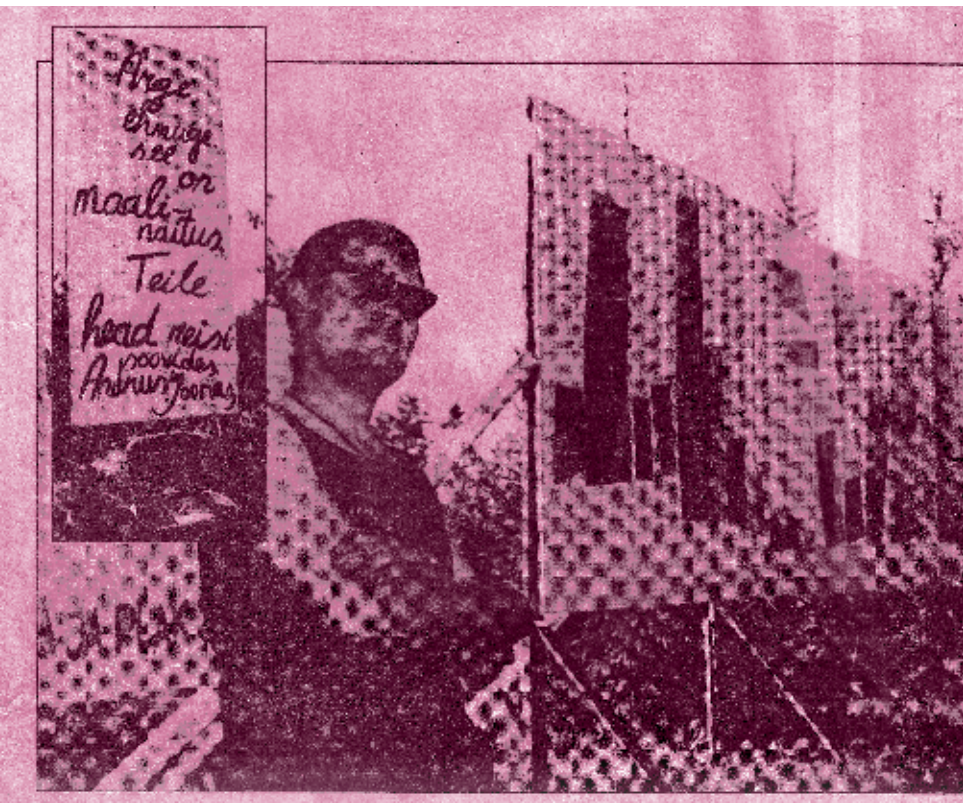

Pilt Andrus Joonase maanteenäituse uudisest 10. juuni 1997. a Pärnu Postimehe rubriigis „Ebatavaline"

Nii kommenteerib Pärnu kunstnik Loorens Kultuurimaas 21.01.1998, kus usutleja/intervjueerija Kiwa esimene küsimus on „noh, räägi!", et IN graafika festivalil võeti Andrus Joonase „kunstlik porno" maha selle pärast, et „Pärnu ei taha falle jne", lisades enne, kui märgiti ära küllap festivalikuludesse läinud „kaheksasada eeki takso Pärnust Tallinna", näiteks järgmise mõttestiku: „Roheline Salong. Formans. Marmoreering seinal. Kolm tegelast paljalt (põlled). Ilus naine (õrn). Pildid Rohelises. Sõjavägi – Visnapi oma (hea). Teostus kohmakas, idee hea pluss Tartu koolkond, arvuti (Kalli Kalde), kullatud alused (hot dog) pluss hunt. Hea. Tartu tudengid – pasta." (samas, lk 68)

Artikkel jätkub veidi seostatumas intervjuuformaadis, kus Loorens selgitab Joonase teose ärakeelamise taga olevaid intriige, ning päädib „Inimeste, Kes Kunstist Rääkida Oskavad ehk kunstiteadlaste" kommentaariga, kus Mari Kartau (*tollal Sobolev* – toim.) sõnab, et arutas just sellist teooriat, et „näiteks kui sa Tallinnas midagi siukest teed, siis kõik juba teavad, et igasugust kunsti on olemas, ja ei hakka sihukese tühja asja pärast piiksuma, kuskil veel väiksemas linnas ei pane keegi lihtsalt tähele, mis sa teed, aga sellises keskmises linnas nagu Pärnu, seal on sellised inimesed, kes arvavad, et nad on linnainimesed ja teavad asjadest midagi." (samas)

LUGUPEETUD TEGEVUSKUNSTNIKUD

Arhiivikogumikku sirvides jääb silma, et 1990ndatel avaldasid päevalehed külluslikult kunstikirjutisi, kus ei peljatud juurelda kunsti olemuse üle, selle asemel et anda lugejale lihtne *mine näitusele / ära mine* vastus, või küsida hoopiski olemasolu alustalade kohta. „...ajad, kus kunst oli autonoomne reaalsusest eemalseisja, iseenesele piisav ja peamiselt kõrgemate sfääride ning iseenese probleemidega tegelev, [on] nüüdseks möödas. Kunst sekkub aktiivselt inimeste ellu, moodustades terveid uusi tähenduste ja vajaduste komplekse. Maailm muutub, on juba muutunud ja jääb muutuma ning igaühel tuleb selles leida enesele koht. Näitusel on ainult küsimused, vastused peaks iga inimene enda jaoks ise selgeks tegema, lisaks vastuse küsimusele „Kas neile küsimustele on üldse vastuseid?". Seda seetõttu, et kunsti mõistmine on iga subjekti jaoks individuaalne," sõnastab Karol Kallas 15.04.1998 Pärnu Postimehes (samas, lk 71). Talle sekundeerib Mari Kartau 10.03. Sõnumilehes, tõlgendades Kadri Alesmaa-Visnapi (*tollal Alesmaa* – toim.) näitust „Mina armastan inimesi" Pärnu Linnagaleriis 1998. aastal: „Eelkõige puudutavad Alesmaa isiklikud pisted perekonnateemat. Sugukondlikud sidemed ja nende väärtus .. ? Armastus, lugupidamine ja iroonia korraga .. ? Soorollid ühiskonnas .. ? Kõik, mis puudutab perekonnamudelit, lõpeb praegusel ajal küsimärgiga." (samas, lk 70)

Praegu üha enam nišimaitseks peetav *performance*-kunst leidis 1990ndate ajalehtedes üldist kõlapinda, näiteks avaldas Kultuurimaa 21.01.1998 kuulutuse lugupeetud tegevuskunstnikele, kutsudes neid üles osalema *performance*'ite, installatsioonide ja häppeningidega sama aasta suvel Paides toimunud tegevuskunstifestivalil Aeg Ruum Liikumine '98 (samas, lk 73).

Pärnu koolkonna kunstnike jaoks oli tegevuskunst ühiskonnakriitiline meedium. Mari Kartau kritiseerib küll Sõnumilehes 11.05.1998 avaldatud arvustuses oma *performance*-festivali Suur Alternatsioon kohta toimunu kehva korraldust, ent toob lugejani häppeningide ivad: Pärnu kui väikekodanliku kuurortlinna mentaliteedist eristumine, protest Euroopa Liidu kui demokraatia totalitaarsuse vastu ning „mikihiirerahva" hukkamõistmine mustanahaliste lintšimise eest (samas, lk 72).

EELMISE SAJANDI ÜHEKSAKÜMNENDAIL AASTAIL

Kui Sütevaka kooli uljalt alustatud kunsti õppesuunda tabasid majanduslikud raskused ning 1998. aastal loodi uus kool Academia Non Grata, käis meedias kemplus tulevase õppeasutuse litsentsisaamise teemal, mida koolile esialgu anda ei tahetud, aga hiljem ikka anti.

Eesti Ekspressi kultuurilisa Areeni kaaneloos 1999. aastal käib Heie Treier Pärnu uues kunstikoolis külas ja kiidab Reiu Tüüri fassaadimaalingut Suur-Posti tänava koolihoonel, ent lisab: „Et aga reaalsus ise pole nii ilus, näitab asjaolu, et koolimaja aiapoolsed seinad on räämas ja üle värvimata, ahjuküttega hoones on talvel külm ja õppetöö toimub vähese mööbliga tubades. Linnavalitsus kavatseb alumisele korrusele tuua asotsiaalide supiköögi ning edaspidi on juttu kunstikooli üleviimisest kuskile lasteaia hoonesse, mis jääb madala sündimuse tõttu tühjaks." (samas, lk 82)

Pärnu Uue Kunsti Muuseumis toimunud Non Grata „Viimase näituse" kontseptsioonis, mis on ära trükitud ka pisikese nupukesena Eesti Ekspressis 13.04.2000, kaugenetakse sütevakalaste kunstivoolust juba nõnda palju, et toimunut nimetatakse üheks veidraimaks ja marginaalseimaks nähtuseks tollases kultuuripildis, ning napi aasta tagused sündmused saavad ajamääruseks „eelmise sajandi üheksakümnendail aastail" (samas, lk 98).

MEEDIAMANIPULATSIOON

Nõustun Rael Arteliga, kes leiab, et on tähelepanuväärne, millises mahus kajastas kunstisündmusi ja -teoseid 1990. aastate Eesti meedia nii riiklikul kui ka maakondlikul tasemel, ning peab üllatavaks ja ootamatuks ka julgust ja tekstilist vabadust, millega uutest nähtustest räägiti (samas, lk 175). Käesoleva kümnendi nüüdisaegsed kunstnikud võiksid võtta julgelt šnitti Pärnu avangardistidest ning meediat omadel eesmärkidel ära kasutada või ajakirjandusega manipuleerida.

Viimase näitena on loonud pretsedendi NO99 suurprojekt „Ühtne Eesti suurkogu" (2010), kus teater matkis valimiskampaaniat ning pani nii mõnegi uskuma oma poliitilistesse kavatsustesse. Teised kunstisfääris liiklejad said aga õppida, kui kaugele on nüüdisajal võimalik publikuga manipuleerimisel minna.

Eesti nüüdiskunstnikud võiksid teadvustada paremini ka selliste kajastusvõimaluste olemasolu, mille osaks sai EKA sisearhitektuuri osakonna metsaruuporite projekt, mis internetis viraalseks läks, kui sellest kirjutasid rahvusvahelised veebisaidid disainiväljaannetest, nagu Contemporist, suvameediani, nagu Bored Panda.

Olemasolevate süsteemide kunsti huvides ärakasutamine tuli hästi välja ka 2000. aastatel alguse saanud Tartu psühhoavangardi esindajatel, kes korraldasid metakonverentside sarja „Rahvusvaheline konverents, teaduslik konverents" Tartu Ülikooli aulas ja raamatukogus, kus võis kuulda kunstnike ettekandeid „mõningatest seaduspärasustest" ja „töö tähendusest", milles akadeemikud tunnevad ära erialaste pleenumite õõnsa formaalsuse. Tagantjärele võib vaadelda Academia Non Grata ponnistusi saada kunstiülikooliks sarnase n-ö päriselu reeglitel turniva *performance*'ina. Ent nüüdisajal kipub kunst galeriiseinte vahele, lavale, kontrollitud ruumi peituma, kus nii (etendus)kunstnik kui ka vaataja võivad olla enam-vähem kindlad kokkulepitud reeglistikus ning erilist *mindfuck*'i kellegagi ette ei võeta, ehk ainult kunstiteose (lavastuse) kui objekti piirides. Küllap oli 1990ndate uljus nii kunsti tegemisel kui ka sellest rääkimisel seotud ümbritseva konteksti tooruse ja uue riigi noorusega, kus kõik süsteemid olid nagunii alles väljatöötamisel. Miks tunduvad kunstitegemise viisid ja kunstikajastused praegu nõnda turvalised ning mida saaksime õppida nüüdisajal 90ndate vaimust? Kas uue kunsti loomiseks läheb vaja riigipööret?

UNISTUS DEMOKRAATIAST EHK VENEMAA LAPPIMATA ARMID

Emajõe Saadik*

Boris Jeltsin ja Bill Clinton 1995. aasta oktoobris New Yorgis. Foto: history.com

Viimaste aastate välispoliitilised sündmused on need ootused purustanud. NATO peasekretär Jens Stoltenberg on suhete halvenemise kohta Venemaaga öelnud, et kui külma sõja kõige külmemal perioodil sai venelastega julgeolekuteemadel pragmaatilist dialoogi pidada, siis nüüd on see Venemaa presidendi Vladimir Putini ettearvamatu poliitika tõttu võimatu. Putin näeb, vastupidi, kõikide praeguste kriiside põhjustajana NATOt ja lääneriike, kes on tegelenud pärast külma sõja lõppu niinimetatud nähtamatu seina nihutamisega ida poole, viidates sellega NATO laienemisele endistesse idabloki riikidesse[1]. Veebruaris toimunud Müncheni julgeolekukonverentsil süüdistas Venemaa peaminister Dmitri Medvedev läänt otseselt uue külma sõja tekitamises. Mis on ajendanud Venemaad praeguste kriiside puhul lääne suunal näpuga viibutama ning kuidas mõjutasid üheksakümnendatel tehtud otsused ebaõnnestunud demokratiseerimist?

Nii mitmete ajakirjanike kui ka Medvedevi mainitud „teine külm sõda" on Venemaale sobiv retoorika, sest see võimaldab Ukraina ja Süüria konfliktide kaudu end läänele vajaliku partnerina näidata. Venemaa eesmärk on saada tagasi ihaldatud võimupositsioon maailma poliitikas, kus lääneriigid ja Venemaa oleksid välispoliitiliselt samal pulgal nii nagu külma sõja ajal. Putin on toonud oma kurikuulsas doktriinis välja, et soovib taastada külma sõja aegse bipolaarse maailmakorra ning näeb ennast USA kõrval tasakaalustava jõuna. Fakt, et Venemaa ja lääneriikide suhted olid Müncheni julgeolekukonverentsil üheks enim mainitud teemaks, näitab, et Venemaa viimaste aastate välispoliitilised avantüürid lähevad üha rohkem korda ka lääneriikidele ja eelkõige Ameerika Ühendriikidele. Paljusid on tabanud üllatusena, et külm sõda on taas välispoliitikas teemana laual, sest pelgalt 20 aastat tagasi oli Venemaa see riik, kes külma sõja kaotas, ning tundus, et ajalugu on sellega justkui kirjutatud.

Pärast külma sõja lõppu oli vast loodud Vene Föderatsioon suurtes raskustes. Riiki räsisid hüperinflatsioon, tarbekaupade puudujääk poelettidel, poliitiline ebastabiilsus, majanduslik mahajäämus ning meeletu korruptsioon. Peale selle pidi riik tulema toime oma mõjusfääri kokkukuivamisega, sest iseseisvusid mitmed riigid, mis kuulusid varem Nõukogude Liidu koosseisu ning mis otsisid nüüd abi läänelt. Nõukogude Liidu lagunemisest tingitud kommunistlikust ideoloogiast lahtiütlemine ja demokraatiale üleminek põhjustas identiteedikriisi. Lääs suhtus Venemaal toimunud murrangutesse ettevaatusega, ühelt poolt muutus vaba maailma suurim vastane demokraatlikuks maaks, kuid teisalt oli Venemaa jätkuvalt tuumapommi omav ebastabiilne riik, mida ei usaldatud. Venemaa demokratiseerumisest sai ilus kuvand, mida lääneriigid näha tahtsid. Reaalsuses ei saanud Venemaa iseseisvudes riigi ülesehitamisega nullist alustada, sest Nõukogude Liidu õigusjärglasena päris ta ka oma eelkäija probleemid.

Pärast Venemaa Föderatsiooni loomist oli üldine usk Venemaa demokraatiasse suur. Lääs nägi Jeltsinit reformimeelse juhina, kes suudaks vaatamata katsumustele Venemaa liberaaldemokraatiani juhtida. Majanduslikes raskustes Vene ühiskond oli üheksakümnendate alguses demokraatia suhtes positiivselt meelestatud. Arvamusküsitlused näitasid, et 1991. aastal toetas rohkem kui pool venelastest demokraatlikku valitsemisviisi, samal ajal kui autoritaarse juhiga riigikorda pooldas 39% vastanutest[2]. Samas tasub tõdeda, et venelaste meelestatus oli tingitud suuresti lootusest, et uus riigikord aitaks kaasa majanduse ja heaolu paranemisele.

Tuntud ja tituleeritud majandusteadlase Jeffrey D. Sachsi, kes andis Nõukogude Liidu lagunedes majanduslikku nõu paljudele endistele idabloki riikidele, näiteks Sloveeniale, Poolale ja ka Eestile, kutsus Venemaa majanduspoliitika minister Jegor Gaidar Venemaale 1991. aastal. Sachs oli teeninud oma tegutsemisega Poolas nii mõneski mõttes imemehe staatuse. Ta oli aidanud Poolal seada edukalt sisse turumajanduse ja oli vahemeheks läbirääkimistel lääneriikidega Poolale vajaliku majandusabi saamisel. Venemaa lootis, et koostöö Sachsiga võiks kanda vilju ka seal. Sachs on kirjutanud[3], kuidas ta mõistis kohe, et kui teiste idabloki riikidega oli reformide tegemine raske, siis Venemaa puhul on kõik mitmeid kordi keerulisem. Peamiste põhjustena tõi ta välja Venemaa suuruse, varasema turumajanduskogemuse täieliku puudumise ning nafta ja gaasi hinna languse maailmaturul.

Sachs töötas koos Venemaa majandusministri Gaidariga välja laiaulatusliku reformikava, mille abiga viia Venemaal sisse turumajandus. Selleks et Venemaa aga vähemalt uuesti jalule aidata, oli vaja läänelt rahalist toetust. Kõnelustel ilmnes, et lääs pole Venemaa aitamisest aga sugugi nii huvitatud, nagu seda oldi teiste endiste idabloki riikide puhul. Suureks probleemiks kõnelustel läänega oli Venemaa välisvõlg. Nimelt päris vast loodud Venemaa Föderatsioon Nõukogude Liidult pärast selle lagunemist ligi 65 miljardi dollari suuruse välisvõla, mida Venemaa oli IMFi hinnangul suuteline juba olemasoleva rahavooga tagasi maksma. Seda väidet peab Sachs naeruväärseks ja usub, et IMF oli saanud Ameerika Ühendriikidelt selged suunised Venemaad mitte toetada. Oleks vale väita, et lääneriigid eesotsas Amee-

Üheksakümnendad on periood, mida peetakse määravaks kümnendiks Venemaa ja lääneriikide suhete kujunemisel. Külm sõda oli lõppenud, Venemaa oli öelnud lahti kommunismist ning tundus, et loodud olid kõik tingimused Venemaa muutumiseks läänelikuks demokraatlikuks ühiskonnaks.

** Emajõe Saadik on Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi (RSR) liikmete loodud pseudonüüm, mille alt kirjutatakse ühisloominguna valmivaid välispoliitilisi teemasid käsitlevaid artikleid.*

rika Ühendriikidega Venemaad majanduslikult üldse ei toetanud, lihtsalt tugi Venemaa majanduse ülesehitamisel oli palju väiksem, kui riik vajanuks. Sachsi hinnangul oli Venemaa jalule aitamine viieaastane projekt, mis vajas ühtekokku 150 miljardi dollari suurust toetuspaketti. Reaalsuses toetasid Ameerika Ühendriigid umbes 25 miljardi dollari suuruse rahasüstiga ja IMF 10 miljardi dollari suuruse laenuga. Erinevaid toetuspakette loodi veel, kuid muude abirahade kogus oli marginaalne.

Põhjuseid, miks Ameerika Ühendriigid Venemaad reaalselt aidata ei soovinud, on välja toodud mitmeid. USA poliitilises eliidis esines kahtlusi Venemaa mentaliteedi muutuses. Venemaa poliitikas oli jätkuvalt endisi kommuniste, kes olid opositsioonis president Jeltsiniga. Võimalik stsenaarium, mille suhtes olid ettevaatlikud nii lääneriigid kui ka Jeltsin, oli kommunistide riigipöördekatse. Nimelt kogus Venemaa Föderatsiooni Kommunistlik Partei üha rohkem rahva toetust, võites 1993. ja 1995. aasta riigiduuma valimistel enamuse. Selleks et säilitada oma positsioon ja vältida liigse sisepoliitilise surve alla sattumist, pidi Jeltsin olema läänega suheldes karmim. Ühendriikide käitumises mängis rolli võitjamentaliteet, mistõttu nähti Venemaad kui alistatud vaenlast. Praktilise põhjusena on vene juurtega Ameerika Ühendriikide akadeemik Stephen Sestanovich toonud välja selle, et Venemaa ei kuulunud lihtsalt Ühendriikide külma sõja järgse Euroopa-strateegia plaanidesse[4]. Ühendriikide soov oli liita endised idabloki maad teiste Lääne-Euroopa riikidega kindlasse liitu, mis ennetaks tulevasi kriise Euroopa riikide vahel ja hoiaks neid ära (umbes nagu Euroopa Liit on seda teha suutnud). Venemaa oleks saanud juba ainuüksi oma suuruse poolest sellises liidus liiga domineerivaks liikmeks.

Iroonilisel kombel rääkisid Jeltsin ja Gaidar üheksakümnendatel Venemaa soovist liituda NATOga, mis juba endistesse idabloki riikidesse laienemist planeeris. Venelased nägid NATOs võimalust taastada oma välispoliitiline positsioon. Ühelt poolt suhtus lääs Venemaa soovi positiivselt, sest NATO liikmena kuulunuks tuumarelva omav Venemaa lääneriikidega lõpuks samasse sõjalisse koalitsiooni. Sama põhjus tekitas läänes aga ühtlasi muret. NATO oli juba välja kujunenud ja edukalt funktsioneeriv rahvusvaheline organisatsioon, mida Venemaa võimalik liitumine võinuks destabiliseerida. Venemaa ühinemise korral oleks lääs pidanud ühtlasi väga pingsalt järele mõtlema, kas NATO liitlasväed oleksid vajadusel valmis sõdima Venemaa eest näiteks Aasias, juhul kui Venemaa peaks oma naaberriikidega konflikti sattuma. Peamiseks valukohaks Venemaa ühinemise küsimuses said aga venelaste enda nõudmised. Venemaa tingimused olid, et liikmesriigina ei hakkaks nad täitma ei Brüsseli ega Washingtoni käske ning lisaks oleks neil suurem sõnaõigus lääne tegevuses. Seetõttu polnud Venemaa reaalne NATOga liitumine Ameerika Ühendriikidel ega Lääne-Euroopa riikidel kunagi tõsiselt laual, sest Venemaa nõudmised olid liialt absurdsed. Venemaa flirtis ideega NATOga liitumisest veel uue sajandi alguses, kui presidendiks sai Vladimir Putin[5], kuid ka siis ei jõudnud osapooled reaalsete tegudeni.

Lääneriigid on väitnud, et nad püüdsid olla suhetes Venemaaga ettevaatlikud ja neid välispoliitilise partnerina arvestada. Kardeti, et lääne kui „võitja" suhtumine Venemaasse võib tekitada neis kõrvalejäetu tunde, mis võib olla ohuks Venemaa noorele demokraatiale. Selleks et vältida Venemaa võimalikku alandamist, liideti Venemaa G7-ga ning kutsuti ka APECi (Aasia ja Vaikse Ookeani Majanduskoostöö foorum) liikmesriigiks. Sellegipoolest süüdistatakse läänt siiani Venemaa liiga väheses välispoliitilises kaasamises. Jeltsini mitmed väljaütlemised olid tõestuseks, et Venemaa tahtis läänega paremaid suhteid, kuid lääs ootas pelgalt sõnade asemel tegusid. Neid Jeltsini valitsuse ajal ka tehti.

Jeffrey Sachs kirjutab, et kui ta aastatel 1991–1993 Moskvat nõustas, tulistasid venelased end ise korduvalt jalga. Venemaa toonast käitumist kirjeldab hästi peaminister Tšernomõrdini tsitaat: „Tahtsime parimat, aga kukkus välja nagu alati." Reformidega kiirustati ning mitmed otsused tehti ülejala, sest vast loodud demokraatia juhid eesotsas Jeltsiniga kartsid tagasilangemist sotsialismi. Reformid, mille täitmine nõudnuks Venemaa kehva majanduslikku olukorda arvestades mitmeid vaheetappe, võeti vastu kõik korraga. Üheks selliseks näiteks tuuakse tihtipeale kiiret massilist erastamist, mis viis kohe oligarhia tekkimiseni. Sooviti palju ja kiiresti. Seda ilmestavad nende optimistlike reformikavade kõrval ka soovid liituda rahvusvaheliste organisatsioonidega ilma selleks vajalikke tingimusi täitmata. Lääs soovis näha aga vastupidist mentaliteeti, kus Venemaa teenib kõigepealt välja lääneriikide usalduse, enne kui ise tingimusi seadma hakkab.

Vladimir Putin ütles 2004. aastal, et demokraatlik suund, mille Venemaa rahvas üheksakümnendatel valis, on lõplik. Vene rahval puudus aga selleks reaalne sõnaõigus ning nüüdsel ajal puudub neil ka demokraatia. Julgen väita, et Jeltsini Venemaa oleks olnud sama võimekas demokraatiat rakendama nagu Eesti, Leedu või Poola, juhul kui reformimisel poleks tehtud omakasupüüdlikke ja rutakaid otsuseid. Jeltsin vajas demokraatia kinnistamiseks läänelt sarnast toetust, nagu said eespool mainitud riigid, sest sisepoliitiliselt jäi Venemaa kahe näoga maaks, üks vaatamas tagasi punasele minevikule ja teine sinisilmselt tulevikku. Lääne ettevaatlikkus koostöö tegemisel ning Venemaa kärsitus reformide rakendamisel tekitasid riigis üha suureneva majandusliku krahhi. Vene ühiskond oli läänes ja demokraatias pettunud, mis lõi sobiva areeni Vladimir Putinile, kes alustas häälekalt oma Venemaa dominantse välispoliitilise positsiooni taastamise projektiga. See on tekitanud praeguseks olukorra, kus Venemaa võimetusest üheksakümnendatel demokraatiat üles ehitada on saanud poliitiline relv lääne vastu, kes Putini arvamuse järgi Venemaa nõrkust ära kasutades oma mõjuvõimu suurendas.

[1] *Markotoff, Kalyeena 2016. Russia should have been stronger post Cold-War: Putin. – CNBC, 11.01.*
[2] *Russia's Weakened Democratic Embrace. – Pew Research Center, 2006.*
[3] *Sachs, Jeffrey 2012. What I did in Russia. – jeffsachs.org, 14.03.*
[4] *Sestanovich, Stephen 2015. Could it have been otherwise? – The American Interest, 10 (5), 14.04.*
[5] *AP 2001. Putin wants NATO to let Russia join. – Deseret News, 18.07.*

REKLAAM

KOLDiTS ASHiLEVi MOPPEL
NiiNEMETS PiHLA

KEEGi Ei RÄÄGi

KOERAGA NORMAALSELT

30.04 / 01.05
Tartu Uues Teatris

VON KRAHLi TEATER
www.vonkrahl.ee

Toetajad: Eesti Kultuurkapital, Kultuuriministeerium, Cramo, Avision, SYS Print, Dr. Hauschka

TUNDMATUD 1990NDAD: KOLM KULTUURILOOLIST MÜSTEERIUMI

Prima Vista patroon

Kuna tänavuse Prima Vista kirjandusfestivali teema on „Müstifiktsioon", on ka festivali patrooni isik salastatud. Patroon nõustus siiski meenutama Müürilehe teemanumbri jaoks kolme kultuuriloolist müsteeriumi, mille juured on 1990ndates.

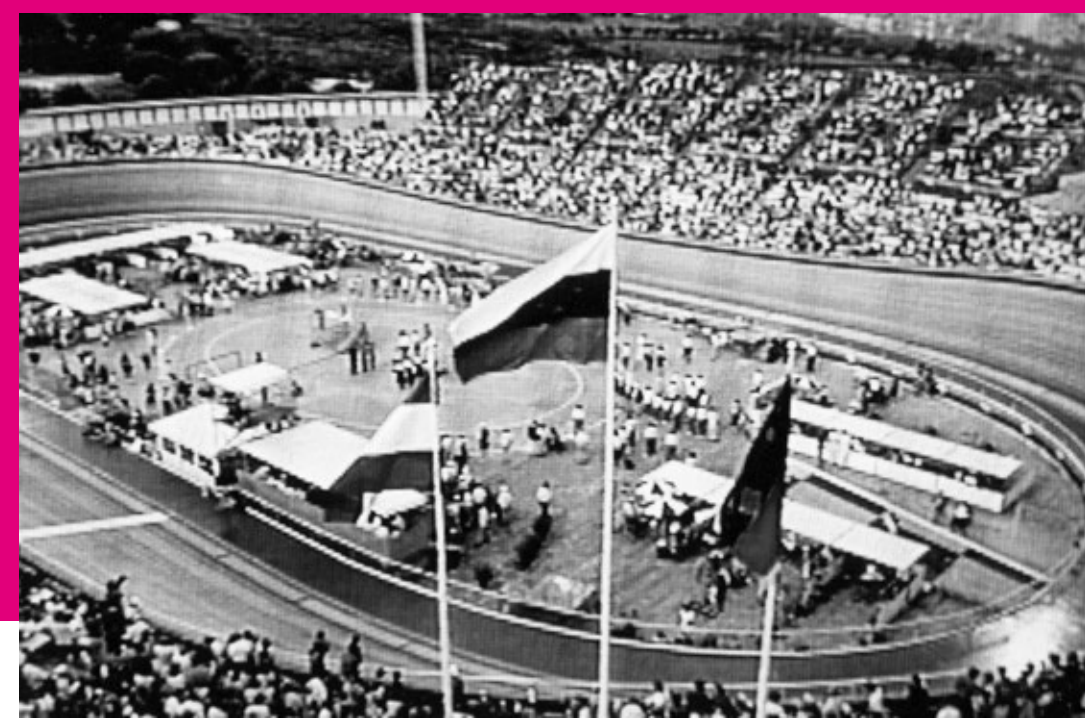

Autasustamistseremoonia Barcelona trekirajal – ilmselt kõigi eestlaste mällu sööbinud märgiline hetk noore riigi ajaloos. Foto: Tiit Blaat / Eesti Ekspress

o

1994. aastal külastas Tartut Lech Wałęsa. Poola president maandus lennukiga otse Raadi lennuväljal, nõukogudeaegse sõjaväebaasi territooriumil. Noore vabariigi jaoks oli uudis tohutu. Ei olnud just palju neid riigipäid, kes oleks Eestisse nägu näidanud, iga säärane visiit tähendas eneseteadvuse tõusu, julgustas uskuma, et selline riik on nüüd tõepoolest olemas – et see ei pruugi olla tühine fakt. Pigem on see pisike, ent oluline detail, asjaolu, milletaolistest üle vaadates on võimatu mõista uusi jõujooni.

Tartu, vastavatud linn, tundis ennast kõrvust tõstetuna. Selles märkimisväärses maandumises nähti julgustavat käeviibet, ennet, mis sõtkub sisse mugava raja, mida mööda saabub linna helge tulevik. Kujutleti rahvusvahelist lennujaama, teaduskonverentse, säravate välistudengite horde, kes põlgavad ära Cambridge'i ning embavad *alma mater*'i sambaid isegi juhul, kui neile auditooriumis ruumi ei jätku. Uus aeg koputas uksele, sajad kätepaarid sööstsid ust avama ning jäid üksteisele jalgu.

Kuna maandumine, õhkutõusmine ega isegi stardirajal lennukitega edasi-tagasi põristamine polnud hüljatud Raadil kaugeltki igapäevane, tähendas selle taseme külaskäik enneolematuid ettevalmistusi. Vastloodud kaitseväe kõige rajumad üksused võtsid sisse positsioonid, kontrolliti raadiosidet, katustel ja punkrites varitsesid snaiperid. Presidendi saabumiseks oldi igati valmis. Nii usuti.

Lisaks vabanemisele, arengule ja avatusele sihtivatele unistustele raputasid Eestit palavikulised rikastumishood. Rikastuti valimatult, kiirustades – müües, kui oli mida müüa, varastades, kui ei olnud. Seisukoht, et õige müük algab info valdamisest, eksles müügimaastike ääremail – kindlam oli müüa rauda või metsa. Paraku ei arvestatud turvaplaani välja mõeldes kirjaoskamatute hordide jätkuva pealetungiga Raadi lennuväljale, lootuses varastada see, mis veel vähegi on varastada jäänud. Vastuvõtjate poolelt vaadatuna kajas kogu maailm visiidi ootuses – nii militaarne käsuliin kui ka meedia hüüdsid üksmeelselt ja valjult, rõhutasid toimuva erakordsust – võimatu oli mitte teada; teiselt poolt leidus kümneid kodanikke, kes liikusid oma vanade Žigulidega mööda kummalisi kõverteid, mis viisid üllatavalt lähedale presidendi lennuki maandumisrajale, mis viisid mitu meest äärmiselt lähedale snaiperi kuulile. Korduvalt vahetati raadioside kaudu arvamusi, et kas tuleks juba tulistada või kannatab veel hetke oodata. Otsustati ootamiste kasuks, oli üks haruldastest päevadest üheksakümnendatel, mil ei tulistatud ühtki metalliärimeest.

Servade turvamisele keskendatud tähelepanu ei jätkunud keskme jaoks. Ühtäkki märkas vanemleitnant Rupert Pukspuu Lech Wałęsa kõrvalt kaduvat kogu. Ta seisis piisavalt lähedal, et kuulda poolakate omavahelist vestlust. Üks presidendi saatjaist küsis midagi, president oli hämmastunud moega ning vastas paari sõnaga, Pukspuu uskus kuulvat lühikesest lausest sõnu „Ülemiste vanake". President raputas pead, otsekui püüdes lummutisest vabaneda, tema jalge ees oli veelomp, Tartu ei saanud iialgi suureks.

o

Kes oskaks arvata, milline seos on Erika Salumäe 1992. aasta ilusal olümpiavõidul ja jõletul pommiplahvatusel Kopli ja Erika tänava nurgal 1993. aasta aprillis? Võimalik, et see seos on tihedam kui lihtsalt Erika nimi – võimalik.

Me kõik mäletame ülevat emotsiooni, kui noor rattur pjedestaalile astus. Ja mäletame ka seda, kuidas ta korraga pettunult pead raputas, kuna meie noore vabariigi lipp tõusis hümni saatel vardasse tagurpidi.

1993. aasta aprillis, kui Tallinnas katkesid gümnaasiumide koolipäevad pahatihti pommiähvardustega, jooksis meediast läbi teade inimohvreid nõudnud plahvatusest Koplis tsaariaegses kortermajas, kus hukkunute isikud jäidki kindlaks tegemata. Plahvatuse korraldajaks peeti aastaid hiljem „Sõle tänava pommimaniakki" Sergeid, kes süüd kunagi omaks ei võtnud.

Hiljuti siitilmast lahkunud kaitseliitlase Eerik Aohirve raamatute seast leitud kaustik, pojapoeg Ivar-Avo päevik, heidab asjale mõneti teistsugust valgust.

Ivar-Avo ja tema sõber Vahur O. olid nende õnnelike seas, kel õnnestus viibida tol pidulikul hetkel Barcelonas Montjuïci olümpiastaadionil. Noormehed olid kasutanud staadionile pääsemiseks tublisti vanemate valuutat ja Ivar-Avo ettevõtliku ema tutvusi. Kui tol hetkel, mis pidi olema hingematvalt ilus, kerkis vardasse tagurpidi lipp, sai õrna närvisüsteemiga ja vanaisalt palju metsavennajutte kuulnud Vahur vapustuse. See pidi olema kommunistide diversiooniakt! Isegi Barcelonasse ulatusid nende käed. Veel hulk aega püsis Vahuri nahal ärritusest tekkinud lööve ja midagi tuli ette võtta.

Staadioni sissepääsu juures nägid sõbrad järgmisel päeval kiirabibrigaadi ja Ivar-Avo märkas, et üks meedik kandis rinnas silti Eduardo Sai-Panfílov. Või Saíd y Panfílov. Ei, ikkagi Sai! Noortele oli hetkega selge, et tegu oli Interrinde ja Eestimaa Kommunistliku Partei tegelase Arnold Saia pojaga. Arnoldi poeg Eduard – see oli endastmõistetav. Tseremoonial teeskles mõni reetur rabandust, Eduard Sai pääses staadionile, süstis lipuheiskajaile psühhotroopset ainet. Sõbrad kavatsesid Sai juuniorit juba Barcelonas rünnata ja selgitasid juhuse tahtel isegi välja, millises hotellis salalik mees viibis. Hotelli turvameeskond pidas nad kinni ja hiljem selgus, et hotellis ei viibinudki Eduard Sai, vaid palestiina teoreetik Edward Said, kes osales olümpialinnas postkolonialismi konverentsil.

Ometi sattus Vahur O.-le pool aastat hiljem kätte info, et Eduard Sai elutsevat taas Eestis Koplis ja ajavat amfetamiiniäri. Niisiis oli tegu mitmekordse kurjategijaga, kes tuli ühiskonnast kõrvaldada. Kuna sõbrad polnud keemias tugevad, lasid nad pudeli Piña Colada eest valmistada pommi olümpiaadivõitjast klassikaaslasel, väites, et vajavad seadeldist jüripäevaürituse atraktsiooni tarbeks. 30. aprilli hommikul plahvatas pomm Koplis, aga kes olid kolm plahvatuses hukkunut, jäi tuvastamata. Eduard Saia olemasolu ega kadumine pole kinnitust leidnud. Samuti pole teada, kes peitub nime Vahur O. taga. Ivar-Avo Aohirv elutsevat juba aastaid Tais ning olevat mõnedel andmetel hoopis Austraalia kodanik. Kui palju tõde sisaldab tumepruun kaustik?

o

Pärnu muuseumi kauaaegne juht Omar Volmer (tuntud laulja Hardi Volmeri isa, eluaastad 1934–2002) oli suur indiaanlaste austaja. 1980. aastal ilmus tema sulest üks olulisimaid eestikeelseid teoseid indiaanlaste kohta – Põhja-Ameerika indiaanlaste ajaloost jutustav „Tomahookide aeg". Vähem tuntud on aga tõsiasi, et Omar Volmeri paljude käsikirjaliste materjalide hulgas (vt Volmeri fond: VO 23:224) oli ka avaldamata raamat mustanahaliste elust Eestis läbi aegade. Väga põhjalikult oli ta tegelenud Puškini esiisa, Konstantinoopolist toodud Ibrahimi või Hannibali küsimusega. See kuulus *le Négre du czar*, kelle Peeter Suur lasi endale Ahmed III käest kaubelda (või õieti varastada), hilisem Pärnu komandant on pälvinud antud märkmetes tema suurt tähelepanu. Säilinud on ka Omar Volmeri kirjavahetus Peeter I majamuuseumiga Tallinnas. Nimelt on ilmselt kõik selle muuseumi külastajad näinud teener Ibrahimile kuulunud väikest voodit sealses Peetri magamistoas, vähem teatakse aga tõsiasja, et tegelikult armastas suur Peeter I ise kükakil asendis selles voodis magada. Sellise „kiiksuga" kombe, nagu võib tänapäevani kuulda iga ekskursioonijuhi suust, oli Peeter I laenanud Hollandist, kus on magatud ajalooliselt alati väga väikestes voodites (ja isegi kappides). Pärnu linnalegend räägib, et kord oli Omar Volmer tutvustanud oma uurimistulemusi ka teisele tuntud Pärnu kultuuriinimesele Mark Soosaarele. Ja juhtunud sedasi, et ühel valimisüritusel oli Soosaar kandnud jälle uhket händkakukostüümi, mida kasutasid sotside esindajad tavaliselt nii, et enda isikut ei paljastanud. Soosaar oligi proovinud tuttava museoloogi soovitusel ühes Pärnu restoranis kummutis magamist. Paraku oli ta sinna kappi magama jäänud, nii et öökullikostüümis hommikul kapist väljudes oli ta põhjustanud suure paanika rohketes lastega peredes, kes hotelli restorani hommikust olid tulnud manustama. Nii juhtunudki, et keegi lastest oli ehmudes öökulli rünnanud ja kapiukse väljastpoolt kinni keeranud. Kogemata olla poiss aga ajanud ümber suure kandelaabri põlevate küünaldega, nii et hilisem kuulus filmifestivalide korraldaja ja Kihnu pärandkultuuri eest võitleja pääsenud vaid üle noatera traagilisest juhtumist. Samas oli kummalisel asjaolude kokkusattumusel selleks lapseks üks väheseid eesti tolleaegseid mustanahalisi väikelapsi, kellest on saanud nüüdseks tuntud ja nõutud esineja. Kes?

90NDAD. PISUT LOBA KIRJANDUSEST

Aare Pilv

Aare Pilve tähelepanekuid saab ehk võtta järjena tema kunagisele kirjutisele „Olevikumälestusi üheksa kümnendatest", üheksakümnendad on minevik, aga postmodernistlik fragmentaarium püsib. Mis tundus 90ndail oluline? Kas (ja kuidas) on üheksakümnendad tagasi? Kas Pilvest sai „Tartu Krull"? Kus (kes) on Kivisildnik ja Kender nüüd?

Kunagi, kui üheksakümnendad olid läbi, kirjutasin ühe mõtiskluse „Olevikumälestusi üheksakümnendatest. Unetusest ja kriitikast" (Vikerkaar 2–3/2001). Tagantjärele vaadates on sel jutul pigem isikulooline kui sisuline ajastut tõlgendav väärtus, aga ühest hoian endiselt kinni: 90ndad olid unetuse aeg – ses mõttes, et see oli aeg, mis püüdis iseennast juba ette kirjanduslooks kirjutada, ei uskunud tarkust „aeg annab arutust", ei mallanud settida. See oli postmodernistlik aeg ses mõttes, et postmodernism kultuuri enesetõlgendusena ongi selline Münchhausen, mis püüab iseend juba ette kaduvuse soost välja tõmmata. Ühesõnaga, pole und, mingi ärevus on sees, mingi sõlm ei lase magada, mingi mõte sunnib end peale ja sunnib end selgeks mõtlema, kuigi on öö ja pea läheb järjest rohkem pulki täis, pole maldamist targemat hommikut ära oodata. Mõistagi on see kõik reklaamist küllastatud ühiskonna eripära – nüüd! parim! uusim! kohe! Selle ehk ilmekaim väljendus oli NAKi „noorte geeniuste sarja" nimetus, mis oli ju küll naljavõtmes, kuid tekitas siiski oma suuresõnalisuses õlakehitusi – igal juhul oli see märk sellest, et sõna „geenius" oli devalveerunud. See ongi mu meelest jätkuvalt 90ndate eesti kultuuri üks põhilisi olemusjooni – hierarhiate devalveerumine, kultuuri karnevaliseerumine; ja kuigi ajuti absoluutselt naeruväärne, oli see lõppkokkuvõttes ikkagi hea ja vabastav. Mina kirjutaja ja lugejana olen 90ndaist pärit ning see skepsis hierarhiate ja edetabelite suhtes on mulle sisse kasvanud – seepärast on mul imelik ja naljakas vaadata nt Mikita kanoniseerimist rahvusliku utopistina; 90ndail poleks Mikita lingvistika-triloogiat selline retseptsioon tabanud. Ometi on Mikitagi 90ndate karnevalist pärit.

Ajuti tundub, et pärast meeldivalt rahulikke (isegi natuke igavaid, aga samas viljakaid) nullindaid on 90ndad tagasi, kuid seekord farsina: tollane radikaalne kontseptualist Kivisildnik on muutunud lihtsalt poliitiliseks hüsteerikuks, tollane furoori tekitanud Kender on pärast nullindate suhtelist vaikust teinud *comeback*'i vabakutselise aferistina. Kõik on nii rahutukstegevalt tõsine, erinevalt mängulistest 90ndatest.

MIS TUNDUS 90NDAIL OLULINE?

o Ülikoolis räägiti siis, et kümnendi (tollal öeldi, et eesti postmodernismi) häälestasid proosas sisse kolm olulist teost: **Mati Undi „Doonori meelespea"**, **Jaan Unduski „Kuum"** ja **Peeter Sauteri „Indigo"**. Unt oli 90ndail üliloluline lavastajana, kuid kirjanikuna taandunud, Undusk on ilukirjanikuna esinenud harva (kuid temalt pärineb üks 90ndate kirjandusteooria tähtteoseid „Maagiline müstiline keel"), Sauter on kehtestanud end järjepidevalt ja kindlalt olulisimate hulka. Sauteri novell „Kõhuvalu", sünnituse naturalistlik kirjeldus, lõi tollal palju laineid.

o Kümnendi algupoolel oli oluline **rühmitus Hirohall**: Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Kauksi Ülle, Jüri Ehlvest ja Valeria Ränik. Nende toodud uutmoodi eneseesitluspraktikatest räägiti 90ndatel kui millestki väga erilisest, nüüdsel ajal on need muutunud iseendastmõistetavuseks. Hirohalli autorid tõid käibele etnofuturismi mõiste, mille kaudu Kajar Pruul konstrueeris etnosümbolismi, nimetades nõnda toda rahvuskirjanduse kontseptsiooni, mis oli 80ndate lõpuks oma ammendumiseni jõudnud.

o **Jüri Ehlvesti surmast** saab tänavu juba kümme(!) aastat. Võimalik, et tema surmaga saidki 90ndad lõplikult läbi, igal juhul esindab ta jõulisimalt seda, milline ümberkeetmine eesti kirjandust tollal tabas – Ehlvesti ei kujuta ette varasemas kirjanduses, samas ei kujuta ilma temata nüüd enam eesti kirjandust ette. Ehlvesti peaks jätkuvalt esiplaanil hoidma, keegi võiks võtta ja anda välja tema kogutud teosed[1]: kolm romaani, kuus novellikogu, lisaks veel kamaluga kriitikat ja esseid (sest neilgi on eripärane ehlvestlik kunstiline kvaliteet).

o 80ndate keskel kaplinskiliku-luigeliku loodusluuletajana debüteerinud **Tõnu Õnnepalu tulek prosaist Emil Todena** – „Piiririik" oli see kinnistäht, eesti kirjanduse uuenemise Nokia, mida ikka esile tõsteti: ilmselt enim tõlgitud eesti kirjandusteos tollest ajast, rafineeritud dekadents ja postmodernism üheskoos, geiteema sisenemine eesti kirjandusse, eurokirjandus ja mida kõike veel. Mäletan, et juttu „Piiririigi" üle oli nii palju, et see tekitas tõrke romaani enda suhtes, nii et lugesin seda alles neli-viis aastat pärast ilmumist.

o **Juhan Viidingu surm 1995. aasta kevadel**, viimseks tekstiks marurahvuslaste valimisplakatist saadud vapustus. On küll kahtlane kellegi surma millegi sümboliks pidada, kuid ometi on tunne, et see lahkumine märkis mingit üleüldisemat loojumist – irooniline ja kõrgeetiline vaim, mis oli vastu pannud stagnaajale, jäi alla uue ajastu tuultele. Seegi allajäämine on 90ndad.

o Palju räägiti sellest, et 80ndate hierarhiad **olid ümber pööratud** – kui ennist oli ühiskonnas mainekaim valdkond kultuur, selle sees kirjandus, selle sees luule, siis nüüd pöördus tipp allapoole. Luulekogude kolmesajaseid tiraaže, mis tänapäeval on tavaline, tajuti suure tagasilöögina.

o 90ndad olid kindlasti **Hasso Krulli kümnend**, vähemalt minuvanuste jaoks – tema kriitika ja esseistika ning välismaiste teooriate tutvustused (poststrukturalismi-loengud Vikerkaares) avasid terve uue perspektiivi kirjandusliku ja kunstilise valdkonna nägemiseks, lisaks tema üha muutuv ja rafineeritud luule, mis tuli kuskilt teisest traditsiooniruumist. Mäletan, et 90ndate keskel unistasin rohelise tudengina, et minust saaks „Tartu Krull" (just nii ma seda sõnastasingi). Nüüd on Krull ise Tartus.

o Kodumaisele kirjandusloole lisas uue põneva perspektiivi **Tiit Hennoste oma „Hüpetega modernismi poole"** (mis on kauaoodatud raamatuks saanud alles nüüd). Krulli ja Hennoste loengusarjadele lisandus Vikerkaares **Vahingu ja Jüriloo psühhoanalüüsi ajalugu**. Tegeldi enese järeleaitamisega, kraamiti välja kõiksugu teooriaid, eneseanalüüsi vajadus oli suur.

o Pärale jõudis **naiste emantsipatsioon**: tulid **Elo Vee/Viiding ja Triin Soomets**, esimene neist mu meelest alahinnatuim eesti luuletaja viimase paarikümne aasta jooksul (ometi oleks raske ette kujutada Maarja Kangro võidukäiku ilma Viidingu sillutatud teeta). Noor Soomets tekitas elevust oma erooti-

Tartu NAKi taasasutamiskoosolekul viibinute täielikulähedane nimekiri Tartu Kirjanduse Maja külalisraamatust

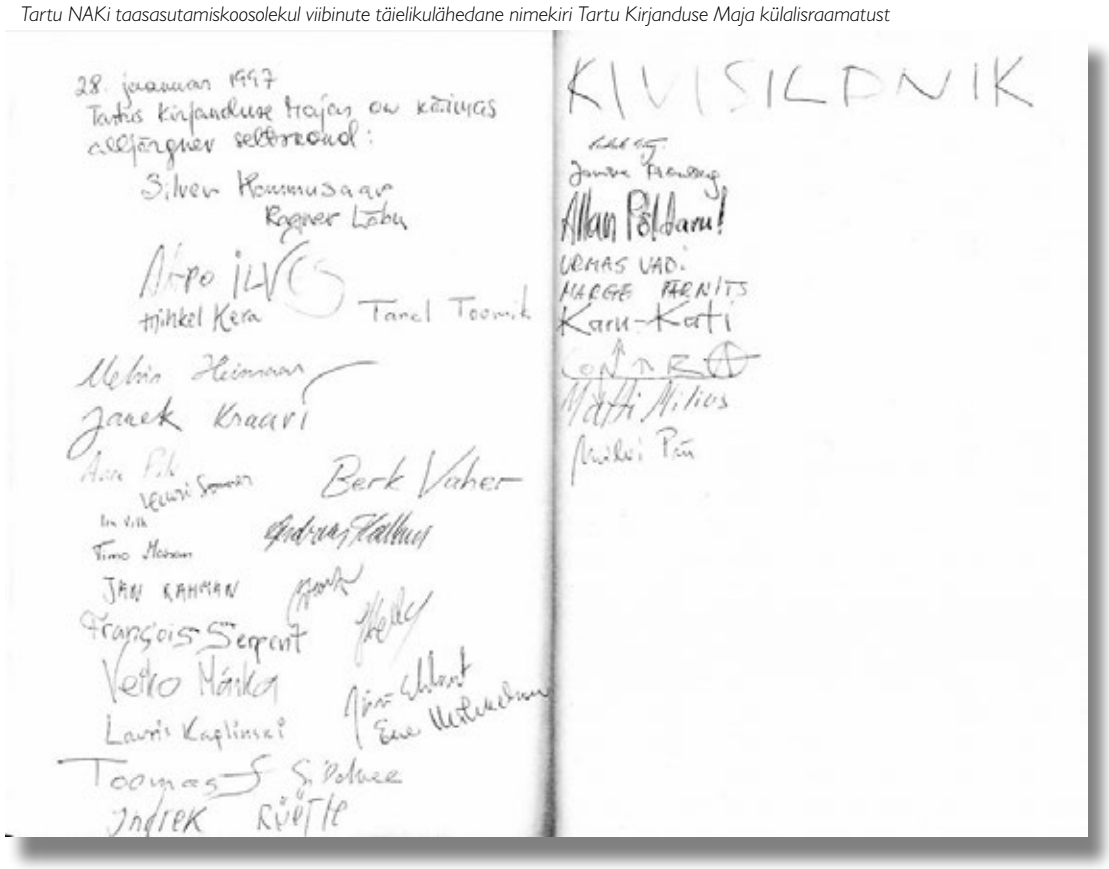

Vasakult: Urmas Vadi, Miivi Martina Piir, Veiko Märka, Timo Maran, Ülle Haruj, François Serpent (tõnapäeval fs), Jan Rahman, Sven Kivisildnik (tõnapäeval (:)kivisildnik), Contra, Mika Keränen, Tanel Toomik.

Kõrvalküljel: Tartu NAK. Ilmselt 1997. Foto: erakogu. Pealmine pilt: Erakkond + 1. Rongis kas teel Sõktõvkari või sealt tagasi. August 1998. Foto: Aare Pilv. Keskmine: Osa Erakkonnast. Aprill 1997. Foto: erakogu. Kõige alumine: Erakkond + sõbrad. Ilmselt mai 1997. Foto: erakogu.

Mitu 90ndate kirjanikku ja/või kultuuriinimest tunned piltidelt ära? Vaata õigeid vastuseid alt servast!

lise provokatiivsusega (ja provokatiivseks on ta jäänud senini, küll laiemalt eksistentsiaalses mõttes).

oPalju räägiti **Kaur Kenderi „Iseseisvuspäevast"**, mäletan, et mulle jäi see tollal arusaamatuks kriitikute unetuks haibiks – temaatika ja keelekasutus olid loomulikult eesti kirjanduses uudsed, aga ikkagi kuidagi tühjavõitu ja vähe toitev tundus see värk. Pole hiljem üle lugenud, ei tea, kuidas nüüd mõjuks. Millalgi nullindatel koostasime koos lätlaste ja leedukatega balti kirjanike leksikoni, kus oli igalt maalt 100 kirjanikku, ja vaidlesime eestlastega isekeskis, kas Kender on ikka kirjandislooliselt oluline või põgusa furoori mees; lõpuks pääses ikka saja hulka.

oJa kümnendi lõpul räägiti palju **Hirami romaanist „Mõru maik"** kui millestki, mis lööb uusi uksi lahti. Kas peaks nüüd uuesti üle lugema?

o90ndad on ka **Madis Kõivu võimsa tuleku aeg**, kuigi Kõivu tollase kirjandusliku ajavaimuga siduda on raske – ta tuli kõrvalt, väljastpoolt, autonoomse suurusena. Kõiv ja 90ndad ei defineeri teineteist.

o o o

Kümnendit poolitab Kivisildniku skandaal 1996. aasta suvel. Kivisildniku kuulus kirjanike nimekiri ilmus internetis[2], Aivo Lõhmus ja Hando Runnel kaebasid asja kirjanike au ja väärikuse solvamise eest politseisse. Politsei konfiskeeris Kivisildniku arvuti (püha lihtsameelsust, ütleb tänapäeva inimene, kes teab, et internetti pole võimalik konfiskeerida), mitu kirjandusteadlast kirjutas põhjendavaid tekste, mispoolest on tegu ilukirjandusega ja mistõttu see ei kuulu paragrahvi alla, lõpuks asi suleti. Skandaal oli tegelikult teravaim väljendus ühele tollasele pikemale kirjanduspoliitilisele vastasseisule (mis oli küll Tartu-keskne). Tartu osakonna tollane esimees oli Heino Puhvel, kuid tema mängis nois konfliktides pigem passiivset rolli. Lõhmus, kes oli osakonna majandusjuhataja, ning Runnel, kes oli osakonna juhatuse liikme ning Ilmamaa juhina majas mõjuvõimas tegelane, olid hakanud piirama nooremate kirjandustegelaste osalust osakonna tegevuses (nt Kivisildnikule keelati pärast nimekirja ilmumist lausa ametlikult sissepääs majja). Asi läks koomiliseks, meediasse jõudis, kuidas Tallinnas räägiti suurel kirjanike üldkogul kõnetoolis sellest, et Tartu maja sauna võti on Runneli käes ja Ehlvest peab sauna pääsemiseks vahendajaid kasutama. Vastasseis lõpetati oktoobris, mil osakonna uueks esimeheks valiti diplomaatiline Janika Kronberg.

Ma meenutan seda tegelikult seetõttu, et mu enda „kirjandusellu sisenemine" (kui krõbisev väljend!) sattus tolle vastasseisu varju. Seltskond, kes kohe varsti koondus Erakkonna nime alla, esines esimest korda 1996. aasta aprillis üritusel, mille korraldasid Lõhmus, Ele Süvalep ja Vaino Vahing – otsiti kokku seltskond noori kirjanikke (õed Kristiina ja Piret Ehin, Heinsaar, Kruusa, Mikita, Pilv, Sommer ning Janek Kraavi vahendusel postuumselt ka Jim Ollinovski) ja korraldati salongiõhtu. Meie olime muidugi rõõmsad esinemisvõimaluse üle, teadmata, et üritus oli vastus Tartu osakonna juhatuse pihta tehtud kriitikale, et noori kaasatakse vähe. Nii et me olime näidiseks, millised on õiged noored kirjanikud. Pärast üritust oli istumine esimehe toas, lugesin seal ette veel paar oma teksti, Ehlvest kommenteeris trotslikult, et üks hea kujund, aga muidu igav.

Meie seltskond hakkas koos käima ja laienes. Mäletan, et millalgi oli mul vestlus Aivo Lõhmusega, kes julgustas meid organiseeruma ja pakkus toetust ühisraamatu avaldamisel. Võtsime toe hea meelega vastu, Lõhmus kirjutas meile kulka jaoks soovituse (kes oli teine, ei mäleta kahjuks, igal juhul keegi Lõhmuse-Runneli n-ö vastasleerist; küsisin Mart Velskrilt, kas see võis olla tema – ta vastas, et võimalik, kuid polnud kindel). Alles tagantjärele olen aru saanud, et ilmselt oli tegu ebaõnnestunud katsega taaselustada erakkondlaste põhjal NAK. Olime aga ettevaatlikud, et tolles vastasseisus mitte pooli valida, sest idealistlikult näis meile, et kirjanduspoliitika tegemise asemel on kirjanike kutsumuseks kirjutada tekste ning igasugune organiseerumine peab olema omaalgatuslik. Kui 1997. aasta algul Kivisildniku (omaaegse NAKi viimatine esimees) eestvõttel kutsuti Tartu Kirjanduse Majja kokku NAKi taasasutamiskoosolek, istus Erakkond skeptiliste nägudega tagumises reas (sellest on foto alles!) ja otsustas jääda eraldi. Ei salga, et me olime endist ikka ju kõrgel arvamusel, Kivisildniku ja Kauksi Ülle kantseldamise alla minek tundus kuidagi mõttetu. Ainult vaba hing Mehis astus meist NAKi liikmeks. Eks neid seltskondi püüti ka mõnevõrra vastandada, kuigi me ise seda ei kultiveerinud, isiklikul pinnal sõbrustati ju küll ja isegi esineti paaril korral ühisüritustel. Nii et Erakkond ja NAK olid tegelikult Runneli-Kivisildniku konfliktist viljastatud, leeride „noortetöö" tulemus.

1998. aasta varasuvel, kui mul oli ilmunud teine luulekogu, värbas Kronberg mind Kirjanike Liidu liikmeks. Ta kirjutas ise ühe soovituse, teise küsis just tuppa astunud Indrek Hirvelt. Tol oli ilmselt ebamugav ära öelda, kui niimoodi otse küsitakse, ja nii ta kirjutaski, et Pilv pole „luuletajana just eriti andekas", aga oma mõistuse ja püsivuse abiga jääb ta kirjandusellu niikuinii tegutsema, nii et võetagu ta siis parem vastu. Etableerusingi, selline õnnistus taskus. 90ndad olid head aastad, kahju, et nad läbi on.

[1] *Müürilehele teadaolevalt on minimaalselt kolmeköiteline Ehlvesti teoste valimik Jumalike Ilmutuste kirjastuses ka valmimisel, täpset ilmumisaega ei julge siin aga veel prognoosida* – toim.

[2] *1990. aastal kirjutatud tekst „Eesti Nõukogude Kirjanike Liit – 1981. aasta seisuga, olulist", ilmus internetti 1996. aastal* – toim.

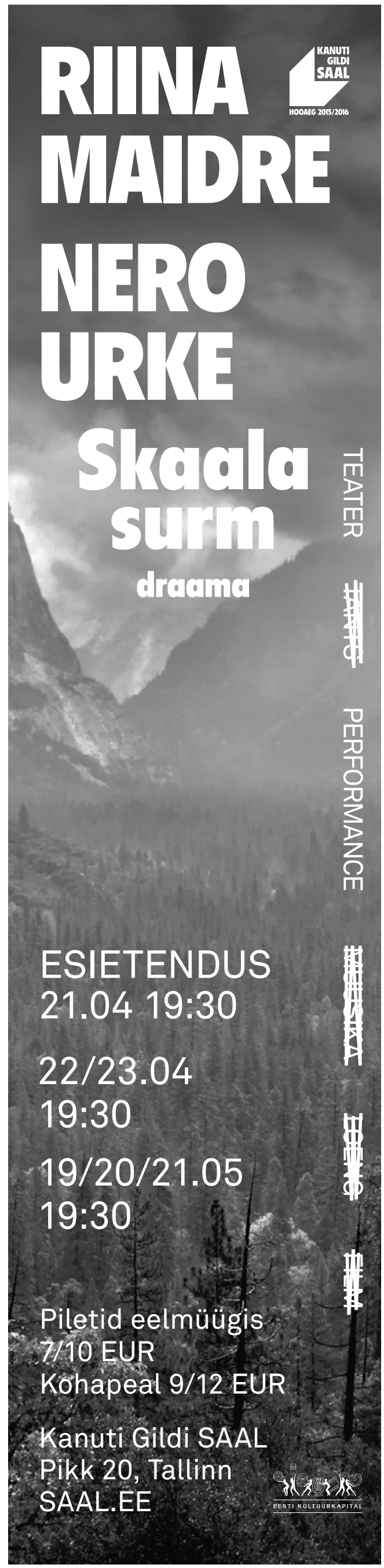

Kõige pealmine pilt (vasakult): Lauri Sommer, Mehis Heinsaar, Kristiina Ehin, Contra. Keskmine pilt (vasakult): Andreas Kalkun, Kalju Kruusa, Aare Pilv, Berk Vaher. Kõige alumine pilt (vasakult): Mehis Heinsaar, Aare Pilv, Jaan Kangilaski, Ann Veisemann, Andreas Kalkun, Lauri Sommer, Markko Kompus

Tänavu möödub 20 aastat (:)kivisildniku legendaarsest skandaalist seoses tekstiga „Eesti Nõukogude Kirjanike Liit – 1981. aasta seisuga, olulist” ning sama palju tema kogu „Nagu härjale punane kärbseseen” ehk eesti mahukaima algupärase luuleraamatu ilmumisest. 90ndad ei oleks olnud samad ilma (:)kivisildnikuta ega (:)kivisildnik ilma 90ndateta.

SEE KÜMNEND ANDNU

Intervjuu **(:)kivisildnikuga**. Küsis **Joosep Susi**

20. märts 2016. Issanda aasta. Pärnu. Rahva Raamat. Kohvik. 1990ndad. Kõigepealt kingitus (:)kivisildnikule (siinkirjutaja nõks, et luua intervjuuks paslikum pinnas) ehk...

...Jaak Põldmäe „Värsiõpetus”[1]?

Mul on neid mitmes väljaandes mitu tükki. Suur tänu! Läheb ikka vaja! Leian mõne usina inimese või loen veel isegi korra läbi. Panen kotti ära. Aitäh!

Olen seda mitu korda lugenud, aga sellest ei olnud mingisugust abi. Absoluutselt. Ma arvan, et nii loll ma pole, et ei saaks aru, mis seal täpselt kirjas on, aga käsiraamatuna pole see üldse tarvitatav. Enda luuleõpiku[2] üritasin kirjutada sellise, millest võiks olla abi inimesele, kes hakkab kirjutama. Põldmäest on kasu ilmselt alles siis, kui oled juba mingi aeg kirjutanud ja saad aru, millest jutt käib. Enamikuga sellest süstemaatikast pole midagi peale hakata. Selge see, et on tehtud nii- ja naamoodi. Seda on hea teada. Aga mis siis? Kui ma kunagi trennis käisin, siis treener rääkis esimesest Eesti-Soome maavõistlusest karates. Eestlased üritasid teha pöördega kannalööke ja hüppeid, kogu eksootikat, mida nad kusagilt kätte saadud õpikust olid õppinud. Soomlased tegid põhimõtteliselt kahte asja: rusikalöök ette, jalalöök ette. Kõige lihtsamad asjad, aga perfektselt välja treenitud. Ja peksid kõik eestlased läbi. Nii kui hakkab pööret tegema – veerandpöördel näoli maas. Milleks? Põldmäe on lõputute kannapöörete ja hüpete kataloog. See on klassika. Seda peab teadma, see on hariduse osa. Müts maha, hea töö. Aga mitte kirjutamise jaoks.

Kividildnik Aare Kasemetsaga 90ndail. Foto: erakogu

Kontseptuaalsus?

Võtan omaks. Mingil ajal tundus, et seda on vähe. Ma arvan, et viljakat kontseptuaalsust on siiamaani natukene vähe. Mingi piirini on kontseptuaalsus viljakas, mingist piirist alates enam mitte.

Põhimõtteliselt on kontseptsioon olemas ka kõige küündimatumatel soperdajatel. Minu kontseptsioon on see, et mul on tohutu emotsioon ja kõik, mille ma kirjutan, on luule – levinud primitiivne standardkontseptsioon. Ma arvan, et igal luuletajal on peas kas teadvustatult või teadvustamata selline „nii-seda-tehakse”, aga kontseptsiooni teadlikku muutmist või erinevate asjade tegemist on kaunis vähe.

Provokatsioon?

Mõnikord on mõni asi mu loomingus läinud provokatiivseks. See on standardlähenemine. Ma pean eesti kirjandusõhkkonda üldiselt uimaseks. See on üks lihtsamaid viise, kuidas natukene värvi lisada ja natukene verd keema saada.

Ühel põhjusel on see mulle veel pigem meelepärane ja tundub mõistliku lahendusena. Ma ei tea, missugused on kirjanikud tänapäeval, aga 90ndatel tundusid nad sellised ludrid või nõrgad, udused. Provokatsioon oli reaktsioon sellele, mis tundus – ja mu meelest tundub ka praegu – täiesti nõder, asjatu, formaalne, tühine, rumal. Parem on sellele kõigele jalaga anda. See on inimlik positsioon.

„Märg Viktor”[3] (debüütraamat, 1989)?

See oli mul umbes 30. raamat. Puhas meetodi-raamat, mis mulle väga meeldib.

Tagantjärele vaadates on see suhteliselt vähefunktsionaalne viis luuletamiseks. Aga oli huvitav ja andis minu meelest hea tulemuse. Mul on sarnaseid asju palju, ei suuda kõiki meenutada, aga see on kindlasti üks lemmikuid. Mõte oli üritada kirjutamis- ja lugemiselamus ühte raamatusse kokku saada. Kirjutada raamat, mida pärast lugedes tundub, nagu see polekski minu kirjutatud. Tavaliselt läheb väga kaua aega, enne kui ma raamatu nii ära unustan, et suudan seda enam-vähem nagu võõrast lugeda; et see emotsioon, millega ma raamatu teinud olen, meelest läheks. See võtab meeletult aega. Paar aastat vähemalt. Sellepärast kirjutangi tekstid ära ja jätan aastateks seisma. Nagu veini tehakse – alla kahe aasta ei lähe üldse. Seisab mingi aeg, siis lõikad ja teed valmis. Ma arvan, et nii saab parem. Tavaliselt ei ole luuletajatel vist nii palju materjali ja kannatust.

Turundus (imago)?

Kuna raha pole, siis on turundus läbikukkunud. Sellega on teema ammendatud. Mida me siin räägime... (*Naerab.*)

„Dawa vita” (1991)?

Tore, et siis veel riiklik kirjastus olemas oli. See oli enne suurt kaost, mis algas 90. või 91. aastal, kui Kapa-Kohilas ilmunud raamat oli täpselt samasugune kui Eesti Raamat. Väike, kahe värviga pruunile ollusele trükitud. Jõle!

Kummaline, et sain selle raamatuga tunda Vene aja kirjaniku luksuslikku elu. Siis tehti leping ja kõigepealt sai pool raha. Pool 5000 rublast. Kuigi inflatsioon oli korralik, oli see ikka veel suur summa. Enne inflatsiooni oli see enam-vähem nelja aasta keskmine palk. Kas kujutad ette, mis see praeguses rahas oleks? Uskumatu, kui palju raha võis ühe väikese vihiku autor saada.. See oli täiesti uskumatu!

„Märja Viktoriga” võrreldes ikka täiesti tavaline luuleraamat. Täiesti tavaline. Taarausuliste asi. [Lauris] Kaplinski tegi mingit radikaalset taaralaste sekti, aga tal kadus see isu pärast terrorismisüüdistust ja kohtuotsust kuidagi ära[4]. Siis kadus tahtmine sektantluse ja maausulastega pikemalt tegeleda. Täiesti naeruväärne, missuguseid asju on juhtunud! Mille eest ja kuidas?! Aga noh, loodan, et juhtub veel.

Väga palju kurioosumeid juhtus selle raamatuga. Lehte Hainsalu oli siis veel Kirjanike Liidu esimees, Eesti Raamatust käis keegi küsimas, ega mõnd noort autorit pole. Neil olid vist noored autorid selleks ajaks otsa saanud. Siis oli teada, et mul käsikirju ikka on. Hainsalu rääkis, kes käis, ja küsis käsikirja. Käsikirju mul muidugi oli ja „Dawa Vita” oli enam-vähem viimane. Kuidagi sai see kirjastusse toimetatud. Sealt tuli sõnum, et ridasid on liiga vähe. Vene ajal olid standardid, et peab olema rohkem ridu. Tegin kõik read keskelt pooleks, et oleks puukujuline, et keskelt jookseks tüvejoon ja pealt oleks murtud. Oligi selline jämedas joones puuvõra ja sobis maausuliste värgiga hästi. Selline hiie pilt või looduse teema vähemalt. Kui ridasid oli kaks korda rohkem, sai kaks korda rohkem raha. Sobis.

Ajaleht Post?

Kostabi leht hakkas otsi andma. Ega Kostabi leht olnud ka mingi rahateenimise koht, pigem nagu Müürileht. Kujutan ette, et seal midagi ei liisi. Kui palgatõendiga panka lähed, siis väga suurt korterit osta ei lasta. Ma arvan nii. Meil olid inimesed tööl, aga palgad olid väga sümboolsed. Töökoht oli, kontor oli, rikkur Andres Redi maksis selle alguses kinni. Kõik oli ilus, aga turunduse mõttes mingit suurt edu ei saavutatud. Oli näha, et Kostabi läheb, et sealt midagi ei tule, ja Post oli just alustanud.

Moblat mul siis veel ei olnud. Helistasin kontorist Liivale, ütlesin, kes ma olen, et võiks lehte tulla. Siis ta kobises seal midagi. Toomas Liiva oli lõpuni peatoimetaja. Ta hakkas keerutama ja midagi hämama. Oli näha, et ta ei taha mind tööle võtta. Jutt oli selline viisakas sonimine. Ma ei viitsinud seda kuulata, ütlesin, et okei, nüüd sa kaotasid geeniuse, ja panin toru hargile. Siis ta helistas mulle tagasi ja võttis tööle. (*Naerab.*) See on selline helge Posti-elamus.

Oli selge, et see on mingisugune sopaleht, aga see kujunes suhteliselt ärksaks sopaleheks. See tahtis olla Kroonika tüüpi asi, rääkida ilusatest inimestest mõttetut juttu, aga seal oli bändimehi ja juku-kallesid ja karvaseid. Kõik keerasid vinti üle ja vajutasid pedaali, mõtlesid lugusid välja ja peksid segast. Lõpuks avastasin, et keegi õppis täiesti minu lugu kirjutama. Matemaatiliselt täpselt minu lugusid. Ma ei mäleta enam, kes see oli. Inimestel ikka aju töötas ja tehti vaba ja toredat asja. Ja kuhu sa lähed oma kirjandusega? See oli selline aeg, kus midagi kirjastada ei olnud võimalik. Stippe ei olnud võimalik saada. Mina sain oma esimese stipi kulkast, kui ma olin 40-aastane. 40-aastane! 40-aastane! Tore! Tänapäeval saab iga tatt 22-aastaselt kõik, mis on võimalik saada. Mul ei läinud see nii ladusalt. Ühesõnaga, aeg oli raske, ei olnud kuskile oma loominguga minna. Ja siis – okei, ma lähen sinna lehte, teen sinna lugusid, aga ma olen ikka ju kirjanik ja teen nii hästi, kui ma vähegi saan.

Standard oli alguses üks, siis kaks lugu päevas. Sai ainult honorari, palka ei olnud. Oli tüüpe, kelle lood ei läinud läbi. Kes oli veel jommis peaga diktofoni ära kaotanud, sel tuli palgapäeval peale maksta. See oli bändimeestel tavaline kurb palgapäev. Palju sa siis võlgu oled lehele... Mul oli seal suhteliselt lahe. Ainult üks või kaks lugu ei läinud lehte.

Mingil hetkel, kui leht sai juba tuult tiibadesse, tekkisid staarid, keda hakati üles ostma. Mina seda ei teadnud. Mina olin Tartus. Tallinnas käisin kohal ainult palgapäeval – siis veel raha ju üle ei kantud, tuli minna kontorisse palgasabasse palka võtma. Lehti ei viitsinud lugeda, hommikul kuulasin raadiot, tegin märkmeid, millest võiks loo teha, siis tuiasin päev otsa linnas, mingi 4–5 paiku koju, lühikese ajaga tegin lood ära. Päev oligi selline.

Siis helistasin jälle Liivale, et kurat, pappi on juurde vaja. Liiva oli vist juba nii närvis, et paremad tüübid olid ära läinud, ja pani mulle kiiresti topelthonorari. Siis hakkasin kirjutama neli lugu päevas. Esimest korda elus elasin reaalselt oma töö eest spetsialisti elu, sain päris normaalselt pappi. Ja siis pandi leht kinni. Oligi minu ilusal elul lõpp... Aasta oli umbes 94 või 95.

Visnapuudulik[5]?

Selliseid vorme sai Sinijärvega tehtud. Lihtsalt tore oli Õnne tänava köögis neid teha. Oli lihtsalt lahe. See sõna kordub nüüd vist juba mitmesajandat korda. Aga „lahe” on tähtis sõna, sellega saab põhjendada peaaegu kõike, mis on tehtud. „Visnapuudulik” oli teistest sõnadest populaarsem, selle võtsid teisedki üle. Ilmselt Sinijärvele meeldis ja sellest ka suurem menu. Visnapuud ma peangi puudulikuks autoriks. Minu meelest ta ei ole päris täisväärtuslik. Ta pani ikka nii palju tuima, et lausa rõõm on lugeda.

Paroodia?

Eks ta läheb huumori alla. Üldiselt ma vihkan huumorit. Mitte et ma päris huumorivaba oleksin. Mulle meeldib huumor siis, kui see on huumori pilastamine või tööriist. Kasutad huumorit mingi sõnumi võimendamiseks. See on tööriist nagu iga teine. Ma vihkan huumorit huumori pärast, kui üritatakse teatris või ükskõik kus kehalist reaktsiooni kätte saada. See on kõige tavalisem halva lavastaja komme, kui on mingi keerulisem tekst, mis käib üle jõu. Kurat, ei oska midagi teha! Selge, et see põrub läbi! Kellelegi see ei meeldi, see on mingi kuradi literatuur! Siis keeratakse asi koomuskiks. Rahvas naerab täiesti vales kohas halvasti tehtud vale asja peale. Aga piletiraha on ära teenitud ja kõik on justkui korras. Ma nimetan seda huumoripornoks.

Ma arvan, et üldiselt ma nalja nalja pärast pole teinud. Ma ei tee koledaid nägusid ega koledaid hääli, et keegi naeraks. Mul ei ole endal sellist huumorivajadust. Mul on ilma huumoritagi lõbus. (*Naerab.*) Mul ei ole seda heaoluproteesi tarvis. Võib-olla see kõlab minu suust kuidagi vastikult, ma ei tundu sellise huumorivaenuliku jutu rääkimiseks eriti usaldusväärne isik, aga nii see on.

Mingil ajal oli huumorit ikka kaunis vähe. Ma olen pärit okupatsiooniajast, kus huumorit oli tõesti piiratult. Elu tundus kuidagi morn. Kui nüüd tagasi minna muidugi, siis võib-olla enam nii morn ei tunduks. Siis oli huumorit ehk rohkem tarvis. Meelelahutus oli ju väga vilets. Nüüd on meelelahutust nii kurguauguni. Huumor on üks meelelahutus teiste meelelahutuste hulgas. Mis väärtus sellel siis ometi on? No tule jumal appi!

DÜÜREVÄSIND HÄÄLE

Tiraažid?
90ndate alguses olid luulekogude tiraažid ikka üle tuhande. Võib-olla isegi rohkem. Müügiga oli igavene jama. Siis ei olnud keskladusid. Tuli ise raamatud poodidesse viia, võtta auto ja sõita kõik Eesti poed läbi. Kui sa järgmise tiiruga läksid, oli osa poodidest juba suletud ja raha tagasi ei saanud. Olid uued poed, kuhu tuli jälle raamatuid viia. Tänapäeval tundub see nii kummaline ja veider. Müük oli absurdne. Rublaaja müügi sõi ära inflatsioon, kui kroon tuli, siis lõppes ka müük. Nii et raha ei saanud tegelikult tagasi ei ühe ega teise ega kolmanda valuutaga.

Pane luuletus telekasse, siis kuulatakse küll. Tuleb lihtsalt pakendada sinna, kuhu on vaja. Oleks tahtmist ja ressurssi teha sellist „Luuleminutite" tüüpi asja, aga paremini läbimõeldult, mitte nii käest ära lastes, nagu see läks. Kõike saab müüma panna. Luulel on tegelikult tooteväärtus olemas, kui osata kood läbi hammustada. Olen ikka seisukohal, et meil on eesti luule kuldaeg, tootepuudust ei ole. Aga toode käib aina kirjaoskamatumal publikul lihtsalt üle jõu. Ei osata enam üldse lugeda. Luule lugemine ei ole kõige kergem asi, nõuab ettevalmistust, tahab koolitamist ja harjutamist.

Luule on võõras asi, mida pärast mingit rõvedat algkooli Ellen Niitu keegi näha ei taha. Luuleõpetus on koolides ikka enamjaolt luule vastu vaktsineerimine. Nõrga haige tüvega Ellen Niiduga vaktsineeritakse ära ja siis on läbi, pärast ei tööta enam.

Kunagi sai arutatud, kuidas keegi luule juurde jõudis. See on reegel – kõik on lugenud kunagi mingit lahedat asja. Uau! See on nii äge! Tavaliselt ei ole see Ellen Niit või Koidula. Väga sageli on see olnud [Andres] Vanapa. Mingi täiesti teistsugune asi. Jaan Pehk rääkis, et „Koer ja kastekann" oli kümne või kahekümne kopika peale alla hinnatud, koolipoiss ostis ja luges – uskumatu! niimoodi saab luulet teha! selline võib luule olla! uau, kui lahe! See tekitab huvi lugeda ja kirjutada. Kui kuskil „uaud" ei teki, siis ei tekigi midagi.

Kivisildnik 90ndail. Foto: erakogu

Selles mõttes olen Vanapa sõrmusega väga rahul, see on kõige kõvem kirjandusauhind, mille olen saanud. Vanapa sõrmus. Vangide tehtud rauast sõrmus punase klaassilmaga. Väga meeldib!

Mulle endale meeldisid Runnel, Viiding ja Ehin. Vanapa tuli natukene hiljem. Eestis on head luulet palju, kuidagi tuleb lihtsalt joone peale saada. Pole vahet, kas see on Viiding või Under või Vanapa või Ehin. Mis iganes. Või Rooste. Või Pehk.

Luule reaktsioonivõimelisus?
See võimalus on olemas, aga kui palju ja kuidas ühiskondlikke teemasid kasutatakse? 80ndate lõpp, 90ndate algus oli selle poolest praegusega võrreldes eriline aeg. Ma olin siis NAKi seltskonnas, kuigi olin alguses EPA üliõpilane. Seal olid selged väärtushinnangud. Kui ma olin noor luuletaja, oli reaktsioonivõime olemas, olid mingid väärtused, oli alternatiivne süsteem laiatarbe propagandale ja valedelainele. Praegu seda enam ei ole. Sageli minnaksegi peavoolu propagandaga kaasa. Enamik noori intellektuaale on ju lilla-roosad. Aga mina ei ole enam noor, ma ei pea olema. Noored on. Aga mitte ainult noored, vaid enamik kirjanikke on vähemasti poolsotsialistid. Kui asi puudutab homoseksualismi, multikultuuri ja murjamite elude päästmist. Absoluutselt! Omal ajal oleks see olnud kujuteldamatu, noor normaalne inimene ja ulub võimuga kaasa nagu koer.

„Eesti Nõukogude Kirjanike Liit – 1981. aasta seisuga, olulist" (avaldatud aastal 1996 internetis)?
Mulle saadeti ametlik kiri, milles keelati nii Tallinnas kui ka Tartus Kirjanike Liitu siseneda. Kindlasti on kiri kusagil arhiivikastides alles, võib-olla tuleb kunagi välja. Eks tegemist oligi tavalise põlvkonnavahetuse probleemiga. Noored kuked ikka üritavad.

Kirjanike majas oli ühe igava väliseestlase loeng. Polnud midagi teha ja laenasin [Kauksi] Üllelt Kirjanike Liidu nimekirja. See oli vist veidi vananenud, aga uuemat polnud võtta. Kirjandustädi rääkis nii igavat juttu. Täitsin lihtsalt vaba aega, ära ei olnud ka ilus minna. Siis saigi tekst kirjutatud. See on kodulehest ja politsei sekkumisest palju varem kirja pandud. Kindlasti ei ole see kirjutatud 81. aastal, see on hilisem.

Kui see 96. aastal virtuaalselt ilmus ja jama tekkis, oli see juba teine laine. Kõigepealt ilmus raamat käsikirjas 50 eksemplaris A4-de peal. Oli legend, et jama ei tule, kui teha 49 eksemplari. Sellist seadust väidetavalt polnud, aga tegu oli üldlevinud uskumusega, et kui teed ise ja natukene, siis jama ei tule. Kõik kartsid kogu aeg jamasid ja eks neid ikka juhtus ka tihti – hirm ei olnud päris põhjendamatu. Kui ma 80ndatel Tartus olin, siis ma ei mäleta, et oleks julgeoleku sekkumisi olnud, aga õhkkond oli selline, et iial ei tea, mis juhtuda võib. Tagantjärele tundub, et siis oli tegelikult juba nats lahedam. Aga tol ajal ju ei teatud seda. Minu meelest tegi [Olev] Remsu sellest Sirpi mingi arvustuse moodi kirjutise. Kui leiaks selle üles, saaks ehk kirjutamisaasta teada. Ma pole kindel, kas ta kirjutas selle enda nime all, tal oli ka varjunimi, üritas naisenime all midagi teha.

Tükk aega läks mööda ja tuli kodulehtede tegemine. Uus asi. Kodulehele oli mingit materjali vaja ja see sai ka sinna üles pandud. Siis läks jamaks. Tekst ise oli pigem ettekääne, need asjad on tagantjärele paika loksunud.

Valmistasime [Indrek] Särjega ette Runneli-uurimust, et eesti geiluule järjekordne algus on Hando Runnel. Kirjandusmuuseum korraldas Nüplis noorte kirjandusteadlaste seminari ja kava pandi kirjandusmuuseumisse seinale. Sõna jõudis Runnelini. Runnel tuli muuseumisse ja pidas direktorile neljatunnise kirgliku loengu, et see tuleb ära muuta ja ära keelata – tema ei ole homo.

Seda kuulsid pealt paar vanemat kirjandusteadlaseprouat, Olesk või tema põlvkonna teadlased. Ühesõnaga, tunnistajad peaksid olemas olema. Ma ei mäleta, kes neist vanematest kirjandusprouadest pärast omavahel arutasid, et kui siiamaani isegi ei kahtlustatud, et ta on homo, siis nii tulise eitamise tõttu väike kahtlus juba tekkis. (*Naerab.*) [Krista] Aru oli siis direktor ja tema seda muidugi ära ei keelanud.

Järgmisel või ülejärgmisel päeval tuli politsei mu ateljee ukse taha, tegi läbiotsimise. Kõik lehed kirjutasid, kuidas käib uurimine. Lugesin kokku, et oli umbes 200 kirjutist selle kohta. Aga selle kohta, et uurimine lõppes kuriteo koosseisu puudumise tõttu, leidis võib-olla paar väikest kaheksanda lehekülje nuppu. See teadmine pole veel kohale jõudnud, seega olen kriminaal siiamaani.

NAK* 2[6]?
Nõukaaegne NAK oli ametlik asi. Teine NAK, mis sai hiljem Üllega kokku kutsutud, kui nõukaaegne läks Kirjanike Liidu juures lõhki, on praegu väga elujõuline. See oli koht, kuhu noored autorid said minna. Ma arvan, et sellist asja on vaja. Üksinda kuskil nurgas ei ole noorel ja lollil lihtne. See on naljakas, jah, et rühmitusi enam ei teki. Ju siis ei ole vaja. Võib-olla vaatab kapitalismi tingimustes igaüks ise, kuidas saab. Mis ühised huvid? Mis ühine värk? Aitab sellest!

(:)?
See kuulub mainekujunduse ja turunduse juurde. Ma olen kümme aastat reklaami teinud, selles mõttes olen täiesti rikutud ja näen asju, nagu need müügi seisukohalt paistavad. Kui tahad tänapäeval kuidagi eristuda või silma paista, siis peab olema oma märk ja see märk peab olema visuaalne, sest inimesed on silmainimesed. Kui sa vaatad, et on kümme autorit ja ühel on oma märk, näed seda juba infovoos, ei peagi midagi lugema. Kes hakkab varem standardkomponentidest märke tegema, saab paremad kombinatsioonid endale.

Tegelikult on see silmamärk. Tavaline on see *smiley*-värk „:)". Aga mis siit puudu on? Laup! See on fundamentaalne puue mu meelest. Olen tõlgendanud seda [*märki (:)* – toim.] mitmel moel. See on nagu pistik, kust saad elektrit. Ühtpidi on see ka seakärss, aga kui külili keerata, siis ta on seakeeramise märk. Sellel on mitu ametlikku tõlgendust. Kes see siis oma kaubamärgist rääkida ei oskaks...

Visuaalne identiteet on tänapäeval nii tähtis, et loll, kes sellega ei tegele.

Turunduse raudreegel on see, et turundada saab seda, mida ostetakse – kaupa. Aga luule ei kvalifitseeru kaubaks. Vähemasti ilma väga suure müügitööta mitte. Kõige parem müügitöö oli ikkagi see, mida Jürgen Rooste tegi Eesti Televisioonis – „Luuleminutid". Keskmine vaadatavus oli 109 000 ja see tõmbas kaasa veel spordiuudised. Mitte et see saade väga hästi välja oleks tulnud, aga see on näide, kuidas turundati tooteomadusteta asja, mis on fundamentaalselt ebafunktsionaalne – kodeeritud tekst.

Praegusel ajal on tehnika luuleks valmis. Igasugused twitterid ja facebookid – lühike tekst, mida jõutakse veel ehk lugeda. Luule jaoks on kõikvõimalikke lahendusi. Igaüks võib lugeda päevad läbi luulet ja rohkem polekski midagi vaja. Aga kujundi läbihammustamine on ikka nii keeruline ja kõikide muude vorminõksude lugemine käib ilmselgelt inimestel üle jõu. Me elame praegu sellises tehnoloogiamaailmas, kus luule võiks olla, peakski olema juhtiv žanr. Isegi muusikavideote kõrval. See võtab ju vähem aega!

Loe Müürilehe veebiväljaandest täismahus intervjuud! Juttu tuleb kirjastamisest, orgaanilisest luulest, Marie Underist, Tõnu Õnnepalust, luulemasinast ja paljust muust.

Kivisildnik ja François Serpent (tänapäeval fs) 90ndail. Foto: erakogu

[1] *Kirjandusteadlase Jaak Põldmäe 1978. aastal valminud monograafia on siiani mahukaim eesti luule poeetika käsitlus* – toim.

[2] *(:)kivisildnik 2015. See õige luuleõpik. Saarde, Pärnu: Jumalikud Ilmutused. Lisaks avaldas 2013. aastal luulekogu-õpiku „(:)Õpetaja ütles: luuleõpik".*

[3] *Kivisildnik, Sven 1989. Märg Viktor. Eesti Kostabi Selts. Kivisildniku enda sõnadega (kogumikust „Nagu härjale punane kärbseseen", lk 810): „MÄRG VIKTOR (1989) – koosneb 42 osast, igas kuni 9 värssi. Värsid algavad Underi „Eelõitsengust" võetud sõnadega. Kirjutamisel on oluline see, et kõigepealt tehakse valmis esimesed värsid, siis teised jne."*

[4] *Lauris Kaplinskit süüdistati sotsiaalse vaenu õhutamises, millest ta 2005. aastal siiski n-ö võitjana välja tuli. Prokuratuuri süüdistuse aluseks oli tekst „Meie võitlus", mis rippus Kaplinski kodulehekülje aastatel 1995–2003. Kirjatükis, mis kannab kuupäeva 6. september 1991, kujutab autor end maausulisena, kes kutsub mõttekaaslasi üles relvastuma, hävitama kristlasi ja juute ning purustama kirikuid. Kaplinski kaitse kohaselt tahtis ta kodulehekülje materjaliga lugejat rabada.* – toim.

[5] *„Visnapuudulik" on Kostabi seltsiliste leiutatud luulevorm, mis järgib Visnapuu „Sireli" värsi- ja stroofistruktuuri. Kivisildnik on kommenteerinud meetodit nii: „Aavik väidab teoses „Puudused uuemas eesti luules" (1922), et Visnapuu „Sireli" on eesti kõige halvem luuletus. Visnapuudulik on katse veel halvemini kirjutada." (Kivisildnik 1996: 805)*

[6] *NAK – Noorte Autorite Koondis, mis 90ndatel taasasutati. Selle taasasutamise teisest tahust saab lugeda nt Aare Pilve artiklist „90ndad. Pisut loba kirjandusest" siinsamas Müürilehes, lk 24–25.* – toim.

PUUDUVA NÄHTAMATU SURVE – DAVID LYNCHI „TWIN PEAKS”

Juhan Raud

Kohv. Väike tööstuslinn. Metsatukka sasiv tuul. Särisevad fluorestsentstuled. Kirsipirukad. Lahkelt naeratavad näod. Nihestunud aeg, tontlik kahekordsus. Kardinad. Lein ja kurbus.

1.

Mark Fisher on kirjutanud, et 21. sajandi kultuuri iseloomustab „hauntoloogiline” seisund. Kuigi Jacques Derrida võttis omal ajal selle mõiste kasutusele natuke teises kontekstis, rakendab Fisher praegu hauntoloogia kontseptsiooni, et kirjeldada ühiskondlikku seisundit, kus (põhiliselt digitaalse kapitalismi levikust tingitud) tootmis- ja tarbimispraktikatega kaasnenud uuenduste tõttu on inimeste suhe ajaga muutunud niisuguseks, et nad ei oota enam kunstilt midagi tulevikulist või radikaalset. Ootusärevuse asemel vohab kultuuris kõikjal kontekstist lahku löödud anakronism ning vanade kujundite ja ajastute elutu ümbertöötlus. Sellega paralleelselt kehtestab end (alatise innovatsiooni käsu varjus) ka see, mida Fisher nimetab kapitalistlikuks realismiks, ehk siis arusaam, et olevikule polegi alternatiive – märkamatult on tulevik ennast ära kurnanud. Fisher püüab hauntoloogia kaudu määratleda nii seda, mis on juba haihtunud, ent mõjutab meid endistviisi edasi, kuid ühtlasi ka kaardistada nähtusi, mida veel kohal pole, ent mille ootus suunab meie igapäevaelu juba praegu.[1] Kui umbes aasta tagasi kuulutati välja, et aastal 2017 naaseb pärast rohkem kui veerandsajandi pikkust pausi David Lynchi ja Mark Frosti 90ndate kultusseriaal „Twin Peaks”, mis problematiseeris muu hulgas ka ise vaataja suhet ajaga, näis see olevat veel üks hea näide Fisheri kirjeldatud olukorrast.

2.

David Lynch on üks tuntuimaid ja omanäolisemaid USA filmirežissööre, kuid tema vaieldamatult populaarseim teos on televeterani Mark Frostiga kahasse loodud seriaal „Twin Peaks”, mis muutis üheksakümnendate algul kogu ameerika telemaastikku kardinaalselt. See kentsakas detektiivilugu, mis sai alguse Marilyn Monroe eluloo töötlusest, ühendas melodraama ülevoolavuse ning sürrealistliku kino koodid; tõi kokku Lynchi ekspressionistlikud pained ja Mark Frosti struktuuritaju, vormilise ranguse. Harva oli keegi varem USA teles midagi niivõrd stiilset, vastuolulist ja ennustamatut näinud. „Twin Peaks” oli korraga ontlik ja tontlik; see suutis (vähemalt oma esimesel hooajal) luua pidevalt ja hoida ülal kummalisi ning ainulaadseid, tugeva laenguga pildi- ja helimaastikke, mille kaudu siis vaataja ootusi järjepanu ümber tõsta.

Seriaali süžee käivitab traagiline sündmus: sarja pealkirjaga samanimelises väikeses USA tööstuslinnas leitakse ühel kenal hommikul jõest noore Laura Palmeri (Sheryl Lee) surnukeha, mis on mähitud plastikusse. Kohalik politsei uurib asja, kuid ei jõua väga kaugele. Kui välja tuleb ka teine tüdruk, kel õnnestus küll mõrvari käest põgeneda, saadetakse Twin Peaksi asja uurima stiilne, ent ekstsentriline FBI eriagent Dale Cooper (Kyle MacLachlan). Viimane ammutab juhtumi lahendamisel ainest muu hulgas ka unenägudest ja kohvist ning vatrab entusiastlikult oma diktofoni kõigest, mida ta parajasti enda ümber näeb. Twin Peaksi linnake on justkui muust maailmast eraldatud ning seetõttu näivad selle elanike omapärad justkui õigustatud – vaataja õpib seda koos külalisega tundma. Nüüd aga siseneb sinna väljastpoolt võõras, kes on ilmselgelt veelgi ekstsentrilisem kui kohalikud. Sisemine ja välimine aetakse omavahel sassi, linna kummaline meeleolu levib järsku tagasiulatuvalt üle kogu maailma. Vaikselt hakkab linnaelanike intriigide vahel (ja kaudu) selguma, mis Laura Palmeri elus tegelikult toimus.

Esmapilgul ongi „Twin Peaks” justkui lihtsalt sentimentaalne, natuke retrohõnguline krimisari, mis võimaldab vaatajal siiralt väljamõeldud tegelaste emotsioonidesse sisse elada. Kuid midagi on siin valesti. Angelo Badalamenti meeliülendavalt ilus muusika kõlab, nagu see tuleks otse teispoolsusest. Mingid lüngad avaldavad vaataja teadvusele nähtamatut survet ega lase tervikul tekkida. Ikka ja jälle kerkib „Twin Peaksis” esile mingisugune nihestatus, mingi topeldatus. Halvaendeline undamine inimtühjades kaadrites muudab vaataja teadlikuks oma pilgust, teeb probleemseks tema vaatajapositsiooni.

Ka mõrvatud tüdruk Laura Palmer ise struktureerib kogu sarja tähendusvälja just nimelt oma puuduoleku kaudu. Lynchi tegelaskujud, nagu on märkinud tabavalt Akira Mizuta Lippit, on alati kuidagi vahepealsed. Nad „näivad ühendavat omavahel heterogeenseid maastikke, mis ei saakski muidu omavahel kunagi kokku puutuda; niipea kui ühenduskohad on loodud, siirduvad need üleminekulised kujud tagasi mujal olevatele aladele, mis kõiki Lynchi killustunud maailmu ümbritsevad ning endasse mähivad”.[2]

Mida edasi, seda eksplitsiitsemaks need pinged muutuvad. Eriagent Cooperi esimene, nüüdseks ikooniline unenägu punasest toast (millest võimsamat stseeni on raske leida isegi Lynchi enda filmograafiast) on selle olukorra üks parimaid näiteid. Siin saavad kinematograafiliselt kokku tekstuurid, režiimid ja seisundid, mis muidu kuidagi kohtuda ei saaks. Ühelt poolt on see seriaali range narratiivne kontekst, mis stseenile efektiivsuse annab. Samas teeb just selle unenäo kontekstitus, selle võime paikneda sisuliselt kus iganes, stseeni nii mõjusaks.

3.

Kuid see populaarsus ei saanud lõpmatuseni kesta. Langevad reitingud sundisid telekanali ABC stuudiobosse sarjategijaid survestama, et nood Laura Palmeri mõrvari rutem vaatajale paljastaks – esialgu olid Lynch ja Frost plaaninud selle saladuseks jättagi. Kui aga mõrvari identiteet siis teise hooaja esimeses pooles avaldati, muutus „Twin Peaks” mõneks ajaks vaatamatuks, kuna sisuliselt polnud ju enam, millest lugu rääkida. Järgnesid tülid ja konfliktid kaadri taga ning Lynch ise lahkus, et tegeleda oma järgmise filmiga. Nii saigi „Twin Peaksi” teise hooaja teine pool talumatult veniv ja kehv – külalisrežissöörid ja stsenaristid üritasid kõik edutult „Twin Peaksi” ainulaadset tooni jäljendada, lisades kõikjale häbitult „veidrust veidruse pärast”. Keegi neist ei taibanud, et David Lynchi loomingu puhul polegi võimalik „kummalisi” ja „siiraid” elemente üksteisest eristada. Tema jaoks on härdalt nuttev tütarlaps vähemalt sama veider kui näiteks punasesse ülikonda riietatud tagurpidi rääkiv kääbus. Viimane aga on täpselt sama lummav kui esimene. Lõpuks tuli Lynch küll sarja juurde tagasi, et lavastada „Twin Peaksi” (seni) viimane osa, mis on ehk üks mõjuvalt võikamaid lahendusi teleajaloos. Algselt oli plaanitud ka kolmas hooaeg, kuid see jäigi (tollal) tegemata, kuna aastal 1991 lõpetati „Twin Peaksi” näitamine. Näis, et Dale Cooperi ja Laura Palmeri lood on nüüd igaveseks kadunud.

Kuid juba aasta pärast naasis „Twin Peaks” vaataja ette uuel kujul. Film „Twin Peaks: Fire Walk with Me” oli aga ootamatul kombel hoopiski seriaali eellugu, mis keskendus mõrvatud Laura Palmerile endale ning esitas tütarlapse õnnetu elu viimased seitse päeva. Olgu kohe öeldud, et kindlasti ei tohiks alustada „Twin Peaksi” maailmaga tutvumist siit. „Fire Walk with Me” vaatajalt eeldatakse sarja sisu head tundmist – selle keskse mõrvani viivad asjaolud laotatakse tema ees võrdlemisi ruttu laiali.

Ometi asub filmis kujutatud kuritegu nüüd seriaali suhtes korraga tulevikus ja minevikus, muutes seeläbi kogu „Twin Peaksi” kaksipidiselt tontlikuks. Kui 1990. aasta kultussarja sündmustiku käivitas see, et Laura Palmer oli (juba) tapetud, ning vaataja näeb, kuidas tema puudumine ümbritsevat mõjutab, siis film pöörab selle suhte huvitaval kombel ümber. Nüüd on sarja tegelased, kes filmis vaid vilksamisi esinevad, need, kes Laura Palmeri (algavat/lõppenud) lugu oma puuduolekuga kujundavad. (Teada on, et mõned näitlejad lihtsalt ei soovinud oma rolle täispikas filmis korrata.) Seriaalis oli Laura Palmer ise justkui Twin Peaksi naasev mitteteadvus, selle tume külg või varjatud pool; „Fire Walk with Me’s” on aga maailm Laura Palmeri ümber depressiivne painaja, mida kummitab sarja esitatud tulevik. Aeg on liigestest lahti: seriaali ning filmi ajad on üksteise suhtes avatud, mitmesuunalised. Näiteks astub filmis üles eriagent Dale Cooper, kes suhtleb ka Laura Palmeriga, ehkki kummaline uurija pole veel Twin Peaksi saabunudki.

Teine võimalus seda nihestatust mõtestada on vaadata täispika filmi ja seriaali unenäoliste stseenide suhet selle võtmes, mida Deleuze ja Guattari on nimetanud risoomiks. Teisisõnu, iga ühenduskohta on võimalik teisega liita. „Ma näen sind taas 25 aasta pärast,” ütleb Laura Palmer Dale Cooperile. See kohtumine leiabki aset nüüd.

Hasso Krull on käinud kunagi välja mõtte, et kogu Lynchi loomingu „keskmes on naise depressiooni mõistatus”[3]. Selle salapärase konstrukti abiga õnnestub tal siduda Lynchi loomingus sageli esinev unenäoline, katkine aeg subjektsuse probleemiga laiemalt. „Eks ole subjekt seesama lünk, mis lahutab põhjust tagajärjest?” küsib Krull[4]. „Eks kerki ju subjekt esile seal, kus põhjuse ja tagajärje seost muidu ei saagi seletada?” Kuid ta läheb veelgi kaugemale, üritades võib-olla vältida soolist essentsialismi, ning pöörab selle omamoodi üle vindi: „Teisisõnu, kui naise depressioon katkestab põhjusliku seose, meie tegude kausaalse seotuse väliste stiimulitega, eks olegi see siis subjektiivsuse aluszest, ürgne vabadusakt, mis murrab meid lahti põhjuste ja tagajärgede ketist, millesse olime torgatud (...) Lühidalt, subjekt *par exellence* on naine, mitte mees.”[5]

Samas jälle kinnitab Akira Mizuta Lippit, et Lynchi filmide

Laura Palmer struktureerib kogu sarja tähendusvälja oma puuduoleku kaudu. Kaader seriaalist

karakterid, kaasa arvatud Laura Palmer, on justnimelt „antitegelased või protagonistid, kellel puudub subjektsus ning kes toovad ühtlasi välja selle massilise subjektsuse puudujäägi, mis vaevab kõiki Lynchi tegelasi"[6]. Subjektsus, mis korraga on ja ei ole. Kummituslik.

Kuid sellele vastuolule vaatamata mõjuvad Lynchi katsetused filmis „Twin Peaks: Fire Walk with Me" ikkagi mõneti laisalt, kohati lausa klišeelikult; on iseenda parodeerimisele liiga lähedal. Tegu on imelikult väheütleva filmiga, mida süžeelises plaanis polekski nagu vaja olnud. Kas juba annab endast märku („Twin Peaksi") tuleviku kurnatus? Olgugi et siin on häirivust ja halvaendelisust jalaga segada, jääb filmis kõvasti puudu ka „Twin Peaksi" üleval hoidnud hubasusest, sarja naiivsusest ja siirusest. Ühtlasi on tunda, et Lynch üritab oma kujundeid kuidagi organiseerida või süstematiseerida, nende ümber mingit (terviklikku) mütoloogiat ehitada, ent seda akuutsemalt on näha, kuidas film sellele vastu paneb ning aina tungivalt koost laguneda ähvardab. Ehkki ta seda kokkuvõttes ikkagi ei tee, on Mark Frosti rangema narratiivse lähenemise puudumist selgelt tajuda.

4.

Põhjus, miks „Twin Peaks" omal ajal nii suur sündmus oli, peitus selle nihestavas ja destabiliseerivas potentsiaalis – selles, kuidas see populaarse nostalgia varjus televaatajas kunstilisi tõrkeid tekitas ning radikaalseid, uusi (mõtte)suundasid avas. Nüüd mil filmitakse parasjagu „Twin Peaksi" kolmandat hooaega, tekib taas paratamatult küsimus, kas see sari suudab meiega aastal 2017 õigupoolest midagi „uut" teha. Või on tegemist lihtsalt kommertsialiseeritud nostalgiaga, *à la* „Salatoimikud"? Pole ju midagi kurvemat kui vananenud avangard. Siin tuleb taas mängu hauntoloogilise situatsiooni poliitiline mõõde.

Ühelt poolt on ju lihtne väita, et põhimõtteliselt ei saagi „Twin Peaks" olla praegu enam seesama kogemus, mis ta oli üheksakümnendatel. Jah, enamik „Twin Peaksi" tegijatest (kaasa arvatud Mark Frost) on tagasi, ent nii tegelaste (näitlejate) vanus kui ka kogu maailma tehnoloogiline ja poliitiline maastik on vahepeal kõvasti muutunud. (Kas selleks oligi vaja seriaali sisse rohkem kui 25 aasta pikkust lünka? Et tekitada olukord, kus „Twin Peaks" oma praegusel kujul oleks paratamatult uus?) Maailmas, kus iga nutitelefon ühendab meid internetiga, enamik sarja tegijatest istub võtete vahel Twitteris ning kogu „Twin Peaksi" enda minevik on tükeldatult YouTube'is nähtaval, kerkib tuleviku kurnatuse probleem eriti tajutavalt esile. Me elame maailmas, kus digitaalne tehnoloogia on muutnud meie suhet aega pöördumatult. Samas näib mulle, et lõputute *remake*'ide maailmas on otsese järje, mitte uusversiooni tootmine iseenesest siiski ka poliitiline akt, mis ütleb midagi olulist aja, vananemise ja mälu kohta. „Twin Peaksi" kolmas hooaeg filmitakse digitaalselt, mis dateerib selle ühtlasi kindlamalt praegusesse aega – kui selline asi üldse enam olemas on. Saab olema põnev jälgida, kuidas avaldavad „Twin Peaksi" kolmandale hooajale survet meie kõigi tulevikku kujundavad probleemid, näiteks praegune pagulaskriis või kliimamuutusega kaasnevad pinged. Kuigi see sari ei tegele nende küsimustega vast eksplitsiitselt, mõjutavad need sellegipoolest tehtud kunstilisi valikuid ja ütlevad seeläbi midagi üldisemat ka tänapäeva maailma kohta.

Samas, kas ei ole just selle sarja nostalgiline melodramaatilisus, teatav järjepidevus see, mille tõttu me nii elevil, nii närviliselt ettevaatlikud oleme? Võib ju oletada, et midagi olemuslikku jääb selles endiseks ja muutumatuks. David Foster Wallace on kirjutanud, et „Lynchi filmid on oma olemuselt apoliitilised (...) Lynchi filmides pole mingeid tegelikke gruppe või seltskondi. Mõnikord esinevad neis liidud, kuid need on alati liidud, mis põhinevad jagatud obsessioonidel. Lynchi tegelased on olemuslikult üksi"[7]. Ehk tagavadki hoopis need David Lynchi obsessioonid sarja püsivuse?

[1] *Fisher, Mark 2014. Ghosts of My Life: Writings on Depression, Hauntology and Lost Futures. Winchester: Zero Books, lk 6–19.*
[2] *Lippit, Akira Mizuta 2012. David Lynch's Wholes.* – flowjournal.org.
[3] *Krull, Hasso 2000. Millimallikas: kirjutised 1996–2000. Tallinn: Vagabund, lk 197.*
[4] *Krull, Hasso 2000. Millimallikas: kirjutised 1996–2000. Tallinn: Vagabund, lk 200.*
[5] Ibid.
[6] *Lippit, Akira Mizuta 2012. David Lynch's Wholes.* – flowjournal.org.
[7] *Foster Wallace, David 2010. A Supposedly Fun Thing I'll Never Do Again: Essays and Arguments. London: Abacus, lk 190.*

UUS EESTI BIIT

SAN HANI

Foto: erakogu

Saage tuttavaks avangardse räpi saadiku ja eelmisel aastal oma debüütplaadi „SanDisk" ilmutanud San Haniga.

Räägi lühidalt, kes on San Hani?
San Hani (Sun Honey) on räppar ja kunstiline isiksus, kes loob helidega maailma ning painutab olemasolevat reaalsust läbi tekstilise prisma ja visuaalsete objektide. Saadaks emale ka tervituse!

Kuidas kirjeldaksid oma muusikat kellelegi, kes seda kunagi kuulnud pole?

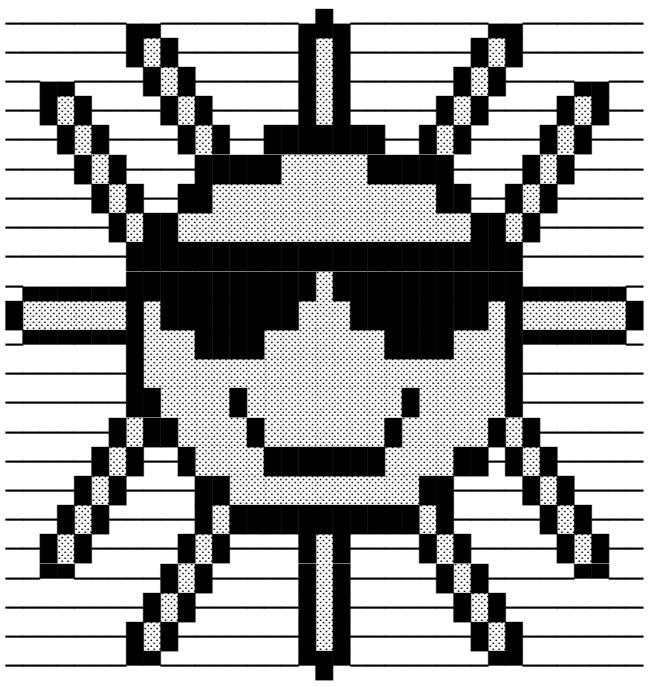

Millal otsustasid, et vot nüüd hakkan muusikat tegema? Kes sulle selles vallas eeskujuks oli?
Teadlikult ei mäleta, sest muusikategemist alustasin päris ammu. Laulsin väiksena poistekooris, lindistasin lasteaias kassettidele raadiosaateid ja kartsin Õismäe breikareid. Minu lapsepõlve kõige olulisem artist oli Gorillaz, kes oli oma ajas väga uudne ja mastaapne. Mingil perioodil olin väga mõjutatud psühhedeelsest muusikast. Eraldi tooks välja sellise varajase elektroonilise *psych*-grupi nagu Silver Apples. 11- või 12-aastaselt hakkasin teadlikult räppi kuulama, esile tooks Gang Starri, Clipse'i, Kanye, Atlanta ja lõunaranniku räpi. Räppimiseni jõudsin, kui olin umbes 12 – siis sai esimesed lüürikad kirjutatud, Las Ketchupi polühelinat sämplina kasutatud, algeline biit loodud ja lugu lindistatud. Muusikaga on mul olnud väga vahelduv suhe, nüüd paari aasta eest tulin selle juurde tõsisemalt tagasi.

Su loomingut inspireerivad väidetavalt „Ida-Euroopa *suburbia* rahulolu (-olematus) ja tumedad paigad". Ida-Euroopa on praegu üldse üks popp koht. Mis sind isiklikult selle teema puhul köidab või just südant valutama paneb?
See on päritolu ja kuuluvuse küsimus. Eks Ida-Euroopa-teema ole paiguti olnud popp ja samas mitte. Mind huvitab uue keele loomine selle kõige ümber, mis meid siin seob. Minu eluaja jooksul on siin toimunud nii palju sünteese ja muutusi, lisaks tunnen, et paljud meeleseisundid ja -väljendused ei kattu enam selle ajaga, kus me tegelikult oleme. *Suburbia*'d puudutavad mind päris otseselt, sest minu enda lapsepõlv on seotud üsna tihedalt Tabasalu ja selle kandiga – sinna on kokku segatud mingi ajastu hõng, esteetika ja teatud šnitt Ameerikast, pluss täiesti arulage X-faktor, mis mind paelub. 90ndad on üleüldse erilistes värvides meeles, eks see ole ka lapsepõlveteema. Lollidekülas saab suvel siiamaani 10 euro eest tunnis tennist mängimas käia. Tallinn on huvitav ajastute kollaps ja eks siin ole tegelikult tohutult potentsiaali ja häid inimesi, ainult et praegu on näha väga palju kultuurilist ja mõttelaadide kapseldumist, mis pole sugugi hea. Eks minu lüürikas ole ka irooniat, see on nagu Tallinnas Ferrariga sõitmine, veits imelik... Mersu siis pigem.

Kannad oma loominguga edasi seda praegu mõningates ringkondades üsnagi populaarset avangardse räpi liikumist. Miks just see intelligentse lüürika, 90ndate ja europopi kombo esteetika? Kuidas sa selle stiilini jõudsid?
Sophisticated on ajatu ja ma pean enda muusikat ikkagi liikuvaks. Alustasin *cloud rap*'i vaimsusel ja lainel ning seda on tunda minu helikeeles – suures osas „SanDiski" materjalidest. Kui ma ise ütleks sõna, siis see oleks „lahe atmosfäär". Kombinatsioonid tulenevad sellest, et me tarbime pildilist infot rohkem kui kirjutatut. See infokküllus ja materjalivabadus taastoodab end kogu aeg ja me ei jää selles ilusas segaduses puutumatuks. San Hani on alles teel.

Mida toob tulevik?
Praegu on köögiperiood ja töötan uue projekti kallal, millest on veel vara rääkida. Lisaks on sahtlis üks projekt soome räppari PurppuraSusiga, nagu ka mitu muud asja. Et mis toimub siin? Tulevik võiks tuua uusi häid sõpru, ideid, materiaalset, vaimset kirgastumist ja päikest nii mulle kui ka teile.

Küsis Mariliis Mõttus

Pane kõrv peale: soundcloud.com/sanhani

DJ-ANKEET

KALEV K

Foto: Priit Mürk

Kalev K-d võib nimetada piltlikult üheks Eesti DJ-kultuuri isaks, sest 90ndatel Tartus alternatiivpidusid korraldama asunud Neuronphase'i kamba liikmena mängis ka tema rolli kohaliku *underground*-kultuuri käimatõmbamisel. 20 aastat tagasi plaadikeerutamisele antud „Hippokratese vannet" pole ta murdnud senini.

Debüüt: 1991. aastal olin vaimustunud uutest muusikastiilidest – *techno*'st ja *acid house*'ist. Kuna Tartus selliseid pidusid ei tehtud, pidin ise koos sõpradega ürituse korraldama. Ülikooli klubi keldrisaalis Tähe tänava alguses toimus Acid House Party. Muusikat mängisin kassettidelt, mille olin siitsealt kokku lindistanud (osaliselt ka MTVst). Miksimisest ja DJndusest ei teadnud ma tol ajal miskit. Peamine oli lihtsalt teistele head muusikat lasta.

Muusikas oluline: Olulised on rütmid, saundid, meloodiad, asjad, mida ei oska sõnadesse panna.

Muusikas ebaoluline: Ebaoluliseks pean formaati, mida kiputakse viimasel ajal üle tähtsustama. Vinüül, kassett või CD – vahet pole, muusika on muusika. Laulusõnadele ei omista samuti suurt tähtsust.

Mida mängin: Leivanumber on retro. Ehk siis veidi vanem muusika, mis on kunagi edetabelitest läbi käinud ja kõlbab ka tänapäeval kuulata. Retropidusid hakkasime Neuronphase'iga tegema juba 1994. aastal. Enam-vähem regulaarselt toimuvad need aastast 2002, praeguse seisuga igal kolmapäeval Tartus klubis Illusion.

Lisaks mängin hobi korras ja rohkem põranda all *house*'i, *dnb*'d jms. Korraldasin ka üritustesarja Oh My Dub!, kus kõlasid *dubstep* ja muu bassimuusika. Nüüdseks on see pidu kahjuks varjusurmas.

Eredamad mängumälestused: Ägedaimad peod on toimunud tihtipeale suvisel ajal ja värskes õhus. Lemmik on Love Boati seeria (laeval mööda Emajõge kruiisides), viimastel aastatel ka Orissaare Piidivabriku suvised üritused. Kõige veidram pidu oli 1998. aasta jõulude ajal, kui ei viitsinud kodus olla ja korraldasin Narva maantee arstide ühika keldris peo. Ühtegi teist DJd kohale ei ilmunud, eestlased olid kodudes. Mängisin *ca* kümnele vene poisile kaheksa tundi järjest *techno*'t ja *dnb*'d. Väga meeleolukas oli...

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Seda, mida sõber kuulda tahab. Huvitav lugu juhtus ühe hea sõbra pulmas, kus ma samuti muusikat lasin. Pulma teisel õhtul, kui pidu oli juba piisavalt kaua kestnud, üritas üks pulmakülaline mind ämbritäie veega üle kallata, kuna ma olevat liiga palju lastelaule mänginud.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Kuskil ilusa vaatega kõrgemas kohas. Kosmosejaamas *ambient*'i näiteks.

***Guilty pleasure*:** Mulle on päris mitu Scooteri lugu meeldinud.

Alt üles vaatan...: Paljudele... Eestis meeldib DJ-sfääris Rhythm Doctor. Pole eales tema settides halba lugu kuulnud. Mujalt on sümpaatne Joey Negro, kelle tegemisi ikka jälgin. (Muide, maikuus mängib ta ka Tallinnas.)

Viis klassikut:
Kraftwerk
Depeche Mode
The KLF
The Orb
Masters At Work

Viis hetkekummitajat:
Stevie Wonder „Part-Time Lover" (Makoto & Danny Wheeler DnB Edit)
Massive Attack „Karmacoma"
Mikey Dread „Operator's Choice"
Après „Chicago"
Polygon Window „If It Really Is Me"

Tehnilist: Lähen klubisse enne pidu kohale ja veendun, et kõik toimiks. Püüan peo ajal puldi tulukesi mitte punasesse lasta, eelistan kadudeta muusikafaile (mitte MP3), kasutan *sync*'i nuppu.

Lõpetuseks: Lõppu paneks vast „Kodulaulu".

Kuula meie veebiväljaandest ka Kalevi Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil mixcrate.com/djkalevk

WST – Seosed
(2016)

Kuulas: Asko Astmäe

WST debüütplaadist on kaua juttu olnud ja kaua on see üllitis ka loomesütel hõõgunud – palad pärinevad ajavahemikust 2005–2015. „Seoseid" kuulates saab aimu, miks nii pikalt läinud on. Lisaks suhtepihtimustele („Teesklemata") ja *braggadocio*'le käib vilksamisi läbi erinevaid teemasid (säravaim kontseptsioon on 28. sünnipäeva järel haihtuv „Klubi kakskend7"), kuid kõige sagedamini keerleb materjal ümber loomingu ja selle väljastamisega seostuva.

WST mõlgutab muu hulgas mõtteid selle üle, kuidas aegade jooksul pähe talletunud ideedest paljud kustuvad mälust, kuid mõnelt saab tolm pühitud ja nendest lugu tehtud; sellest, kuidas riimide kirjutamine sarnaselt sämpeldamisega eripalgeliste fragmentide oskuslikku kokkupaigutamist nõuab; kuidas ta on „Võtmeisik", kes lukustatud keldris ühes oma tekstidega redutab – kui mingi lugu on ilmaruumi avarusse laiali lastud, väljub see autori kontrolli alt ja elab iseseisvat elu. Kõik see tekitab kõhklusi ja kahtlusi, kuid selle kaalub üles kergendustunne, mida pakub projektiga ühele poole jõudmine, ning see peegeldub ka riimides, mis on väga tihedad. Rõhutud on tehnikale (riime on kuradi palju), kuid mitte sisu arvelt.

Taustad (autoriteks WST ise, Dragan Volta, Eskimo, Sticka jt) on *boom bap* selles eheduses, mis ta olla võiks, kuid liiga harva on – sämpeldustöö on oskuslik ning tulemuseks on sume ja värske helimaastik. „Seosed" ei ole aga kõlari-, vaid kõrvaklapialbum – kompromissitult tihe lüüriline kassikangas, mis soosib süvitsi sõnamerre sukeldujat.

Foto: Taavi Vaikmaa

VIHJE

16. aprillini kestvate Eesti Muusika Päevade raames võib näha 12.–14. aprillini Rahvusraamatukogus näitust „Süntesaatorid omavahel", kus on pandud välja Heini Vaikmaa ja Tanel Rooviku süntesaatorite väärtkogud ning toimuvad ka improjämmid.
Vaata lisaks: *eestimuusikapaevad.ee*

Animal Collective – Painting With
(Domino, 2016)

Kuulas: Kirill Havanski

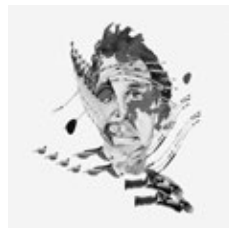

Kui Matisse istuks keset ülerahvastatud klubipõrandat ja maaliks midagi varvastega, ise samal ajal kananuudleid süües, kõlaks see täpselt nagu Animal Collective'i värskelt ilmunud kümnes täispikk „Painting With" – 41 minutit eriskummalist ning spontaanset maalimisseanssi.

Seekord otsustas *neo-psych*-bänd astuda vanu jälgi mööda, uued tundevärvingud hõlmade vahel. Mitte midagi maastikku muutvat, lihtsalt lähenemisnurka vanadele kõladele on nihutatud. Kaja ja melanhoolia on maha võetud ning eelmiste plaatidega võrreldes on sätestatud muretu ja oma konkreetsuses kaasakiskuv kontseptsioon. Üle pika aja on Animal Collective'it taas kerge kuulata, tekitatud on võimalus sulistada popilike sündikõlade ning peosõbralike rütmide vahel, mis ei kisu küll väga tantsule (nii kaugele ei ole ka mindud) kui sõpradega neoonprillides albumikuulamisõhtuid korraldama.

Selle lapselikkuse, mänglevuse ning positiivsuse valguses võib iseloomustada plaadi tervikut kõige paremini, omistades talle hingamisfunktsiooni. Iga *track* on täis õhku ja liikuvust, ta ei sära oma singlitega – see ei ole mitte kardiogramm, vaid ühtne tervik, mis loob oma sujuvate üleminekutega ühelt loolt teisele justkui üksi muuseumis olemise tunde, kus külastajat ümbritsevad maalid voolavad laisalt põrandale. Jalgadega värvi laiali pritsides tekib 12 erineva arhitektuuriga pala täis päikselisi segusid ja mustreid, kord tuhmimaid, kord erksamaid, lubades naeratusel tulla maha alles koos värviga riietelt.

Djerro – Djerro plays musick
(Eesti Pops, 2016)

Kuulas: Helle Ly Tomberg

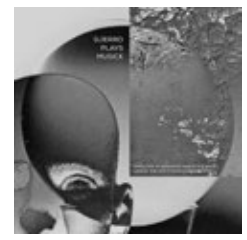

Djerro (Erkki Tero) uue plaadi puhul on tema enda sõnul tegu improviseeritud nüüdisvisioonidega kosmilise elektroonika ja *ambient*-muusika algusaegadest. Plaat on samal ajal ka miksteip, kus iga pala taga peituvad mõne tuntud looja (Brian Eno, Vangelis, Ariel Kalma jt) äratuntavad heliklipid. Eelkõige on siiski tegemist austusavaldusega, mitte nostalgiahõlma vajumisega; lood pulseerivad pigem tuleviku- kui minevikurütmis, sobides omapärase lähenemisega ideaalselt praegusesse.

„Djerro plays musick" on uussiiras plaat, mille ehedus esimese kuulamisega võõristust tekitas, kuid samas iga korraga üha lähedasemaks muutus, avades mu sees muusikamaastikke, mille olemasolust ma varem teadlikki polnud, ja kannustades endas erinevaid hinge ja olemise tasemeid avastama. Djerro loodud maastikel konnates satub kõrva kõike loomulikku/loomalikku – nii ritsikate sirinat, gongikõla, tuulekohinat, veepladinat kui ka muud, mida igapäevaelus kunagi nii kontsentreeritult kuulda ei saa.

Sissejuhatus „Forest Ballad '016" viib metsa tuulekohina keskele, kus sääsepirina ja tormide juurde pidama jäädakse. Kolmas lugu „Heavenlies" lööb aga juba tekkinud rahulolu segamini ning gongilöökide ja kõrgete valgust täis helide vaheldumisel paiskub kõik kaosesse. Edasi viiakse meid aina sügavamale tajude ja tunnete virvarri, nii et pärast viimast pala „Body Luminous" pole kuulaja kohe kindlasti enam samas kohas, kus ta oli enne plaadi mängima panemist. Elu tuleb lähemale, äratab üles soigumisest, kuhu oled vajunud. Soovitaks kõigile, kellel hingeline suurpuhastus sel kevadel veel tegemata on.

Teet Velling – Vend August
(2015)

Kuulas: Vootele Ruusmaa

Tihtilugu peetakse või loetakse sooloalbumeid nende muusikute karjäärides, kes kuuluvad tuntud koosseisu, märgilisteks, isegi verstapostideks. Nendeks teetähisteks, kui on jõutud punkti, kus teadmised ja kogemused elust on omandanud mingisuguse teise kaalu, palju isiklikuma vormi. Ja kui säärane vormel avab artistis uued küljed ja toob esile sügavamad või varjus olnud sopid, siis on pakutav looming tulvil avastamisrõõmu.

Oma debüütalbumini on nüüdseks jõudnud Teet Velling, kes on laiemale üldsusele tuntud pigem kitarristi, löökpilli- ja erinevate vilede mängijana koosseisust Jäääär. Arvestades asjaolu, et osa loomingust on armastatud ansamblile kirjutanud Velling, tundub sooloalbum asjade loomuliku käiguna. Kauamängivat kuulates saabub hetkega mõistmine, et lood on valminud ja läbi tunnetatud pika perioodi vältel. See ei ole jäääärelik ilusate laulude õhtu, pole mõtet isegi paralleele otsima hakata. „Vend August" nõuab aega, kaasamõtlemist ja avatud meelt. Tegu on siiski džässiplaadiga, kuhu on sulatatud oskuslikult erinevad stiilid: bossanoova, kohati svingilikud rütmid, sekka popfolki, bluusi ja vihjeid progressiivsele helikeelele. Igas loos saab kuulata suurepäraste interpreetide (Tanel Ruben, Marti Tärn, Mart Soo ja Indrek Palu) maitsekaid soolosid ja palade mitmekihilisi arranžeeringuid. Tuuli Vellingu sügavad sõnad ja mahedalt selge hääl lisavad lugudele uusi kihte ning hingestatust. Plaadi nimiloos on andnud Teet Vellingu sõnadele hääle Üllar Saaremäe. Eesti džässimaastikku on rikastatud tervikliku ja hea plaadiga.

Tehnoloogiline Päike – Technological Sun
(Fantastic Planet, 2016)

Kuulas: Siim Eskel

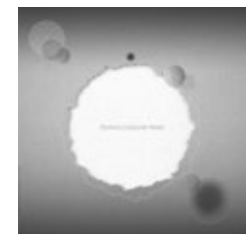

Mihkel Kõrvitsa ja Evar Anvelti uus vinüül-väljalase seostub postapokalüptilise *cruising*-muusikaga, mida passib lasta vaid karmist kõlarist ja mitu korda järjepanu. Ingliskeelne laul, mis kaigub üle ebanaturaalse värvusega tühermaa. Harjumist vajavad käigud ning nüansid. Säherdune kogupaugul kahest haubitsast tulistamine pole mulle varem eriti passinud, ent andes sellele aega, on tal hea eeldus naha alla pugeda.

Avalugudes „This Means War" ja „Breaking It" on tajuda väga huvitavat lähenemist elektropopile, milletaolist Eestis väga tehtud pole. Viimasena mainitud loo vokaalid jäid mind kauaks painama. Tuletasin pika pusimise peale mikstuuri P. Lepassoni (Mimicry) ja J. Hamiltoni (The Presets) tahumatutest tämbritest. Oma otsekohesusega on kõik sõnad ja nende seade üdini veenvad. Hannaliisa Uusma laenatud vokaalid lugudes „If I Just Die" ja „Redemption" on nagu ikka tuntud headuses ning hing jääb teda plaadile enam ihkama.

Üldises joones jätab plaat mind aga seest veidi õõnsaks. Ta ei saavuta erilist reaktsiooni ja ajukurrud saavad nõrgemapoolse stimuleeringu. Tervikuna on ta liialt labiilne, et meele järgi olla. Kohati on hea ja siis äkitselt arusaamatu ja igav. Ent LP suurim vara on, et kunstnikud on lustinud. Nende armu loome vastu on ropult tunda, seda õhkub igast helist ja noodist. Kutid naudivad seda üdini ja taolise lustliku aura vastu ei saa miski.

Antigone & François X – We Move As One
(Dement3d, 2016)

Kuulas: Kärt Kelder

Pariis oli kunagi linn, mis ei maganud. Mõned aastad tagasi tõstatati aga küsimus, kas sealne ööelu on läbi saanud. Varakult vaikust nõudev *bourgeois* oli muusika põranda alt välja juurinud ja südalinnast suures osas välja kihutanud. Või jõele, nagu seda on klubi Concrete – koht, kuhu on koondunud Pariisi *techno*-skeene ühed olulisimad taaselustajad ja esindajad.

Veepealset klubi võib pidada ka ankruks sealsetele residentidele Antigone'ile ja François X-ile ning aluseks nende ühistööle „We Move As One". EP kummutab kartuse prantslaste tumedama klubimuusika kadumisest. Plaat on mitmekülgne ning kulgemine algusest lõpuni väga sujuv. Kogeda saab nii kosmilisi *ambient*'i-helisid, tumedat läbilõikavat bassi kui ka *techno*'le omast kiiremat biiti.

Kui mõne DJga tekib kohati kõrghetkedeta „been there heard that" tunne, siis „We Move As One" ei paku ehk loopõhist *banger*'it, kuid igale uuele *track*'ile üleminek mõjub värskendavalt. Juba avalugu „Pagan Woman" (üks minu siinseid favoriite) naelutab kuulama, muutub „Love Trade'i" kaudu rütmilisemaks kerimiseks ja tekitab „Ready To Escape'i" industriaalsete helidega berghainliku vaibi. Pärast korralikku kütet sulgub EP hüpnotiseeriva nimilooga.

Antigone'i ja François X-i vaheline sünergia läbib tervet plaati ning võib öelda, et nad tõesti liiguvad kui üks, viies kuulajad vabastavate meloodiate rüppe. Oi, mis võnkeid „We Move As One'i" mõned lood industriaalhoonete seinte vahel tekitaks!

Soovitan kuulata, sest Pariisi *techno* on taas teemas. *Merci beaucoup*!

KAREL ZEMAN JA *STEAMPUNK*-VISIOONID

Tõnis Jürgens

Tänavusel Haapsalu Õudus- ja Fantaasiafilmide Festivalil pärjatakse elutööpreemiaga animatsiooni (vähetuntud) suurkuju Karel Zeman. Zemani ei peeta ainult tšehhi animatsiooni pioneeriks, vaid ka üheks *steampunk*'i esteetika edukaimaks juurutajaks läänes.

Kaadri Karel Zemani 1961. aastal valmimud fantaasiafilmist „Parun Münchhausen"

Karel Zemani loomingust on võtnud teiste seas eeskuju Tim Burton, Terry Gilliam, Wes Anderson ja tõenäoliselt ka Steven Spielberg[1], kuigi ta ei pruugi seda tunnistada. Zemani loomingulise karjääri kõrgpunkti defineerivad Jules Verne'i lugudest inspireeritud epohhil tehtud täispikad stoppkaader- ja *live action* ehk näitlejaid kaasavad animatsioonid. HÕFFil tuleb vanameistri filmidest ettekandmisele kolm: „Back-Capi saare saladus" (1958), visuaalne *magnum opus* „Parun Münchhausen" (1961) ja „Varastatud õhulaev" (1966).

„Back-Capi saare saladus" ehk „Hukatuslik leiutis" on neist kolmest vast kõige rohkem *steampunk* ja ilmselt ka põhjus, miks Zemanile on hakatud tagantjärele viitama kui ühele aurupungi protofiguurile. „Hukatuslik leiutis" on inspireeritud visuaalselt Verne'i seiklusjutte illustreerinud Édouard Riou ja Léon Benetti piltidest, kusjuures sageli üksüheselt. Zemani meetod[2] tekitab stilistilise puhvri, mis teeb Verne'i tulevikunägemuste kinolinale laienemise sujuvamaks ja annab samas ka kogu narratiivile fantastikat õigustava raamistuse.

Kangastuvad tulevikunostalgilised pildid teisest dimensioonist, kus taevas seilavad erikujulised, jaburad, suurejoonelised tsepeliinid ning ookeanipõhjades uudistavad iminapaliste mereelukate kiuste omapärased allveelaevad ja torpeedokujulisi jalgrattaid väntavad tuukrid – kaabukergitus 19. sajandi visioonile sellest, milline meie aurutehnoloogiapõhine olevik oleks võinud olla. See on romantilise retrofuturismi ja DIY-kultuuri pärusmaa, teemad, mida Zeman kõnetas nii sisuliselt kui ka vormiliselt.

Zemani filmides võtavad eeslava üldiselt efektid. „Back-Capi saare saladuse" tegemisel palus režissöör näitlejatel nimme stoilisemalt mängida, et anda kunstilisele poolele rohkem liikumisruumi. Kusjuures paljud Zemani efektid toimivad põhimõtteliselt üsnagi lihtsatel perspektiiviillusiooni printsiipidel. Tänu tehnilisele läbimõeldusele, eespool mainitud muinasjutulis-ulmelisele raamistusele ning samale tee-seda-ise-suhtumisele, mida kätkeb ka nüüdisaegne aurupungiskeene, on Zeman suutnud luua odavaid analoogvahendeid kihistades veenva ja maagilise 2D-3D hübriiduniversumi.

Kolm aastat pärast „Hukatusliku leiutise" esilinastust Euroopas jõudis Zemani vaimustav visioon ka Ühendriikidesse, seda tänu kultusprodutsendi Joseph E. Levine'i silmale. Viimane raius Hollywoodi turundispraktikate tihnikusse uue tee, investeerides omal ajal hüpermassiivsetesse reklaamikampaaniatesse. Need toimisid. Levine'i teiseks leivanumbriks oli just võõrfilmide importimine, ümberlõikamine ja ekspluateerimine[3]; nii sai „Hukatuslik leiutis" malbema pealkirja „Jules Verne'i imeline maailm" – igaks juhuks, et raskendada toonase külma sõja ja võidurelvastumisega seotud vihjete märkamist – ja uue, amerikaniseeritud pealelugemise ning seda linastati ühes kellegi Harald Philippi elevandifilmiga „Bimbo the Great". Ent tänu Levine'ile jooksis „Hukatuslik leiutis" ekraanidel üle kogu Ühendriikide, sh New Yorgis korra lausa 96 kinos paralleelselt. See lõi obskuursele tšehhi animaatorile USAs sedasorti fännibaasi, millest võrsusid hiljem ka nt Burton ja Gilliam. Ja millest sai osaliselt mõjutusi ka hilisema *steampunk*'i liikumise teke.

Steampunk'i hakati määratlema iseseisva liikumisena 1980ndatel, omamoodi kommentaarina veidi varem kujunenud küberpungile, millele andsid tugeva tõuke Ridley Scotti „Blade Runner" (1982) ja William Gibsoni „Neuromancer" (1984). Erinevalt varasest küberpungist, millega seostuvad filmnoirilikud düstoopiad ja neoonselt helkivates vihmalompides plätserdavad häkkerid, on aurupunk olemuslikult helgem, optimistlikum, isegi utopistlikum.

Aurupunki iseloomustab erinevalt nt meie praegusest tehnoloogilisest olevikust mehaanika alastus – masinate toimemehhanismid ja eluaur on palja silmaga nähtavad. Pumpavad kolvid, pendeldavad survemõõdikute seierid ning ohkavad ventiilid. See masinlik-mehaaniline alastus on kõrvutatud vana maailma barokiliku filigraansusega. Zemani „Hukatuslikus leiutises" ilmestavad seda mitmed väikesed illustratiivsed žestid, nt piraatide allveelaeva eeskambri laes rippuv kroonlühter.

Neist kahest on meie nüüdisajaga kooskõlas pigem küberpunk. Peegeldades meie ühiskonna tehnoloogilist arengut, on küberpunk teinud aastakümnetega läbi ka omamoodi muundumise.

Kui „Blade Runnerile" olid veel iseloomulikud teatud aurupungilikud elemendid – rõhutatult suurejooneline arhitektuur kontrapunktis justkui soolestikuna seinu katvate torude rägastikuga –, siis 90ndate Hollywoodi küberpunk[4] on kujutatavate keskkondade futurismis juba pretensioonitum. Visuaalselt on panustatud pigem efektiküllastele ja sageli absurdsetele kujutelmadele virtuaalruumidesse lülitumisest. Häkkimine kolib tasapisi personaalarvutitesse, teisele poole ekraani, ja häkkerite tuleproovis võidab see, kes taob kiiremini klaviatuuri ja teeb samal ajal intensiivsemat nägu (näiteid on ohtralt, aga üks isiklikke lemmikuid on 1995. aasta pärl „Häkkerid"). Küberruumi visualiseerimise ja n-ö toru-düstoopiate trendid kulmineeruvad üheskoos 90ndate lõpus – pool aastat enne tollal kardetud millenniumipisiku rünnakut – esilinastunud Wachowski vendade (nüüd õdede) paradigmaatilises „The Matrixis".

Viimase kümne aasta vältel on küberpungi peavoolust arenenud välja uus trend. See on voolujoonelisem (*streamlined*), minimalistlikum, puhtam visioon; masinate juhtmed ja soolikad on peidetud valgete seinte taha ning humaansuse ja tehnoloogilise arengu dihhotoomiad saavad kõlapinda pretensioonitumates ja mõnes mõttes ka igavamates keskkondades. Selle tendentsi näideteks võib lugeda Spike Jonze'i filmi „Her" (2013), Alex Garlandi „Ex Machina" (2015) ja ka briti sarja „Black Mirror" (al 2011).

Sellist puhaste joonte ja ideede ning (hüper)realismi taotlust võib pidada julgelt ka üheks põhjuseks, miks Zemani (ja nt ka tema toonase legendaarse ameerika konkurendi Ray Harryhauseni) stiilis DIY-fantastika tasapisi kinolinadelt haihtus, vahetudes ajapikku rohelise ekraani ja liibukate jõul loodud üleküllase CGI-efektide maailmaga.

Zemani meenutused rohkem kui sajanditagusest alternatiivtulevikust toovad sellesse kallerdumisse värsket õhku. Tema viimistletud käsitööulme mõjub huvitavamalt, kuna see ei pretendeeri meie elu kõhedale matkimisele, vaid just nimme fantastikale. Zeman ise on öelnud, et tema viktoriaanlikud aurupungimasinad peavadki näima napakatena, kuivõrd need rõhutavad ideed, et kui tahes voolujooneliseks ja mugavaks me oma elusid tehnoloogia abiga ka ei tee, alati on vaja armastust, poeesiat ja maagiat, et jääda inimesteks.

HAAPSALU ÕUDUS- JA FANTAASIAFILMIDE FESTIVALI VEIDRATEST FRIIGIFILMIDEST NING ŽANRIKINO PAREMIKUST SAAB ÜLEVAATE LEHEL *2016.HOFF.EE*.

[1] *Ruumi ja voolavuse mõttes ei tahaks sellel praegu pikemalt peatuda, aga esimese „Jurassic Parki" (1993) ja Zemani esimese täispika mängufilmi „Cesta do pravěku" (1955) ehk „Reis eelajalukku" vahel võib leida üksjagu märgatavaid seoseid.*

[2] *Walt Disney kasutas mingis mõttes sarnaseid võtteid; tema varased täispikad filmid algasid tihti animeeritud muinasjuturaamatu maagilise avanemisega, taustal malbe jutustajahääl. Disney uskus, et see esialgne familiaarsusmoment teeb ülemineku ühelt meediumilt teisele valutumaks.*

[3] *Nii jõudis Jaapani kinodes mütanud originaal-Gojira Ameerikasse kaks aastat hiljem pealkirjaga „Godzilla, King of the Monsters!" (1956), kusjuures USA versioonist olid kärbitud igasugused tuumasõjajärgselt settinud seosed. Jäid puhas muretu* action *ja piletitulu.*

[4] *Seda suuresti erinevalt jaapani küberpungist, mille üheks võimsaimaks ja populaarseimaks näiteks saab lugeda 1995. aasta „Ghost in the Shelli"; filmi tegevuse hongkongilik ja labürintlik linnakeskkond on asetatud narratiiviga tugevalt rõhutatud kujundlikku kooskõlla.*

jazz.ee EESTI JAZZLIIT

15.04 kl 21.00 Jana Kütt Group N099 Jazzklubi 7/5
16.04 kl 21.00 Tanel Ruben&Victoria Philly Joe's, Tatari 4 7/5
22.04 kl 21.00 Vibes (Läti-Eesti) N099 Jazzklubi 7/5
29.04 kl 21.00 Henri Peipman trio (Austraalia-Eesti) N099 Jazzklubi 7/5
06.05 kl 21.00 Ingrid Hagel (Taani) N099 Jazzklubi 7/5
13.05 kl 21.00 Helin-Mari Arder N099 Jazzklubi 7/5

APRILLMAI 2016
www.jazz.ee
Piletid saadaval Piletilevis ja kohapeal.
EESTI KULTUURKAPITAL · KULTUURIMINISTEERIUM · N099 · Eesti Instituut · TELETORN

ÜKSINDA VÕI ÜKSIKUNA? SELLES ON KÜSIMUS

Kärt Kelder

Sõnad ,,üksindus'' ja ,,üksinda'' ei ole sünonüümid, küll aga omistatakse neile tihti sarnane tähendus. Kuigi sotsiaalsete olenditena tunneme vajadust teiste inimeste olemasolu järele, saab mõttemustreid muutes avastada iseolemise võimalikkuse ja võlud.

„Lähed reisima, üksinda?!" „Peole, üksinda?!" „Kinno, üksinda?!" „Kas sa ei tunne end... üksikuna?" Jah, ma lähen. Aga ei, ma ei tunne.

Üksindus on Russelli *et al.* (2012) uuringute kohaselt seotud indiviidi sooviga omada enda ümber teatud arvu inimesi. Kui see ei õnnestu, tunneb inimene end üksikuna. See tähendab, et igal indiviidil on ideaalpilt endast ja sellest, missugune on tema sõpruskond. Ideaalsõpruskonna omamine tähendab aga, et mõte, missugune peaks lähedaste ring olema, on kopeeritud teiste inimeste pealt.

Sotsiaalse võrdluse teooria toob välja, et indiviid õpib ennast defineerima ning kujundama oma seisukohti teda ümbritsevate isikute järgi. Niimoodi vähendatakse ebakindlust ühiskonnas funktsioneerimiseks. Kuidas saada aga aru oma tõelisest minast, kui see on seotud teiste tõekspidamistega? Kas see mitte ei tee indiviidi sõltuvaks kõrvalistest hinnangutest? Seega võib arutleda, kui väga teadvustatakse tegelikult üksiolemise võimalikkust või vajalikkust.

Winnicott (1958) leiab, et üksiolemise oskus ulatub kaugele lapsepõlve. Vanemate kaastundlik, lohutav ja armastav kohalolek vormib väikesest inimesest suurena iseseisvalt hakkama saava kodaniku. Kuid kas see on ikka nii? Kindlasti leidub inimesi, kelle perekondlik taust on ühiskondlikus mõttes eeskujulik, kuid kelle kohta ei saa sellest hoolimata öelda, et tegemist on üksiolemise nautijatega. Pigem isegi vastupidi.

Siinkohal võtaks appi ühe filosoofilise tsitaadi. Guru Osho ütleb, et suutlikkus olla üksi tähendab võimet armastada tingimusteta. Eelkõige peab laskma lahti mõttest „ma vajan" – tundest, mis tekitab kellegi järele igatsuse, sest tähelepanu koondatakse tema puudumisele. Tegelikult ei vaja inimesed enda ümber pidevalt seltsi, vaid nad ei oska olla sõltumatud. Ning just oskus olla sõltumatu on võtmeks õndsale üksiolemisele.

Kuidas aga saavutada iseseisev kulgemine? Mõtlemine on siin üks võimas vahend, mis eristab inimest teistest elusliikidest. Osho sõnul tuleb inimesel mõtestada üksiolemise talumiseks lahti enda olemus. Teades enda tugevaid ja nõrki külgi, osatakse need suunata iseseisva isiksuse väljatöötamisse.

Siinkohal meenub mõni aasta tagasi PÖFFil nähtud film „Frances Ha", mille peategelases Franceses oli midagi nii paeluvat, et see jäi tükiks ajaks kummitama. Tagantjärele mõeldes oli selleks naise vabameelsus ning oma unistuste pimesi tagaajamine. Kõige tragikoomilise taustal näitas film aga eelkõige ühe inimese individualiseerumist ning seeläbi eluküpsemaks saamist.

Kusjuures, „Frances Ha" stseen, kus peategelane ärkab Pariisis ning tunneb hetkeks, et on jäetud üksi kõigi ja kõige poolt, oli üks huvitavaim – parimast sõbrannast eemaldumine ja elu keerdkäikudele üksinda vastu vaatamine hakkab kohale jõudma, hirmu külvab teadmatus, mis saab edasi. Winnicott (1958) toob välja, et lähedasi suhteid omades on indiviid siiski võimeline pikalt üksi kulgema, sest tema sotsiaalsus on eksisteerivate suhete kujul rahuldatud. Tal on juba koht teiste seas ning see lisab kindlustunnet.

Inimese kui sotsiaalse elusolendi heaolu mõjutab teiste liigikaaslaste eksistents – kuidas küla indiviidile, nii indiviid külale. Kuid just „küla", mis indiviidi raamistab, teeb asja keeruliseks. Piiravateks faktoriteks on tihtilugu ühiskonnas olemasolevad sotsiaalsed normid. Näiteks ise peole, reisima või kas või kinno minnes küsib keegi alati „miks?". Need on ju „seltskondlikud tegevused". Sellised küsimused suurendavad aga inimeses tunnet, et tal on vaja teisi enda ümber justkui õigustuseks, et käitutakse normikohaselt. Kuid mis on üldse tänapäeval normaalne ja mis mitte? Mõtestades lahti, miks kuhugi minnakse, on võimalik külastada ka „seltskondlikke" kohti ilma kaaslasteta. Seda muidugi juhul, kui tegevuse eesmärgiks pole konkreetselt sõpradega ajaveetmine.

Kunagi hakkasin ka ise mõne olukorraga katsetama, millest on saanud nüüdseks minu jaoks norm. Näiteks filmi „Frances Ha" käisin kinos üksi vaatamas, rääkimata paljudest teistest PÖFFi linateostest. Kaaslasteta väljaskäimise praktiseerimine oli aga veidi keerulisem ning meenutas alguses kunagise bändi Ursula laulu sõnu: „Istun üksinda, teised tantsivad /.../ pilgu maha löön ja taskust vahvleid söön." Mõtestasin aga enda jaoks lahti, miks peaks keegi end muusika pärast peole minnes naljakalt tundma. Vastuseks oli muidugi, et teised on ju kellegagi koos. Seega, selleks et muusikat nautida, sulgesin tihtilugu silmad, unustasin kõrval olevad inimesed ja tantsisin üksi omas mullis. Tantsisin pidudest pidudeni, kuni suutsin juba silmad avada ja tunda end vabana, ükskõik kes mu ümber olid. Pilku ma enam maha ei löö.

Kui võtta taaskord arvesse sotsiaalse võrdluse teooriat, siis tihtilugu on ebamugavus seotud just mõtlemisega, et mis on normaalne ja mida teised arvavad. Teiste arvamuse tähtsus on paljudesse sisse kodeeritud. Eriti kipub see esile tulema pisikese riigi esindajate seas, nagu seda on eestlased. Nähtust soodustab ka tõsiasi, et Eestis n-ö tunnevad kõik kõiki ning paljusid on kasvatatud nõukogude aja mentaliteedis, kus pole kohta nii mõnelegi vabameelsele mõttemustrile.

Kui rääkida sotsiaalsetest normidest ühiskonnas, siis parim viis nende enda peas lõhkumiseks on puutuda kokku teistmoodi kultuuri ja mõtlevate inimestega. Mäletan esimesi Amsterdamis elatud kuid. Kõik, mida nägin ja kogesin, tundus tihti vastupidine sellele, millega olin varem harjunud. Selleks et suhestuda uute inimeste, rahvuste ja subkultuuridega, pidin loobuma senisest mõtlemisviisist ja jäigast kehahoiakust.

Seljatades sotsiaalse võrdlemise vajaduse, mis on tegelikult kultuuride virvarris pea võimatu, muutusid „ebanormaalsused" mingil hetkel tavaliseks. Mis aga peamine – saabus mõistmine, et tegelikult ei eksisteeri erinevaid vabadusi aktsepteerivas ühiskonnas sellist asja nagu normiväline või lubamatu. Kõik on suhtumises kinni. Nagu ka üksi peole minemine, reisimine või mis iganes muu tegevus, mida seostatakse „seltskondliku toiminguga".

Inimesed on erinevad ning kõigile ei sobi pikemaajaline üksiolemine. Samas tuleb mõista, et üksindus on hoopis teine asi. Ka sõprade keskel võidakse end eraldatuna tunda, kõik taandub vaid mõtlemisele. Kui aga suuta varuda aega enda lahtimõtestamiseks ning olla sotsiaalsetest normidest prii, aitab see sammu üksiolemisele lähemale ning kasvatab sõltumatust teistest. Igati kasulik omadus, mis avab maailma väljakutsuvatest vaatenurkadest.

Ja tegelikult, kui üksi kokkuvõttes siiski tänapäeval ollakse? Reisides puututakse alati kokku uute inimestega, pidudel ühendavad tantsimine ja muusika ning kinoelamusi saab vahetada hiljem teistega, kes on sama filmi näinud. Võib-olla peaks hakkama mõtlema üksiolemisest kui kaduvast luksusest ja hetkest iseenda jaoks.

Foto: Jordi Sanchez Teruel (CC)

Kirjandus

Russell, D. W.; Cutrona, C. E.; McRae, C.; Gomez, M. 2012. Is Loneliness the Same as Being Alone? – The Journal of Psychology, 146, 1–2, 7–22.

Winnicott, D. W. 1958. The Capacity to be Alone. – The International Journal of Psycho-Analysis, 39.

REKLAAM

ENDLA TEATER
AASTAST 1911

MATI UNT

ÖÖS ON ASJU

mänguline draama

laval
IREEN KENNIK
FATME HELGE LEEVALD
PRIIT LOOG
LAURI MÄESEPP
SANDER REBANE
TAMBET SELING
INDREK TAALMAA

lavastaja ja kunstnik
IVAR PÕLLU
(Tartu Uus Teater)

valguskunstnik
IVAR PITERSKIHH
(TÜ VKA diplomand)

videokunstnik
ARGO VALDMAA

6.04 / 8.04 / 13.04 / 23.04 / 7.05 / 13.05 Endla Teatris

DOKKU

APRILL ON EESTI DOKIKUU

TARTU ELEKTRITEATER

4.4 TÄNA MÄNGIME SÕDA MEELIS MUHU
11.4 PUNANE VARIETEE MANFRED VAINOKIVI
12.4 VABADUSE MUSTRID TOOMAS/REET MAE
25.4 LÕUENDILINN ALEKSANDR HEIFETS
25.4 KIWA.PARANOIA.NOTHING JÜRI SHESTAKOV
26.4 BONUS TRACK RIHO VÄSTRIK

WWW.ELEKTRITEATER.EE

Kaasaegne kunst?!

Anna-Stina Treumund "Untitled 5"

Liitu kaasaegse kunsti uudiskirjaga ja saad teada:

cca.ee/liitu

KOSMOPOLIIT

„Kosmopoliit" on Müürilehe rubriik, kus saavad sõna välismaal tegutsevad noored eestlased. Välispoliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri teemadele lähenevad kosmopoliidid uutest vaatepunktidest, nad arutlevad, miks asjad on mujal just nii või naa, ning kajavad, mis piiri taga teemaks.

NÄHTAMATUD NÄHTAVAKS – AUSTINI JA MANCHESTERI LAHINGUVÄLJAD

Kaija-Luisa Kurik

Kunstiteadlase ning urbanistina (vähemalt hariduselt), kes tihti üle piiride kolib, mõtlen ma sageli, mida tähendab kodu või selle puudumine: arhitektuur kui kodu, linn kui kodu, kuid eelkõige, milline kodu on meie ühiskond. Kaua oli see küsimus vaid mõttemäng. Olen Manchesteri arhitektuurikooli doktorant, kuid sattusin suure juhuse ja Fulbrighti stipendiumi toel eelmisel aastal Texasesse Dallase külje all asuvasse Arlingtoni-nimelisse 300 000 inimesega „väikelinna". Texasele tüüpilised korduvad maastikud ja linnasiluetid, hiiglaslikud maanteeülesõitude rägastikud, *drive-in* ükskõik-mis ja hirmsas kuumuses kõnniteedeta tänavatel ülikooli rühkimine tõid minusse palju selgust. Mõistsin, mis on tõeline autostumine, äärmuslik vaesus ja rikkus, eeslinnastumine, aga ka mis on rõõm, suurejoonelisus ja vabadus. Texases on kõik tõesti suurem, hoomamatum ja samas võimalikum (usutavam). Mõõdukate väärtuste ja vanade traditsioonidega Euroopas võivad nüüdisaja äärmused tunnetamata jääda (kahtlemata on need siiski olemas).

Ühel reisil Austinisse (Texase muusika- ja kultuuripealinna) leidsin linnas jalutades tagasihoidliku mälestusmärgi hukkunud kodututele. Colorado jõe kaldal südalinna lähedal seisis puu, mille küljes kõlisesid metallist ripatsid nimedega. Puu all asus plaat järgmise kirjaga: „Kodutus on depressiooni olemus. See on ebamoraalne. See on sotsiaalselt korrumpeerunud. Ja see on vägivallaakt! Nende mälestuseks, kes on kaotanud oma elu Austini tänavatel!" See mälestusmärk kinnistus minu mällu kui tõend mingisugusest vastutusest, mida ma ei olnud iseendale varem teadvustanud. Kriipima jäi mõte linnast kui lahinguväljast ja küsimus, mille eest me võitleme ning kes on need tihti nähtamatud ohvrid.

Pool aastat hiljem uuesti Manchesteri jõudes tervitas mind – võib-olla ka muutunud teadlikkuse tõttu – hoopis teistsugune linn. Ülikoolilinnaku ees Oxford Roadil asus kodutute telkla ning mööda linna ringi liikudes võis neid leida mujaltki. Tundus, et kodutus on kasvanud linnas järsku mitme- kui mitte kümnekordselt. Seda tunnet kinnitasid ka ajaleheartiklite pealkirjad: KRIIS... KRIIS... KRIIS... Mõnes neis väidetakse, et kodutus on kerkinud Manchesteris alates 2010. aastast lausa kuuekordselt. Hinnanguliselt magab igal öösel tänavatel mõnisada inimest. Veel sel sügisel ümbritses telklaagreid Occupy atmosfäär. Aedadele kleebitud loosungid hüüdsid, et „we don't feel safe here", ning kritiseerisid nii Manchesteri Metropolitani ülikooli kui ka linnavalitsejate tegevust ning tegevusetust kodututele lahenduste pakkumisel. Vabatahtlike toel oli rajatud esmane infrastruktuur – nii söögitegemise kui ka tualeti kasutamise võimalused. Üliõpilased liitusid kodutute aktivismiga ning tegid mitmeid toetusvaldusi, kuid ühel hommikul märkasin ülikooli jõudes, et linnak on jäljetult kadunud. Selle asemel laiusid ühel linna peatänavatest sakiliselt paigutatud kõrged metallaiad.

Järjest enam tekkis tahtmine kahe linna, Austini ja Manchesteri vahel paralleeli tõmmata. Austinit nimetatakse tihti uueks Silicon Valleyks, mis koondab tehnoloogiavaldkonna *start-up*'e, ning Manchester on Londoni järel Inglismaa teine keskus. Mõlemad on üle maailma tuntud muusika- ning kultuuripealinnad, mis õhkavad Londoni ning Houstoni kõrval justkui teatavat vabaduse hõngu. Muusikafestivalid Austin City Limits ning South by Southwest toovad Texasesse kohale alternatiivse muusika koorekihi ning Manchester elab jätkuvalt 80ndate ja 90ndate muusikaskeene Madchesteri järellainetes. Omamoodi on mõlemad linnad edukad „teised". Kehastavad ideed, et siin on võimalik eksperimenteerida, luua ja tõlgendada, elada vabalt. Manchester on uhke tööstusajalooga nüüdisaegne inimmõõtmeline metropol, mille linnatänavad ja ka siluett on järjest kiiremas muutuses. Kui 90ndatel iseloomustas Manchesteri veel postindustriaalne katkine maastik, siis nüüdseks on linn end ümber defineerinud. Kuid klaasfassaadide, *tapas*'e-baaride, kiirtrammiliinide ja palju muu särava kõrval on ilmnemas hoopis teised mõrad. Paralleelid kahe linna vahel on näha ka tänavatel ning järjest silmatorkavamas kriisis, mis sunnib inimesi peavarjuta jääma.

Ajutise lahenduse Manchesteris telklinnakutest välja tõstetud kodututele pakkusid kohalikud ärimehed, kes andsid kodutute käsutusse ühe tühjana seisva hoone. Küsimus, miks linnas, kus on jätkuvalt suurel hulgal kasutuseta hooneid, magavad inimesed järjest enam tänaval, on loomulik ja see algatus süvendas ideed, et olemas võiksid olla alternatiivsed lahendused. Kuid tihti on sellised alternatiivid ajutised. Manchesteris on ka mitmeid üsna edukaid heategevuslikke organisatsioone, nt Coffee 4 Craig, Mustard Tree jne. Organisatsioonid pakuvad programme, mis aitavad tänavatelt „tavaellu naasta", pakuvad ligipääsu haridusele, ajutist elupaika hostelites, igapäevast abi riiete ja toiduga, psühholoogilist nõustamist jne. Sageli ei ole see aga piisav. Laiem on küsimus, kas kodutuse probleemi saab ja kas seda peaks lahendama heategevusega või on tegelikult vaja teadlikumat lähenemist, mingit süsteemsemat muutust. RSA kuulsas animeeritud loengus räägib Slavoj Žižek teatavast kahepalgelisusest, mis on heategevusse sisse kodeeritud – nii-öelda inimnäoga kapitalismist, mis ühe käega silub seda, mida teisega hävitab. Loomulikult on see parem kui mitte midagi. Tegemist on ühiskondliku probleemiga, milles meil kõigil on küll teatud roll, kuid mida ei saa kustutada vaid nende sentidega, mille me oleme nõus taskupõhjast ära andma. Ja pole ime, et see teadmine tekitab paljudes abitustunnet.

Kodutus tundub olevat eelkõige linlik fenomen, veelgi enam suurlinlik probleem. Tsükkel, millesse satub järjest rohkem inimesi, nägemata väljapääsu, ja millest me keegi tegelikult kunagi valgusaastate kaugusel pole. Vaja on vaid mitme halva juhuse kokkulangemist. Tihtipeale tuuakse argumendiks, et suur enamik kodutuid, keda tänavapildis näeb, on 20–40-aastased valged mehed, ja see vähendaks justkui probleemi tõsiseltvõetavust. Reaalsuses on kodutud väga mitmekesine grupp ning neid ühte patta paigutades pigistame silma kinni ja justkui õigustame teatud inimeste mitte inimesteks pidamist... Ja mis siis, kui vahel see on valik? Näiliselt on peamised põhjused selged – alates sõltuvushaigustest vaimse tervise probleemide ning isikliku ja tööelu muutusteni. Kuid järjest enam on põhjuseks ka kindluse kadumine, mille tingivad nüüdisaegsed töömudelid. Mida lähemale jõuab Manchesteri reaalsus Londoni reaalsusele, kus miinimumpalga eest elukoha üürimine on pea võimatuna näiv ülesanne, inimesed töötavad ajutiste lepingutega ning tööandjad tööd ei garanteeri (n-ö nulltunni-lepingud), seda enam tekib kodutuse uusi ja veel enam varjatud vorme. Järjest tüüpilisem on näiteks töötav ning terve noor, kes sohva-surfab korteri üürimise asemel nii sugulaste kui ka sõprade juures ning elab seljakotist. Kindla elukohata on aga töökoha leidmine, arstiabi saamine ning sõltuvustest vabanemine oluliselt keerulisem.

Üks kummalisimaid praktikaid, mis kodutusega seotud probleemiga tegelemisel on esile kerkinud, on nii-öelda kodutuse kriminaliseerimine ning linnapildist kõrvaldamine. Lisaks telgis magajate elupaikade hävitamisele on üha levinum nii-öelda kodututevastane disain: eraldavad käsipuud pargipinkidel, teravad orad ukseavades ning sillaaluste blokeerimine jne. (Sedasama praktikat otsustas ju rakendada ka minu koduülikool.) Mõni nädal tagasi ilmus ka näiteks artikkel, kus räägiti Londoni naisest, kes sai karistada maas istumise ning silmsideme loomise pärast, sest see tekitas möödujates ebamugavust, paljud omavalitsused kaaluvad trahvimäärasid tänaval magamise eest jne.

On üllatav, et näiteks Manchesteri linnatänavatel toimuva olelusvõitluse puhul surutakse maha eelkõige selle poliitilisust, kodutute püüdu enda olemasolu linnaruumis teadlikult kehtestada. Võib-olla oleks „nähtamatutele" hääle andmine just tee uute lahenduste sünnini? Kindel ja traagiline on see, et lahingud linnaruumis, nii Austinis kui ka Manchesteris või ükskõik millises teises meie nüüdisaegses linnas, mida peetakse elukoha, turvalisuse ja õiguse eest vabalt eksisteerida, ei ole ohvriteta.

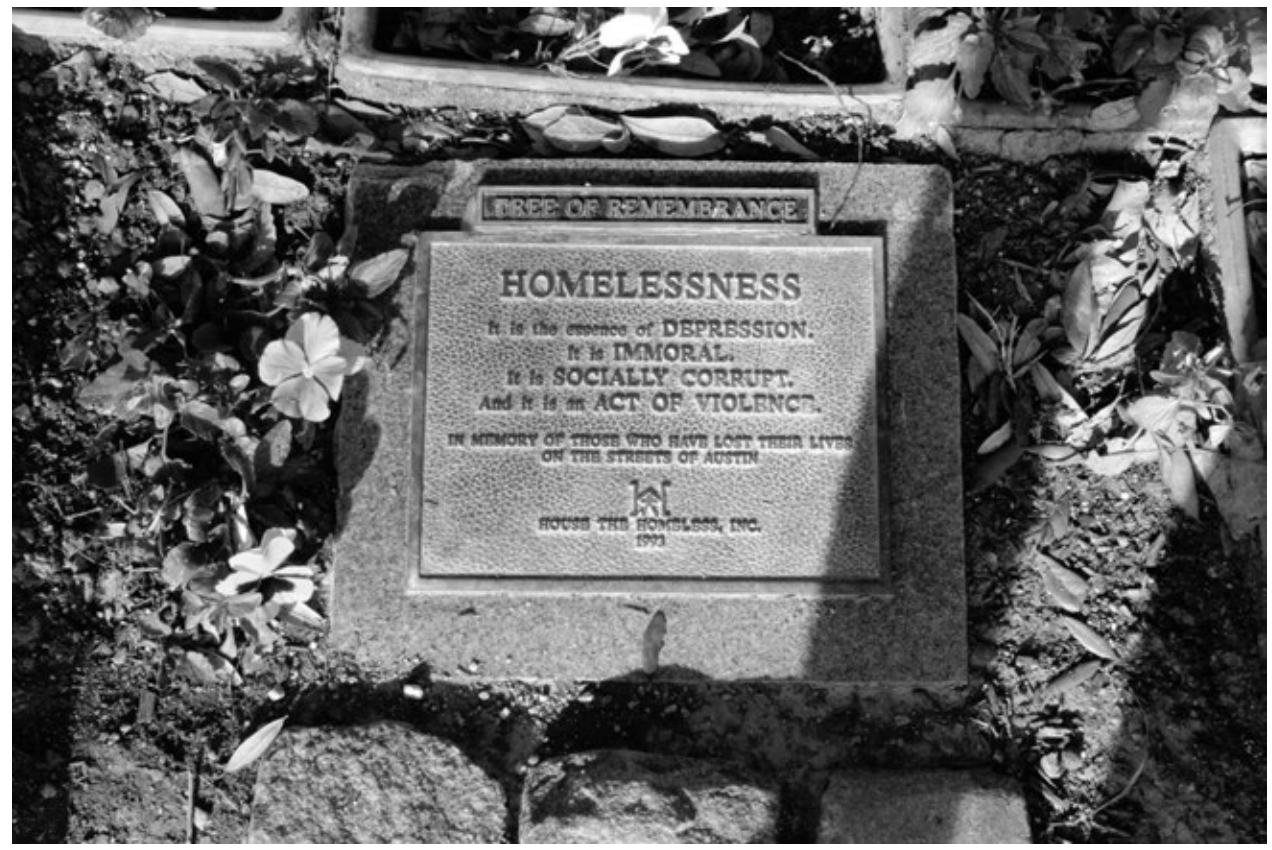

„Kodutus on depressiooni olemus. See on ebamoraalne. See on sotsiaalselt korrumpeerunud. Ja see on vägivallaakt! Nende mälestuseks, kes on kaotanud oma elu Austini tänavatel!" Foto: Kaija-Luisa Kurik

Jazzkaare kuldsponsor

Danske Bank

JAZZKAAR

22/04-01/05/2016

Suurim jazzipidu!

www.jazzkaar.ee

23.04 kell 21 Vaba Lava

Jazz Pesulad kutsuvad:

BERNHOFT

(Norra)

28.04 kell 21 Vaba Lava

JOSE JAMES (USA)

01.05 kell 19.30 Vaba Lava

MARIA FAUST „Velocipede"

Piletid müügil Piletilevi müügipunktides ja internetis www.piletilevi.ee.
Danske Banki klientidele piletid 20% soodsamalt! Sooduspileteid on piiratud koguses. Vaata www.danskebank.ee/jazzkaar.
Jazzkaare info 666 0030 ja piletid@jazzkaar.ee.

KAFO · Eesti Päevaleht · Tallink · United Motors · My City Hotel · aktaprint · Tallinna Sadam · Prike · Jazz pesulad · Hansabuss · Kodu Paber · Tallinna Loomeliinivõrk Creative City · myfitness · viru · EAU · Eesti Kultuurkapital · Tallinna Kultuuriväärtuste Amet · Kultuuriministeerium · Israel · Leedu Kultuuriministeerium · Embassy of Sweden · Balassi Instituut Ungari Instituut Tallinn · hoog sisse! Tallinna Spordi- ja Noorsooamet · Tallinna Haridusamet · Tartu · Pärnu